

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

2014

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

The Policy of National Security

Издавач:

Институт за политичке студије
Адреса: Светозара Марковића 36, Београд
Телефон: 011/3349203, 011/3349204, 011/3349205
Е-mail: ipsbgd@eunet.rs
www.ipsbgd.edu.rs

За издавача

Др Живојин Ђурић, научни саветник

ISSN 2334-959X UDK 351.862/.863(497.11) Број 2/2014

Годишњак излази два пута годишње
Годишњак „Политика националне безбедности“ покренут је као Зборник
„Србија“ 2009. године, а као Годишњак излази од 2013. године

Главни и одговорни уредник
Проф. др Радослав Гађиновић

Редакција годишњака

Др Дејана Вукчевић	Др Нада Радушки
Проф. др Зоран Драгишић	Проф. др Младен Бајагић
Проф. др Слободан И. Панов	Проф. др Митар Ковач
Проф. др Љубиша Деспотовић	

Савет годишњака

Проф. др Сима Аврамовић, предс.	Проф. др Дарко Танасковић
Проф. др Горан Милошевић	Др Живојин Ђурић науч. савет.
Проф. др Радован Радиновић, заменик предс.	

Чланови савета из иностранства
Проф. др Wang Shiquan, проф. др Снежана Никодиновска – Стефановска
и проф. др Бојан Добовшек

Секретар редакције
Дејан Бурсаћ

Пословни секретар
Смиљана Пауновић

Слог и штампа
Eseloge d.o.o Београд

Тираж

300

Радове објављене у овом годишњаку није дозвољено прештамповати
било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

САДРЖАЈ

Предговор	5-7
<i>Дарко Танасковић</i>	
КА ФЕНОМЕНОЛОГИЈИ ЏИХАДИЗМА	9-23
<i>Младен Бајагић</i>	
ИСЛАМСКА ДРЖАВА ИРАКА И СИРИЈЕ (ISIS/ISIL) – НАСТАНАК, РАЗВОЈ, ИДЕОЛОШКИ ТЕМЕЉИ И ЦИЉЕВИ	25-54
<i>Љубиша Деспотовић</i>	
ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ ДЕЛОВАЊА РАДИКАЛНОГ ИСЛАМА НА УГРОЖАВАЊУ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА СА ПРОСТОРА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ	55-68
<i>Зоран Драгишић, Бранкица Јанковић</i>	
РАДИКАЛНИ ИСЛАМИЗАМ И БЕЗБЕДНОСТ БАЛКАНА	69-88
<i>Зоран Петровић Пироћанац</i>	
ИСЛАМИЗАМ И ВАШИНГТЕРНИНА ДУГОРОЧНА СВЕСРДНА ПОМОЋ ПРОТИВ СРПСКИХ ИНТЕРЕСА	89-107
<i>Јованка Шарановић, Милован Суботић</i>	
ИСЛАМИСТИЧКИ ЕКСТРЕМИЗАМ НА БАЛКАНУ И ВОЈНИ АСПЕКТ ПРОБЛЕМА	109-135
<i>Младен Лишанин</i>	
ИСЛАМ И ИСЛАМИЗАМ: ПОРЕКЛО, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВЕ	137-149
Прикази	
<i>Дејан Бурсаћ</i>	
НЕООСМАНИЗАМ	151-156
<i>Адријана Грмуша</i>	
ГЛОБАЛНИ ИСЛАМ	157-160

THE POLICY OF NATIONAL SECURITY

TABLE OF CONTENTS

Foreword	5-7
<i>Darko Tanaskovic</i>	
THE PHENOMENOLOGY OF JIHADISM	9-23
<i>Mladen Bajagic</i>	
ISLAMIC STATE OF IRAQ AND SYRIA (ISIS/ISIL) – ESTABLISHMENT, GROWTH, IDEOLOGY AND OBJECTIVES	25-54
<i>Ljubisa Despotovic</i>	
RADICAL ISLAM AND GEOPOLITICAL ASPECTS OF SECURITY THREATS IN THE FORMER YUGOSLAV COUNTRIES	55-68
<i>Zoran Dragisic, Brankica Jankovic</i>	
RADICAL ISLAMISM AND SECURITY OF THE BALKANS	69-88
<i>Zoran Petrovic Pirocanac</i>	
ISLAMISM ET ASSISTANCE DU WASHINGTON CONTRE LES INTÉRÊTS SERBES	89-107
<i>Jovanka Saranovic, Milovan Subotic</i>	
ISLAMIC EXTREMISM IN THE BALKANS: MILITARY ASPECTS	109-135
<i>Mladen Lisanin</i>	
ISLAM AND ISLAMISM: ORIGINS, PROBLEMS, PERSPECTIVES	137-149
Reviews	
<i>Dejan Bursac</i>	
NEOSMANISM	151-156
<i>Adrijana Grmusa</i>	
GLOBAL ISLAM	157-160

УВОДНИК

Садржај тематског годишњака “Политика националне безбедности”, бр. 2/2014 представља интердисциплинарни анализу интегралне безбедности Балкана. Имајући у виду све агресивније претње насиљем у региону, тема годишњака је “Исламистички фактор и безбедност Балкана”. Обзиром да је Балканско полуострво веома значајно подручје са геополитичког аспекта и да се сви проблеми на Балкану неминовно манифестују у ширем региону и у целој Европи, све структуре демократских друштава се морају укључити у превентивну акцију. У последњој деценији XX века и на почетку XXI века, Балкан је постао подручје врло високог безбедносног ризика, па је сваки помак у спречавању изненађења значајан. На територији Косова и Метохије присутне су многе терористичке организације, а посебно је интензиван унутрашњи тероризам са религијским мотивима. Исламистичке терористичке организације су почетком друге деценије XXI века интензивирале своје активности у свету, а Балкан им је постао значајна дестинација за окупљање, обучавање, индоктринацију или место одакле ће се планирати акције и упућивати припадници исламистичких терористичких организација на унапред планиране мете напада по свету. Управо због такве потенцијалне опасности, редакција годишњака “Политика националне безбедности” одлучила је да тема овога броја буде управо научна процена – анализа опасности на Балкану од стране исламистичких терористичких организација. У том смислу Годишњак указује на безбедоносне ризике и опасности које реално прете да угрозе крхки мир у региону и претворе га у поновно поприште међународних сукоба, који на овом простору увек имају директну верско – конфесионалну основу, али и инспирацију.

У последње две деценије на простору бише СФРЈ, али и целог региона Балкана, догодиле су се значајне геополитичке прекомпозиције односа моћи које су на директан начин омогућиле несметано деловање политичких, војних и верских структура радикалног ислама. Активност радикалног ислама на овом простору пратило је неколико важних интересних приоритета, а посебно, реализација циљева Атлантистичког Запада и његових НАТО-партнера и остварење политичких интереса локалног муслиманског становништва, за стварање националних држава, реисламизацију и територијалну прекомпозицију у корист панисламских структура. У таквом контексту, коришћени су најрадикалнији облици субверзивне, обавештајне и терористичке делатности како би се што брже и што целовитије остварили зацртани планови реисламизације целог

региона Балкана. У својим крајњим намерама тако редизајниран и редефинисан исламски простор на Балкану, требао би да послужи као одскочна даска за даље и дубље процесе пенетрације исламских структура у Западну Европу. Посебно је значајан рад проф. др Дарка Танасковића, под насловом “Ка феноменологији џихадизма” у коме он темељито анализира џихад као проблем савременог света, са тежиштем на његовом деловању на Балкану. Он посебно истиче да су се џихадистичка антитела проширила и на Балкан, из чијих муслиманских заједница се све учесталије и бројније регрутују борци на Алаховом путу за блискоисточна ратишта. Код оних који исламској проблематици у региону прилазе статички, на основу стања и критеријума из југословенског раздобља, кад је важила општа процена о сразмерној умерености и секуларизованости муслимана на овим просторима, умножавање извештаја о “подвизима” џихадиста из Босне и Херцеговине, Раишке области и с Косова и Метохије, изазива неверицу и збуњеност. Задатак научно утемељеног, на чињеницама заснованог и идеолошки неоптерећеног изучавања савременог ислама на Балкану морао би бити управо у томе да се предочи и протумачи пут којим се од релативно умереног већинског ислама на бившем југословенском простору стигло до стварања вредносног, социјалног и духовног амбијента који погодује укоренивању и ширењу раније тешко замисливог џихадизма међу Бошњацима и Албанцима.

Проф. др Љубиша Деспотовић у свом раду “Геополитички аспекти деловања радикалног ислама на угрожавање безбедности држава са простора бивше СФРЈ”, анализира геополитички аспект који потпуно јасно објашњава да је активност милитантних организација ислама, константна и све већа претња безбедносној сигурности балканских држава. Проф. Деспотовић истиче да ће изазови расти, и у будућности, ако не уследи адекватан, координисан и ефикасан одговор државних и безбедносних структура, они ће представљати још већу опасност која може довести до цивилних жртава и материјалног разарања али и трајне дестабилизације региона као увод у велике регионалне сукобе са несагледивим политичким последицама. О томе речито говори и претећа изјава албанског премијера Едија Рама дата приликом посете Београду: „Замор од проширења у реду, али постоји и замор стрпљења који прети Балкану, ако стрпљење дође до краја, боље да не предвиђамо шта ће се десити“. Привиди европских интеграција региона нису никаква гаранција за стабилност, јер је и сам простор ЕУ такође изложен деловању корозивних сила исламистичког радикализма, који ће вероватно у наредном периоду тек показати степен своје деструктивности. Вера европских званичника да је кроз концепте мултикултурализма и универзалног грађанства могуће пацификовати радикалне организације ислама, и интегрисати их у демократске структуре западног друштва, у великој мери је неутемељена. Показало се да то није могуће ни са ширим делом исламске популације Европе, јер су верско-конфесионални идентитети јачи кохезиони и идентификациони фактори од

грађанског универзализма и европских културних образаца. На просторима Балкана то је тек „немогућа мисија“, колико због хроничне цивилно-демократске исуфицијенције ових друштава, а још више због радикализма политичких захтева муслиманског живља чији је вредносно-цивилизацијски код већ вековима супротстављен већинској хришћанској култури. У том смислу веома је оправдано и неопходно са научног аспекта анализирати ситуацију и предузимати потребне мере и активности у циљу спречавања, тј. превентивног деловања у супротстављању свим врстама насиља на Балкану. Проф др Зоран Драгишић у коауторском раду са МС Бранкицом Јанковић „Радикални исламизам и безбедност Балкана“, врло темељито анализира опасност од радикалног исламизма на Балкану, истичући да на Балкану живи, према неким проценама, око осам милиона муслимана који објективно нису могли да остану изван ширих збивања у исламском свету. Балкански муслимани су остали нераскидиво везани са судбином муслимана у другим деловима света, пре свега у Турској, на Блиском и Средњем истоку. Судбина балканских муслимана остаје разпета између држава у којима живе и дешавања у исламском свету. Сами балкански муслимани нису хомогена групација, они су подељени у четири језичко-етничке групације: словенску, коју чине Бошњаци, Горанци, бугарски муслимани – Помаци и бројне мање групације словенских муслимана; албанску; турску и ромску. Једина балканска држава у којој муслимани имају већину је Албанија, док је муслиманска већина у Босни и Херцеговини релативна, јер са око 42% муслимани чине већину само у Федерацији БиХ, док су на нивоу БиХ и у Републици Српској мањина. Балкански муслимани су ислам прихватили током турске окупације, тако да већина следи умеренију ханефитску верско-правну школу, међутим утицај муџахебина који су масовно стигли у Босну и Херцеговину у току грађанског рата довео је до ширења нових радикалних учења међу локалним муслиманима. Ширење исламистичке идеологије довело је до значајне мобилизације балканских муслимана за рат у Сирији и Ираку у којој се сада бори неколико стотина муџахебина пореклом из балканских држава.

Др Зоран Петровић - Пироћанац упозорава на “Вашингтернину свестрану помоћ исламу против српских националних интереса на Балкану”, а проф. др Младен Бајагић у свом раду “Исламска држава Ирака и Сирије (ISIS/ISIL), настанак, развој, идеолошки темељи и циљеви”, упозорава светску јавност на опасност од стварања оваквих ткз. држава по интегралну безбедност, где посебно истиче да су талас унутардржавних сукоба који је погодио Блиски Исток и север Африке од 2011. године (познат и као „Арапско пролеће“) и наставак ратних сукоба у Ираку и Сирији, генерисали ново поглавље у даљем јачању радикалног Ислама, екстремног вехабизма и тероризма у целом свету. Из Ал Каиде и других блискоисточних терористичких организација израстао је нови „демон“ међународног мира и безбедности – тзв. Исламска држава Ирака и Сирије (ISIS/ISIL),

која је својом екстремном панисламском вехабиистичком идеологијом и злочиначким деловањем превазишла све до сада познате радикалне екстремне верске покрете и терористичке организације, чак и саму Ал Каиду. Проф. Бајагић упозорава да су резултати деловања ISIS/ISIL потпуно цепање територија Ирака и Сирије, а њени циљеви су и ширење на друге делове региона; као и на опасност коју ISIS/ISIL представља не само за Средњи и Блиски Исток, већ и за цео свет, тиме и Европу, Балкан и Републику Србију.

Значајни радови у овом годишњаку су коауторски рад др Јованке Шарановић и др Милана Суботића “Исламистички тероризам на Балкану и војни аспекти проблема”, где анализирају улогу војске у супротстављању исламистичком и сваком другом тероризму, као и рад Младена Лишанина “Ислам и исламизам: порекло, проблеми и перспективе”. На основу радова објављених у овом годишњаку од стране компетентних аутора, може се закључити да је Балканско полуострво континуирано на мети разних терористичких организација. Такође, да је исламистички тероризам у офанзиви и да забрињавајуће прети безбедности Балканског полуострва. Одлазак ратника са Балкана у редове исламистичких група и организација у Сирију и Ирак веома забрињава стручну, али и најширу јавност. Након обављеног задатка и индоктринације они се враћају поново на просторе Балкана и постају потенцијална претња безбедности. Порука овог годишњака је да у наредном периоду националне државе морају предузети све потребне, законом превиђене мере како би се спречио одлазак младих људи са ових простора на ратна подручја, као и да државе донесу законе којима ће инкриминисати сваки одлазак на ратна подручја својих држављана. Дакле, годишњак “Политика националне безбедности” у броју 2/2014 тематски анализира исламистички фактор и безбедност Балкана, а компетентни аутори дају научну анализу, упозоравају на опасности и предлажу мере за превентивно деловање.

Проф. др Радослав Гађиновић

Дарко Танасковић

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

КА ФЕНОМЕНОЛОГИЈИ ЦИХАДИЗМА

Сажетак

Аутор у овом раду објашњава феномене исламског света, који се налазе у позадини догађаја који су обично у фокусу глобалне јавности. Тако, иза насилне експанзије милитантног исламизма оличеног у лику Исламске државе, налази се дубља идеологија цихадизма, светог рата у исламу. Аутор појашњава настанак, историјску генезу исламизма, те објашњава које гране ислама (религијске и политичке) прихватају, промовишу и делују у складу са овом идејом. У том смислу, нарочита пажња се посвећује вахабизму као огранку ислама. Најзад, аутор се осврће и на Балкан, односно на потенцијалну опасност цихадизма по ионако подељено и турско Балканско полуострво.

Кључне речи: ислам, исламизам, цихад, цихадизам, вахабизам.

Међу различитим терминима којима су се од Исламске револуције у Ирану (1979) ван исламског света с мање или више оправдања и успеха означавали поједини феномени и аспекти повезани с процесима у исламу и у муслиманским земљама, *чихадизам* је сразмерно нов, али је већ освојио подручја медијског, публицистичког, па и научног дискурса. За разлику од неких других, скованих *ad hoc* и без довољно основе и стварног познавања појмовног садржаја који се њима желео исказати, рекло би се да је увођење назива цихадизам оправдано. У односу на појмове/термине као што су (исламски) фундаментализам, (исламски) реформизам и исламизам, да поменемо само оне најважније,¹⁾ назив цихадизам указује на идеолошки програм и политичко-војно-терористичку праксу за које су кључни револуционарно поимање, апсолутизовање и опе-

1) Танасковић, "Алах као Молох? Суочавање с исламом као концептуални изазов", *Ислам: догма и живот*, Београд, 2010, стр. 237-262.

рационализација класичног исламског института *михада*,²⁾ на трагу концепција теоретичара радикалног сунитског исламизма Абулала ал-Мавдудија (1903-1973) и Сејида Кутба (1906-1966). Индопакистанац ал-Мавдуди је наговестио, а Египћанин Кутб разрадио и заокружио политичку доктрину у чијем срцу је хипостазирање свеопштег цихада, светог ослободилачког рата, којим прво исламски свет, срамно срозан на степен *цахилије*, преисламског периода непознавања истине о Једном Богу, а затим и читаво човечанство, треба избавити из “грешне заблуделости” у непослушности Алаху и оглушења о његову вољу.³⁾ Већи број екстремистичких и терористичких организација у исламском свету прозвао се “цахадима” (“Исламски цихад” у Египту, Палестини, Тунису...), чиме је овај назив практично повезан с исламистичким тероризмом, иако се Кутбова субверзивна доктрина с њим не може изједначавати. У верскоправном (мезхебском) погледу, цихадизам је изданак вахабизма, фундаменталистичког правца у исламу који је у XVIII веку на Арабијском полуострву засновао проповедник Мухамед Ибн Абдулвахаб (1720-1792), а који је оснивач бедуинске саудијске владарске куће Мухамед Ибн Сауд прихватио као званични облик исповедања ислама у својој држави, будућој краљевини Саудијској Арабији, што је вахабизам трајно остао. У дубљем дијахронијском догматском извођењу, вахабизам се ослања на неоханбалитску, изразито “политикоцентричну” и пуританску школу мишљења Ибн Тајмије, теолога из XIII/XIV века, чија интерпретација вере не припада средишњој, традиционалној струји тумачења и друштвеног актуализовања ислама. Није без значаја напоменути да је Ибн Тајмија живео и деловао у време велике кризе исламског света, потресаног унутрашњим сукобима и озбиљно угроженог монголском најездом, у чему неки виде аналогију с епохом настанка вахабизма, а и с потоњим модерним, нашим добом.

Следбеници осталих сунитских верскоправних школа, а и шиити, вахабитима замерају читав низ огрешења о традиционалне теолошке поставке о којима, иначе, постоји широка сагласност међу правоверним муслиманима. Поред извесне склоности ка антропоморфизму у представљању Бога, недовољног поштовања посланика Мухамеда и, нарочито, чланова његове породице, посебно првог шиитског имама Алија, нетрпељивости према суфизму (исламској мистици) и недопустиво селективног вредновања хадиса, као другог основног извора ислама, те одбацивања разум-

2) О цихаду уопште, вид. Б. Д. Гроздић, *Војна етика*, Београд, 2009, стр. 222-231.

3) Вид. М. Zampanini, К. Mezran, *Arcipelago Islam. Tradizione, riforma e militanza in eta contemporanea*, Bari, 2007, pp. 50-67.

ског одлучивања и дијалога, за заузимање екстремистичког става према друштвеном окружењу кључна је догма о томе да међу свим муслиманима постоји само једна одабрана скупина која ће бити спасена, док су све остале у заблуди, па ће зато Алаховом вољом пропасти. Вахабити, наравно, себе сматрају том заједницом која је једина на правом путу, што им је и најјачи аргумент у застрашивању и позивању недовољно образованих и колебљивих верника да им приступе. Учење о јединој заједници која ће избећи пакао вахабити заснивају на једном непоузданом хадису, у коме се, поред осталог, каже: “мој ће се уммет /заједница/ поделити на седамдесет и три скупине – све ће у Ватру осим једне, оне која је на ономе на чему сам ја данас и моји другови”⁴⁾. На основу овог извештаја, чија се веродостојност углавном оспорава, вахабити, иако у јасној мањини, с једне стране, плаше просте вернике Паклом, ако им се не прикључе, док с друге све остале верскоправне школе и њихове следбенике проглашавају вероодступницима и систематски прогоне. О шиитима да и не говоримо. Из оваквог става логично произлази и уздизање цихада на пиједестал основне муслиманске колективне и појединачне обавезе која је, наводно, дуго била занемаривана, што је сасвим у складу са савременим револуционарним фундаментализмом Сејида Кутба и његових настављача. Цихадисти су, према томе, вахабити који своју главну мисију виде у вођењу перманентног цихада против свакога ко не дели њихов поглед на свет, био он муслиман или немуслиман, у циљу васпостављања халифата с идеалним (наравно по њиховом укусу) исламским поретком, док је крајња мета исламизовање целе планете. Сматрају да су им на том светом путу сва средства дозвољена.⁵⁾

Код нас се, поред облика вахабизам/вахабисте, у јавности, медијима и у стручној литератури користи и варијанта вехабије/вехабизам, што је облик одомаћен у наших муслимана. Оба облика су прихватљива, али се ваља доследно опредељивати за један или други.⁶⁾ Термин цихадизам уведен је, поред медијске сфере, и у литературу о тероризму⁷⁾ и, с обзиром на најновији развој догађаја на Блиском истоку, постаје све актуалнији, као и природа и суштина појаве која се њиме означава. Потребно јој је, стога, озбиљно и интердисциплинарно научнои-

4) Хадис је наведен у Ибн Ахмедовој збирци *Муснад*, II, бр. 332.

5) Вид. Р. Гафиновић, *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Београд, 2011, стр. 117.

6) О вахабизму уопште и на Балкану вид. поуздану и приступачну студију Оливера Потезице, *Вехабије између истине и предрасуда*, Београд, 2007.

7) Вид. нпр. Драган Симеуновић, *Тероризам*, Београд, 2009.

страживачки приступити, подједнако уважавајући и комбинујући теоријски и примењени план сагледавања. Јер, реч је о вишеструко индикативном феномену, с актуално и перспективно далекосежним локалним, регионалним и глобалним импликацијама. Потпуно разумевање стања и процеса у међународним односима више није могуће без адекватног сазнајног уклапања цихадизма и његових протагониста у ту компликовану и променљиву слагалицу.

*

Неслућени војни успеси, заузимање пространих области Ирака и Сирије, као и фанатична суровост бораца “Исламске државе” (ИД, ИДИЛ, ИСИС), у почетку познате под именом “Исламска држава Ирака и Шама,⁸⁾ унела је нову узнемирујућу димензију у бурна збивања на Блиском истоку, а кад су милионима гледалаца широм света, после масакра хиљада језида и других “кривоверника”, приуштени призори бруталних егзекуција америчких и других западних новинара и талаца, зазвонило се на узбуну. Чак је и на последњем самиту НАТО-а у Велсу успостављање снага за брза дејства, уз наводну обновљену руску претњу, образложено потребом одбране од нове терористичке пошасте коју на Блиском истоку представља Исламска држава, намерна да постане једини потпуно правоверни халифат, с мисијом бескомпромисне обнове чисте исламске вере из времена посланика Мухамеда и његове државе у Медини. Феномен Исламске државе и њеног муњевитог напредовања кроз Ирак, а делимично и Сирију, изненадио је и озбиљне познаваоце блискоисточних прилика и исламологе, тако да је, поред војне и политичке, настала и права пометња у изношењу различитих објашњења једне одиста спектакуларне појаве која се наизглед родила ни из чега. А није баш сасвим тако, иако ваља признати да су нагли узлет и налет ових вахабистичких цихадиста одиста дошли као неочекивана пустињска олуја, премда поодавно наговештена оним што је у почетку, сасвим неадекватно, по аналогiji с преокретима у Источној Европи из деведесетих година прошлог века, названо “арапским пролећем”. Уосталом, и сâм ислам је почетком седмог века наше ере Византинцима и Персијанцима морао изгледати као несхватљиво и претеће чудо излетело из цивилизацијске празнине Арабијског полуострва. А пустиња уме да чува своје тајне, поготово ако нико у њу не залази... С обзиром на

8) Велике Сирије, односно “Леванта”, како је преведено, вид. Мирјана Касаповић, “Што је Левант?”, *Политичке анализе*, 5, 19, 2014, стр. 54-57.

висок степен само(за)довољности западноцентричног погледа на свет, који држи да је неминовно глобализовање вредности на којима почива оно што се представља и доживљава као модел једине изгледне будућности васцелог човечанства, с пиједестала ароганције праћене неспремношћу да се разуме, а још мање да се истински уважи друго и другачије, не може се ни очекивати располагање одговарајућим аналитичким инструментаријумом за суочавање с толико страним феноменом као што је Исламска држава. Нуђена су и нуде се разна политиколошка, социолошка, религијолошка и ина тумачења ове опасне појаве, од којих су многа делимично тачна, али су, укупно узевши, засад сва недовољна и непотпуна. Ни потписник ових редова нема, наравно, претензију да пружи целовито и задовољавајуће објашњење околности и разлога који су довели до појаве Исламске државе, као ни њене природе и, нарочито, домашаја. Намера му је само да укаже на две категоријалне равни које су, како изгледа, досад у разматрању феномена Исламске државе биле ван поља усредсређене аналитичке пажње, иако су ту и тамо помињане. Једна је најопштија, условно речено глобално структурална и теоријска, а друга везана за специфичну (историјску) географију и религијско-политичку прошлост и садашњост простора који је изворни друштвени и духовни завичај Исламске државе.

На општем плану тумачења од суштинске сазнајне помоћи може бити објашњење природе савременог (исламистичког) тероризма које је после напада на Америку 11. септембра 2001. заокружено саопштио француски мислилац Жан Бодријар.⁹⁾ Бодијарови луцидни ставови привукли су велику пажњу теоретичара и стручњака, али су, нажалост, из разумљивих идеолошких разлога, систематски превиђани у оним круговима носилаца светске моћи, првенствено на Западу, који су својим деловањем пресудно и допринели стварању плодног тла за буђење и бујање исламистичког екстремизма и тероризма, који су у одређеним приликама радикалне исламисте, без обзира на супротну реторику, објективно узимали за привремене савезнике, а затим против њих проглашавали и водили “тотални рат”. Уз нужно поједностављивање његове разрађене теореме, за Бодријара је исламистички тероризам плод структуралне и системске нужности и производ актуалног тренда глобализације која никако није стварно универзалистичка, већ је, цивилизацијски посматрано, вестернизација, па у доброј мери и американизација. То је савремени израз тежњи којих је у историји периодично увек било, настојања да се империјално потчини цео (у датом времену познати и доступни) свет и да му се намет-

9) Вид. Жан Бодријар, *Дух тероризма*, Београд, 2007.

не један образац уређивања свих људских ствари. Ниједан у својој намени није до краја успео, а садашњи глобализацијски је, с обзиром на читав низ својстава, моћна средства којима се служи и комуникацијско-пропагандне могућности којима располаже, досад најуспешнији, а и најамбициознији. Пошто се глобални систем од кад је света и века органски противи свођењу на једнообразност и укидању своје изворне разноликости, а како је актуална глобализација озбиљно запретила да би могла и успети, она је, будући колосална аномалија и првезно синдромско стање светског организма, почела да лучи антитела против којих нема ефикасних начина самоодбране. Да се глобализација, којим случајем, спроводи на основу исламског система вредности, терористичка антитела вероватно не би била исламистичка него хришћанска. “Моћ је саучесник сопственог уништења”, писао је у “Монду”, новембра 2001, Жан Бодријар, и објашњавао: “Кад су се урушиле две њујоршке куле, могло се осетити као да самоубиством одговарају на самоубиство камиказа. Речено је да Бог не може сам себи објавити рат. Е, па изгледа да може. Запад, у свом боголиком положају (божанске моћи и апсолутног моралног легитимитета) постаје суицидаран и сам себи објављује рат”. Цивилизација која је комерцијализовала и саму смрт (оних других, наравно) у интересу свог светског пројекта неспособна је да се суочи с људима који су помирили са смрћу, а њиховим чином и с неукалкулисаним властитим умирањем. Невестан природе своје болести, сматрајући је врлином, болесник који шири заразу немоћан је пред антителима која његов организам спонтано генерише и лучи, а која на подједнако страشان начин несвесно штите поредак света, силом и смрћу бранећи право на своју истину, укидајући је при томе свима другима. Опаки зачарани круг из кога је тешко сагледати излаз! Исламска држава, са свим својим страхотама, у крајњој линији је неизбежни, закономерни производ настојања да се на све могуће начине целом свету наметне један модел живота и једна неприкосновена воља. Ова се констатација може учинити претерано уопштена и апстрактна или, пак, у координатама идеолошког мишљења, антиглобализацијски, па и антиамерички тенденциозна. Биће довољно проверити је поштенom и непристрасном анализом конкретних појава и збивања у узајамном узрочно-последичном односу, па се уверити да није тако.

Предложимо једно такво конкретно, чињенично преиспитивање у равни завичајног простора Исламске државе. На Западу су се у новије време чула ауторитативна званична упозорења да Исламска држава и њене отворене претње представљају реалну опасност по слободни свет и да том изазову треба одлучно одгово-

рити, а амерички председник Барак Обама је обећао нацији да ће САД уништити ову беспримерно сурову злочиначку организацију. Не може се оспорити да су исламистички екстремисти у стању да изврше терористичке нападе на западне циљеве, поготово у ситуацији кад је јасно да су се екстремне вахабистичке ћелије запатиле и на балканском европском тлу. Ипак, ваља поклонити пажњу још увек сразмерно малобројним гласовима који указују на то да Западу нека непосредна опасност од Исламске државе у ширем смислу не прети, али да би на мети могла бити Саудијска Арабија, односно њен вахабистички режим, за који се одавно везује извоз те варијанте ислама по свету и подршка радикалним сунитским покретима и организацијама на Блиском истоку и преко његових међа. На то је, рецимо, аргументовано упозорио саудијски аналитичар Фуад Ибрахим, а тему је шире разрадио политиколог Алаstreир Крук. Откуд сад опасност од вахабитске Исламске државе по вахабитску Саудијску Арабију? Следећи Бодријара, логично је одговорити: Зато што је саудијска владарска кућа, чуварка светих градова Меке и Медине, као савезник Запада, извођач радова у великом пројекту глобализације, док на другом колосеку свој модел конзервативног (и конзервирајућег), самозаштитног вахабизма извози у арапски и исламски свет. Са становишта изворног, пуританског вахабизма који је у XVIII веку осмислио и проповедао Мухамед ибн Абдул-вахаб, а бедуински вођа Ибн Сауд на њему засновао државу и династију, овакво реалполитички мотивисано “разводњавање” мисије враћања чистој вери није прихватљиво. Из сличних разлога су се најрадикалнија хахабистичка “браћа” 1920. године побунила и против прагматичног британског савезника емира Абдулазиза, који је њихов устанак угушио у крви, да би 1979. Џухајман ал-Утајби са својим фанатичним присталицама заузео чак и саму Велику Џамију у Меки, озбиљно нарушивши оно што је француски исламолог Жил Кепел назвао “нафтном бонацом”, на којој је лагодно, и лицемерно, плутало саудијско краљевство. Данас се емир Абу Омар ал-Багдади, загонетни поглавар Исламске државе, враћа осамнаестовековним идејама и реторици Мухамеда ибн Абдувахаба. Према тој цихадистичкој концепцији, да се буде добар муслиман није довољно покоравати се Алаху и извршавати све верске дужности, већ се и активно супротстављати свим другим видовима и облицима веровања, враћати на прави пут њихове следбенике или их, ако се успротиве, убијати, а жене и децу им обешчашћивати и заробљавати, као легитимни плен бораца на Алаховој стази. Оштрица мисије вахабистичког цихадизма схваћеног на начин припадника Исламске државе неминовно ће се, пре или касније, усмерити и на “заблуду-

дели” режим саудијске владарске куће, па је више него схватљива растућа забринутост у Ријаду. Уосталом, ал-Багдади је већ најавио дејства на саудијској територији. Добри су били сунитски фанатици док су се борили против Башара ал-Асада и разрачунавали се с ирачким шиитима, штићеницима омрзнутог ривала Ирана. Али, не би ли њихов свети циљ могао бити стављање Меке и Медине под власт и заштиту халифата који желе да успоставе? Саудијски пројекат је тако све време у недрима носио завет изворног вахабизма као клицу сопствене пропасти. У колоплетима реалне политике, грамзиви владари из Саудијске куће нису о томе ни хтели, а ни могли довољно да воде рачуна, па су, ушкопивши и династијски инструментализујући вахабизам, шуровали с “великом сотоном” на Западу. Њихови британски и амерички партнери у свему су видели само корисну страну саудијског опортунизма, занемарујући корене и дубинску природу идеологије на којој је Краљевина била успостављена. У једном недавном испитивању јавног мњења наводно је 92 % саудијских испитаника оценило да Исламска држава делује у складу с исламским вредностима и шеријатским прописима! Ако Исламска држава успе да политички валоризује такво расположење, на Блиском истоку ништа више неће бити као пре. О томе је пре разарања Афганистана, рушења Садама Хусеина и Муамера Гадафија, а “отписивања” Башара ал-Асада требало размишљати у Вашингтону, Лондону, Паризу.... А није се размишљало или се погрешно размишљало. Има мишљења и да се намерно “погрешно” размишљало. Како било да било, сад је касно. Опака антитета су створена и немогуће их је коначно сузбити. Поготово ако се упорно наставља с политиком која их је, у крајњој линији, произвела.¹⁰⁾

*

Дихадистичка антитета проширила су се и на Балкан, из чијих муслиманских заједница се све учесталије и бројније регрутују борци на Алаховом путу за блискоисточна ратишта. Код оних који исламској проблематици у региону прилазе статички, на основу стања и критеријума из југословенског раздобља, кад је важила општа процена о сразмерној умерености и секуларизованости муслимана на овим просторима, умножавање извештаја о “подвизима” дихадиста из Босне и Херцеговине, Рашке области/Санџака и с Косова и Метохије, изазива неверицу и збуњеност. Откуда одједном такав екстремизам? С друге стране, поједини политиколози дог-

10) Вид. Богдан Вукосављевић, *Global Terrorism*, Љубљана, 2006, pp. 149-150.

матских склоности, у складу с есенцијалистичким приступу исламу (и религији уопште), а неретко и с недовољно знања, полазећи од актуалног стања и тенденција, изводе, и намећу, поједностављене закључке о томе да су “сви муслимани исти”, да су Бошњаци и Албанци раније, у условима секуларног социјализма и званичног “научног атеизма” само примењивали *кетман*, својеврсну социјалну мимикрију, а да су им исламизација друштва и стварање исламске државе одувек били циљ, чему се данас, у измењеним околностима, посвећују на отворен, милитантан, па и цихадистички начин. Обе ове поједностављене мисаоне схеме воде на погрешан пут закључивања и не доприносе истинском разумевању феномена савремене политизације ислама на Балкану. Прва експланаторна матрица је неизбежно сазнајно јалова, јер превиђа укупну друштвену, политичку и религијску динамику својствену бившем југословенском простору, па и региону у ширем смислу, почевши од слома комунизма/реалног социјализма, па кроз целу југословенску кризу, сукобе, ратове и деловање ванбалканских чинилаца, до битно измењене политичке карте овог дела Југоисточне Европе. Без могућности да се на овом месту улази у свеобухватније и исцрпније разматрање те бурне динамике које је, уосталом, добро позната, ваља истаћи да је једна од њених последица и општа религијска радикализација, и то не само унутар муслиманских заједница, али, из више разлога, нарочито изражена у тим заједницама, уз специфичну флукутирајућу спрегу с национализмом, што је од случаја до случаја и од времена до времена попримало различите појавне облике и променљиве нагласке. Укратко, социопсихолошки и религијски посматрано, уз одређено нужно уопштавање, у сваком озбиљном и објективном сагледавању, разумевању и тумачењу актуалног тренутка ислама на Балкану мора се поћи од тога да се овдашњи муслимани на крају прве деценије трећег миленијума у просеку битно разликују од муслимана с краја осамдесетих година прошлог века. Они су данас неупоредиво верски самосвеснији, ислам у њиховој идентитетској самоспознаји игра битнију улогу него раније, а погледи на свет, друштвени односи и ставови према иновернима су им знатно радикалнији и искључивији. Погрешно је, међутим, на темељу такве садашње слике ретроактивно и неисторично ревидирати раније судове о томе да су све до преокрета који је започео крајем осамдесетих година минулог столећа муслимани на бившем југословенском простору, укупно узевши, били умеренији и религији, поготово у њеној идеолошко-политичкој димензији, просечно мање привржени грађани. И тада је, наравно, било појединаца и група које су ислам доживљавали и настојали да

примене као платформу за (опозиционо) политичко деловање, али су они реално били у мањини, потиснути на маргине, а повремено и у оштром сукобу с државом званично утемељеном на вредности-ма социјализма и братства и јединства “југословенских народа и народности”. Тврдити да није било тако и да су муслимани увек и свуда исти значи изневеравати историјску истину и приклањати се животном и научно неодрживом ставу о постојању некаквог универзалног *хомо исламикус*-а, што никако не значи да свим муслиманима, ако су муслимани, нису својствене неке заједничке одлике, укључујући и један специфичан, условно речено “ендемски” политички рефлекс који произлази из особеног, изворног односа ислама према држави. Задатак научно утемељеног, на чињеницама заснованог и идеолошки неооптерећеног изучавања савременог ислама на Балкану морао би бити управо у томе да се предочи и протумачи пут којим се од релативно умереног већинског ислама на бившем југословенском простору стигло до стварања вредносног, социјалног и духовног амбијента који погодује укоренивању и ширењу раније тешко замисливог дихадизма међу Бошњацима и Албанцима. Премда су таква озбиљна истраживања тек у повоју, може се већ сада указати на неке прелиминарне аналитичке премисе. Ми ћемо се, овом приликом, задржати на двома, по нашем мишљењу кардиналним за успостављање изгледног концептуалног оквира за разумевање друштвене, догматске, политичке и људске природе набујалог балканског „дихадизма“.

Прва претпоставка односи се на друштвене услове који су, уз увоз радикалних елемената и финансијско-организациону подршку центара међународног исламизма, првенствено с Блиског истока, били одлучујући чинилац у стварању климе погодне за оснивање дихадистичких ћелија, њихово омасовљење и територијализацију. Почевши од првих наговештаја југословенске кризе, праћене продубљивањем националних подела, променом друштвене улоге религије и статуса цркава и верских заједница, спрегом верског и националног у дефинисању политичких програма и учвршћивању супротстављених фронтова, селективним мешањем иностраних чинилаца у конфликтну динамику на бившем југословенском простору и отвореним ратним сукобима кроз које се уобличио измењена политичка географија овог региона, читав систем вредности на којем је више деценија почивало југословенско друштво и федерална држава нагло се урушио. Економско уназађивање и опште сиромашење који су се протегли и интензивирали кроз цео “постконфликтни” транзицијски период, све до данас, уз потпуну идејну пометњу и пропагандно репродуковање сукобље-

них “истина” о природи ментално, а делом и физички неокончаних међунационалних и међуконфесионалних сукоба, кроз медијске канале и образовне системе, произвели су поремећено и нестабилно социопсихолошко стање које изразито погодује манипулисању и лаком прихватању једноставних “спасоносних” решења. У логици је таквих решења да се узроци сопствене несреће, пораза и незадовољстава траже у другима, док се заједница којој се припада сматра једином исправном и безгрешном. Ако се приврженост тој “изабраној” заједници још и финансијски стимулише, што је у случају екстремног вахабизма и цихадизма осведочена пракса, није тешко схватити његову само привидно парадоксалну привлачност за фрустриране младе балканске муслимане на почетку ХХИ века. Јер, као што смо видели, за вахабизам, а посебно његову цихадистичку варијанту, карактеристични су управо такви самопрокламовани ексклузивизам и изопачени елитизам који код вишеструко инфериорних храни осећање супериорности. Укратко, ма колико може деловати као непревладани рефлекс марксистоидне социологије из неких прошлих времена, па самим тим и недовољно научно у (пост)модернистичком смислу, баш научно би промашено, па и неодговорно било разлоге за исламистичку радикализацију и за појаву цихадизма на бившем југословенском простору тражити превасходно ван друштвене, политичке и економске реалности тога простора, као да је реч о искључиво увезеном феномену и регионалном одразу светских кретања и процеса, мада свакако јесте и то. Све док се друштвене и политичке прилике у државама насталим на развалинама Југославије у сваком погледу довољно не стабилизују, а сукоби, како они у стварности тако и они у главама, укључујући и мисаоне хабитусе тзв. политичких елита, не доведу до исхода којима ће, како је једном здрав компромис дефинисао Хенри Кисинџер, сви бити подједнако незадовољни, цихадизам ће, као уосталом и сваки други екстремизам, на некадашњем југословенском тлу наилазити на издашан хумус.

Други аспект о коме у суочавању с феноменом балканског цихадизма треба доследно водити рачуна јесте његова специфична догматска природа, о којој је у уводном делу овог разматрања већ било речи. Често се, наиме, може чути и прочитати да је склоност вахабизму и цихадизму код млађих нараштаја балканских муслимана, поред осталог, и учинак њиховог наводно темељнијег исламског образовања, поготово код духовних вођа и проповедника, хатиба и ваиза, који су се већином школовали на муслиманским училиштима у исламском свету. Ствар је, заправо, обрнута. Најмилитантнији цихадисти су, заправо, исламски неупоредиво скромни-

је образовани од улеме реформистичког кова која се раније махом образовала на престижном каирском универзитету Ал-Азхар и на високим верским школама ширем исламског света у којима су наставни програми следили онај азхарски. Већину богословски образованих муслимана и верских службеника у бившој Југославији све до осамдесетих година прошлог века чинили су интелектуалци азхарског профила. Њима је вахабистички догматски редукционизам био изразито стран, штавише доктринално неприхватљив. “Камо среће да нас својом теоријом ислама могу продуктивно увести у савремени свет, ми бисмо их раширених руку дочекали, Наравно, за такав потхват они немају интелектуалне снаге, нити памети, а још мање мудрости”, писао је још 2006. године у сарајевском *Ослобођењу* професор тамошњег Исламског теолошког факултета Аднан Силајџић. Велико и дубоко познавање исламских знаности не само да није одлика вахабиста и цихадиста, већ их њихова недоученост, у очима свих других теолошких и верскоправних школа (мезхеба) у исламу, духовно и догматски озбиљно дискредитује. Треба, међутим, схватити да је рудиментарна једноставност њихових мотивацијских и мобилизацијских по(р)ука, са становишта циља за који се залажу и за који настоје да загреју што више својих истоверника, нарочито оних млађих, суштински предност, а никако хендикеп. Ако се пажљивије слушају проповеди вахабистичких првака, попут Нусрета Имамовића, Билала Боснића, Сеада Исламовића, Сафета Кудузовића, Мирсада Омеровића и сличних, стиче се уверљив утисак о њиховој оскудној мисаоној подлози и крајње проблематичној, па и произвољној и импровизаторској инструментализацији појединих елемената из извора ислама, *Курана* и хади-са, односно формативне и нормативне Мухамедове традиције. У погледу богословске основаности и разуђености, те проповеди су отприлике у односу у којем су стајали приручници с кратких стаљинистичких курсева болшевизма према списима младог Маркса или према *Капиталу*. Оваква концептуална једноставност, аргументацијска једнослојност и стереотипна репетитивност нису, међутим, слабост, већ снага вахабистичке пропаганде, срачунате на “испирање мозга” својих исламски, и не само исламски, полуобразованих и необразованих следбеника. Да би се убијало и гинуло у име ислама није неопходно поседовати темељна и богата религијска знања. Она, штавише, могу бити само сметња и препрека за такву драстичну одлуку и фанатично цихадистичко опредељење. У основи цихадистичке слике света почива архетипска дуалистичка, манихејска дихотомија добро – зло, светлост – тама, ми – они, при чему су за вахабите и цихадисте грешни, заблудели и зли сви

“они” који нису ми. Ваља такође нагласити да муслимански апологетски дискурс невахабита и антивахабита, усмерен ка међународном јавном мњењу, оперише, као кључним аргументом, ставом да је у овом случају реч о погрешној и искривљеној интерпретацији и накарадној примени ислама, тако да се вахабистичка и цихадистичка непочинства не могу приписати исламу као таквом. Иако је то на одређеном контрастивном нивоу сагледавања тачно, вахабизам и цихадизам није могуће одвојити од глобалне реалности савременог ислама, као један значајан вид његовог епохалног актуализовања и испољавања. То би отприлике било као кад би се из историјске и моралне хипотеке западног хришћанства изместило и избрисало крсташко разарање Константинопоља 1204. године, иако оно сигурно није било у духу јеванђељских порука Христовог наука. Иначе, појава да верски најмање образовани следбеници неке религије овоземаљски највише учине за њено ширење није нека новина нити непознаница. У арапско-исламским срединама се још од средњег века могло чути да су међу муслиманима најслабији верници становници пустиње, бедуини, иако су управо површно исламизовани бедуински ратници током VII и VIII века н.е. својим сабљама и копљима границе ислама проширили до неслућених даљина. Обједињени идејом о служењу Алаховој истини, они су ујединили своје партикуларне племенске енергије и, наставивши с ратовањем ради стицања плена и славе, само се окренули против свих оних за које им је објашњено да су, као безверници и кривоверници, заслужили казну и привођење, милом или силом, тој јединој и спасоносној истини. Између тих бедуина и данашњих цихадиста нема суштинске разлике, у чему њихови предводници и виде прави пут враћања на вредности изворног ислама, укључујући и ревивалистички идеал обнове првобитне Мухамедове општине/државе из Медине у виду правоверног халифата. Не би, дакле, требало с чуђењем прилазити томе што исламски скромно образовани млади људи, па чак и неки сразмерно добро образовани хришћани са Запада, лако прихватају крајње поједностављене поруке вахабизма и цихадизма. Јер, они махом не траже утеху у познавању ислама као велике светске религије и богате цивилизације или утапању у боготражитељску суфијску медитацију, већ жуде за преким путем до радикалне алтернативе свему ономе што у владајућем светском и локалном поретку сматрају негативним, насилним, отуђујућим и, стога, неприхватљивим. А вахабизам и цихадизам, као жестока, а подједнако тоталитарна и искључива реакција на тоталитарност и искључивост агресивне глобализације пружају им такву идеологију “без остатка”. Није, дакле, нимало

чудно то што цихадистички зов наилази на спреман одзив у једној, хантингтоновски речено, историјски и етноконфесионално сложену рубну зони данас интензивираног међуцивилизацијског трења и варницења, као што је Балкан. Уосталом, није ли недавно једно широко постављено истраживање светског јавног мњења показало да је подршка коју цихадисти Исламске државе уживају међу корисницима друштвених мрежа на арапском језику у Белгији, Великој Британији, Француској и САД већа него код корисника у Сирији и Ираку.¹¹⁾ Феномен је дефинитивно глобалних размера.

Да закључимо констатацијом из подстицајне књиге италијанског исламолога алжирског порекла Фуада Халеда Алама *Мој комшија цихадиста*: “Данашњи контекст јесте контекст мондијализованог ислама, глобалног ислама који превазилази старе географске границе и, разбијајући га, докида стари однос између територијалности и идентитета, најављујући крај нација. Кад ИСИС говори о светском халифату, подразумева да цео свет, мало по мало, треба да дође под власт ислама. Јасно је, дакле, да је ова хегемонистичка воља претпоставка за један нови вид тоталитаризма, тоталитаризам трећег типа, баш зато што се одвија унутар глобализације”.¹²⁾ После Бин Ладенове децентрализоване терористичке мреже ал-Каиде, посвећене интернационалном насиљу у име визије светског халифата, Исламска држава остварује један нови квалитет – она тај светски халифат почиње да територијализује, што је чини неодољиво привлачном за све незадовољнике којима, из ових или оних разлога, државнонационални секуларни “халифат”, у коме су принуђени да живе, до неподношљивости није по вољи. А таквих је, како изгледа, све више и више. Посвуда, па и на Балкану.

ЛИТЕРАТУРА

- Allam, Kh. F., *Il jihadista della porta accanto*, Milano, 2014.
Бодријар, Жан, *Дух тероризма*, Београд, 2007.
Вукосављевић, Богдан, *Global Terrorism*, Љубљана, 2006.
Гаћиновић, Р., *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Београд, 2011.
Гроздић, Б. Д., *Војна етика*, Београд, 2009.
Zampanini, M., Mezran K., *Arcipelago Islam. Tradizione, riforma e militanza in eta contemporanea*, Bari, 2007.
Касаповић, Мирјана, “Што је Левант?”, *Политичке анализе*, 5, 19, 2014.
Потежица Оливер, *Вехабије између истине и предрасуда*, Београд, 2007.

11) The Guardian, 20.11.2014.

12) Kh. F. Allam, *Il jihadista della porta accanto*, Milano, 2014, p. 11.

Симеуновић, Драган, *Тероризам*, Београд, 2009.

Танасковић, Дарко, “Алах као Молох? Суочавање с исламом као концептуални изазов”, *Ислам: догма и живот*, Београд, 2010.

The Guardian, 20.11.2014.

Darko Tanaskovic

THE PHENOMENOLOGY OF JIHADISM

Resume

Author of the article explains the phenomena of Islamic world, which are found in the background of events usually in the focus of the global public. Thus, behind the violent expansion of militant Islamism, embodied in the figure of Islamic state, lies a more complex ideology of jihadism, holy war in Islam. Author explains the origins and historical development of Islamism, and clarifies the branches of Islam (both religious and political alike) who not only accept and promote the idea of Jihad, but also act in accordance with it. Furthermore, particular attention is given to the Balkans, especially on the potential threat of Jihadism on already divided and fragile political, religious and security situation in the region.

Keywords: *Islam, Islamism, Jihad, Jihadism, Wahhabism*

* Овај рад је примљен 19. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

Младен Бајаџић*Криминалистичко-полицијска академија, Београд*

ИСЛАМСКА ДРЖАВА ИРАКА И СИРИЈЕ (ISIS/ISIL) – НАСТАНАК, РАЗВОЈ, ИДЕОЛОШКИ ТЕМЕЉИ И ЦИЉЕВИ*

Сажетак

Талас унутардржавних сукоба који је погодио Блиски Исток и север Африке од 2011. године (познат и као „Арапско пролеће“) и наставак ратних сукоба у Ираку и Сирији, генерисали су ново поглавље у даљем јачању радикалног Ислама, екстремног вехабизма и тероризма у целом свету. Из Ал Каиде и других блискоисточних терористичких организација израстао је нови „демон“ међународног мира и безбедности - тзв. Исламска држава Ирака и Сирије (ISIS/ISIL), која је својом екстремном панисламском вехабистичком идеологијом и злочиначким деловањем превазишла све до сада познате радикалне екстремне верске покрете и терористичке организације, чак и саму Ал Каиду. Резултати деловања ISIS/ISIL су потпуно цепање територија Ирак и Сирије, а њени циљеви су и ширење на друге делове региона, али и Европу. Имајући у виду опасност коју ISIS/ISIL представља не само за Средњи и Блиски Исток, већ и за цео свет, тиме и Европу, Балкан и Републику Србију, у овом раду се покушава објаснити историјски развој овог покрета, корени и развој његове идеологије, платформа и стратегија политичког деловања, као његови и коначни циљеви.

Кључне речи: *Исламска држава Ирака и Сирије (ISIS/ISIL), вехабизам, селафизам, батизам, исламски радикализам, тероризам, Балкан.*

* Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција. Пројекат финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045).

НАСТАНАК И РАЗВОЈ ИСЛАМСКЕ ДРЖАВЕ ИРАКА И СИРИЈЕ (ISIS/ISIL)

Исламска Држава Ирака и Сирије (Islamic State of Iraq and Syria – ISIS, al Dawla al Islamiya fi al Iraq wa al Shama, арап. دولة الإسلامية في العراق والشام) или Исламска Држава Ирака и Леванта¹⁾ (Islamic State of Iraq and the Levant - ISIL), позната и као Исламска Држава (Islamic State-IS), тренутно представља непризнату протерористичку државу која под својом контролом држи велике делове територије Ирака и Сирије.²⁾ Као екстремна милитантна исламистичка „високо видљива али тајна организација“³⁾, ISIS/ISIL је као непризната држава формирана 3. јануара 2014. године у граду Фалуџи (Fallujah)⁴⁾, да би 29. јуна исте године, после освајања ирачког града Мосул, прогласила калифат (caliphate) са Абу Бакр ал-Багдадијем (Abu Bakr al-Baghdadi, Ibrahim Awwad Ibrahim Ali al Badri al Samarra) као калифом (Caliph).⁵⁾ У односу на друге познате протагонисте глобалног тероризма и тероризма уопште (Ал Каида и др.) и акционог панисламизма, ISIS/ISIL је вероватно најекстремнији, најопаснији и најокрутнији израз доктрине исламског цихада у модерним временима.⁶⁾ Многи још увек не препознају праву моћ и глобални утицај које овај „екстремни панисламски пара-државотворни покрет“ већ остварује у целом исламском свету и изван њега. Али, да би се разумела права природа, односно идеологија и

- 1) Левант је географско-културна регија која обухвата Кипар, Израел, Јордан, Либанон, Сирију, Палестину и део јужне Турске. Неки овим непрецизним појмом обухватају и Египат и Грчку, мада се Грчка углавном изузима из ове области. Левант се углавном подудара с појмом Блиског Истока. У античком Риму се за Левант употребљавао назив Оријент (*Oriens* – исток).
- 2) Упореди: *Policy Report the Cririsi in Iraq, An Analysis of the Islamic State of Iraq and Levant (ISIL) with U.S. Policy Recommendations in Iraq*, Washington, JUNE 2014.
- 3) Barret, Richard, *The Islamic State*, The Soufan Group - TSG, New York, November 2014, p. 4.
- 4) *Policy Report the Cririsi in Iraq*, op. cit., p. 17.
- 5) *Sunni rebels declare new 'Islamic caliphate'*, Internet 12/11/2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/isil-declares-new-islamic-caliphate-201462917326669749.html>; Багдадаи се као калиф први пут обраћа јавности из Велике џамије ал Нури (*Grand Mosque of al Nuri in Mosul*); Историјски гледано, калиф се назива и Амир ал-Муминин (*Amīr al-Mu'minīn* - арап. „командант пуне вере“), владар територије која се зове „Земља ислама“ (*Dar al-Islam*), контролисана од калифата и подложна исламском закону; Сунити признају сва четири „праведна“ калифа: Мухамедов брат Абу Бакр (*Abu Bakr*), Омер Ибн ал-Хаттаб (*Umar ibn al-Khattab*), Осман Ибн Аффан (*Uthman ibn Affan*), и Али ибн Еби Талиб (*Ali ibn Abi Talib*), док Шиити смтрају Алија првим калифом (*Ali*); Springer, Devin R., Regensm, James L., David N. Edger, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2009, p. 2.
- 6) Eckman, James P., *The Islamic State: The New Jihad? - Issues in Perspective*, Grace University, Omaha, Nebraska, 13 September 2014.

стратегија деловања ISIS/ISIL, коначно и њени успеси у реализацији зацртаних циљева – широкој исламској револуцији (тактиком, побуна у региону, тероризмом и герилским ратовањем), која ће бити окончана стварањем калифата на територији Ирака, Сирије и Средњег Истока, неопходно је разумети да ISIS/ISIL није просто трансформисана мрежа Ал Каиде (Al Qaeda - „база“) на новим/иновираним панисламистичко-идеолошким принципима деловања, или нова глобална мрежа пан-исламистичких терористичких организација повезаних у нови јединствени оружани фронт. ISIS/ISIL пре представља све ово у карактеристичном јединству, које се остварује путем оружане инструментализацију радикалног Ислама и најекстремнијег панисламистичког фундаментализма и вехабизма, чијим идејама и стратегијом настоји надахнути (индоктринирати) цео исламски свет, али и много више, имајући у виду њене до сада постигнуте, а посебно коначне, циљеве.

ISIL/ISIS је првобитно формиран као радикална милитантна група Тахвид ва ал-Џихад (*Tawhid wa al-Jihad/Jama'at al-Tawhid wa-l-Jihad - JWTJ*), која корене вуче од сунитских фундаменталистичких група насталих у Ираку 2004. године након америчке инвазије Ирака.⁷⁾ Циљ им је био оружана борба против америчких и других западних трупа. До краја 2003. године припадници групе су, као претходница будуће ISIL/ISIS, деловали под окриљем милитантне исламистичке организације под руководством јорданског екстремисте и терористе Абу Мусаба ал-Заркавија (*Abu Musab al-Zarqawi/Ahmad Fadeel al Nazal al Khalayleh*), пријатеља и саборца Осаме бин Ладена још из 80-их година XX века. Године 2004. JWTJ мења назив у „Ал-Каиду у Земљи две реке“ (*al-Qa'ida of Jihad Organization in the Land of the Two Rivers*), познату и као „Ал-Каида у Ираку“ (*Al-Qaeda in Iraq - AQI*).⁸⁾ Почетком 2006. године AQI и пет милитантних групе оснивају *Врховни савет муџахедина*/Мајлис Шура Ел-Муџахид (*Mujahideen Shura Council/Majlis Shura al-Mujahidin - MSM*), чији вођа, после убиства Заркавија 2006. године у нападу америчке авијације, постаје прво Абу Хамза ал-Муса (*Abu Hamza al-Muhajir*), а после њега и египатски терориста и блиски Заркавијев сарадник Ајуб Ал-Масри (*Ayyub al-Masri*).⁹⁾ MSM је основан у циљу консолидације даље борбе против западних коалиционих снага и проамеричког ирачког режима, који је успостављен

7) *The Islamic State (ISIS, ISIL)*, Fact Sheet, Clarion Project, September 2014, p. 5.

8) Saltman, Erin Marie, Winter, Charlie, *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*, Quilliam, November 2014.

9) *Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL)*, Organisation of Islamic Cooperation (OIC), Canisius College, Model United Nations, 36th Annual Conference, 2014.

после пада Садама Хусеина, да би се коначно озваничило и стварање тзв. Исламске државе Ирака (*ISI*). До 2008. године *ISI* је постао значајна снага у ирачким областима Ал Анбар (*Al Anbar*), Ниниве (*Nineveh*), Киркук (*Kirkuk*) и другим. После смрти Ал-Масрија, 2010. године вођа *ISI* постаје Абу Бакр ал-Багдади, теолог по образовању и уверени сунитски исламски екстремиста, који чврсто вођство и организацију *ISI*, која наставља са терористичким акцијама и оружаном борбом против америчких снага. Све до 2012. године *ISI* у Ираку није представљао значајну оружану силу. Регионална експанзија *ISI* и њено претварање у борбене структуре из којих ће израсти *ISIL/ISIS* почиње избијањем грађанског рата у Сирији, када *AQI* склапа савезе са другим сиријским екстремним организацијама које су, као опозиција режиму Башара ал Асада (*Bashar al Assad*) у Сирији добијале отворену војну и финансијску помоћ од западних сила. Наиме, почетком рата у Сирији 201. године Ал-Багдади шаље снаге *ISI* под командом Абу Мухамеда ал-Јавланија (*Abu Muhammad al-Jawlani*) преко ирачко-сиријске границе да се боре против режима Ал Асада под заставом НУсра фронта (*JN*). У том периоду *ISI* је изразио формално верност Ал Каиди и њеном врховном вођству¹⁰⁾, до 2013. године се борио против шиитских ирачких паравојних формација, а после повлачења америчких снага и против прозападне ирачке владе. Циљеви *ISI* су били: 1/ изоловање америчких снага од савезника у региону; 2/ спречавање сарадње Ирачана са марионетском прозападном владом Ирака; 3/ оружане активности против хуманитарних радника и цивила запослених на инфраструктурним објектима; и 4/ усмеравање интересовања и активности америчких војних снага на сунитско-шиитски грађански рат где би шиити постали мета западних сила.¹¹⁾ Због сукоба *ISI* са другим исламистичким групама и фракцијама у Сирији (пре свега Шиитима), вођство Ал Каиде је наредило распуштање *AQI*, али је та наредба постала „камен раздора“ између Ал Каиде и *AQI*, јер је вођа *AQI* Абу Бакр ал-Багдади одбио наређење вођа Ал Каиде. Тиме је и суштински отпочео идеолошки и организационо-акциони сукоб између *AQI* – односно *ISIL/ISIS* у настанку и развоју, и Ал Каиде.¹²⁾

Шта, у ствари, разликује *ISIS/ISIL* од глобалне терористичке мреже Ал Каиде. На идеолошком плану, *ISIS/ISIL* је продукт деценијског теолошког неслагања унутар Ал Каиде, засниваног у

10) *Policy Report the Cririsi in Iraq*, *op. cit.*, p. 10.

11) *Ibid.*, p. 8.

12) Saltman, Erin Marie, Winter, Charlie, *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*, *op. cit.*, p. 30-31.

новије време на сукобу наследника Осаме бин Ладена (*Osama bin Laden*) на челу Ал Каиде Ајмана ал Завахирија (*Ayman al-Zawahiri*) и Абу Бакр ал-Багдадија, вође AQI од 2010. године. Багдади и Завахири су имали потпуно супротна мишљења и ставове око тумачења природе цихада из Курана, тиме и природе борбе, односно цихада Ал Каиде и њених коначних циљева. Одбијајући да се потчини централној власти Ал Каиде, Багдади је учење и акциони програм Ал Завахирија и његовог руководства прогласио „антитезом – супротношћу Алаху (*antithetical to Allah*) због одсуства јасних ставова о природи цихада из Курана и циљева деловања Ал Каиде.¹³⁾ Другачије речено, сукоб је избио и трајао око тумачења природе Исламског калифата (*Islamic caliphate*, арапски *al-Khilafah*) - јединствене исламске државе у којој сви Муслимани треба да се обавезу на верност и оданост, а која ће бити организована на принципима стриктног тумачења исламског закона „Шеријата“ (*Islamic law*).¹⁴⁾ Концепт калифата који је заговарала Ал-Каида није био заснован на лидерству (калифи као вођи) или територији. Уместо тога, он симболизује крајњи циљ који се жели постићи успјешним глобалним цихадом и представља коначну тачку победе, у којој Муслимани живе под Божјом власти, без мешања корумпираних елемената.¹⁵⁾

С друге стране, идеологија AQI/ISIS/ISIL се заснива на екстремном Салафизму, односно такфири тумачењу Ислама (*extreme salafist/takfiri interpretation of Islam*), што значи да свако ко се у суштини противи стриктном (ригидном) тумачењу исламских закона и владавини ISIS/ISIL – апсолутистичке исламске државе Ирака и Сирије и нуклеуса будућег калифата, представља отпадника (*mur-tad*) или неверника (*kafir*). На основама тумачења и пропагирања овакве идеологије ISIS/ISIL, као и милитантне стратегије његовог деловања, ал-Багдади одбацује идеју Ајмана ал-Завахирија - постепено постизање консензуса унутар исламског света (посебно између Сунита и Шиита) о мирном начину стварања будућег калифата. Абу Бакр ал-Багдади заузима екстремне ставове да се исламски режим (калифат) мора целом исламском свету наметнути макар и силом. Кулминација сукоба на релацији Завахири – Багдади

13) Eckman, James P., *The Islamic State: The New Jihad? - Issues in Perspective*, op. cit.

14) Термин калифат (*caliphate*, *al-Khilafah*) означава јединствени систем овоземаљске владавине наследника посланика Мухамеда (Prophet Muhammad) над заједницом исламских верника; Commins, David, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, I.B.Tauris & Co Ltd, London, 2006, p. 2.

15) Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, Harvard University Press., Cambridge, Massachusetts, 1994, pp. 42-43.

десила се почетком 2013. године¹⁶⁾, а већ 09. априла 2013. године Багдади отворено позива на побуну против врховног вођства Ал Каиде, уједињује ISI, односно бивши ирачки огранак Ал Каиде (AQI) са Сиријском џихад побуњеничком милицијом (*Syrian jihadist rebel militia*) познатом као Нусра фронт (*Nusra Front/Jabhat al-Nusra in al-Sham - JN*), чиме је отпочело уједињење ових терористичких организација у Исламску државу (ISIS/ISIL). Ал-Завахири је у писменом обраћању позвао лидере ISI и Нусра фронта да одбију Ал-Багдадијеву стратегију оснивања ISIS/ISIL и захтевао практично гашење ISIS/ISIL, екскомуникацију Ал-Багдадија¹⁷⁾, спречавање крвавих освета над борцима исламских милитантних група у Ираку који се не слажу са Багдадијем, и наставак борбе за опстанак и даљи развој Исламске државе Ирак (*Islamic State in Iraq*), при чему је за Ал-Багдадија била превиђена улога емира за Ирак.¹⁸⁾ Међутим, Абу Бакр ал-Багдади одбија ове предлоге и наставља са даљом изградњом ISIS/ISIL. Уз помоћ Амр ал Абсија (*Amr al Absi/Abu al Athir al Shami*), Сиријца рођеног у Саудијској Арабији, чијег су брата убили други побуњеници док је водио про-ISIS/ISIL групу на северу Сирије, Ал-Багдади постаје вођа свих милитантних група у Сирији, после чега ISIS/ISIL постаје водећа снага у Сирији и центар за регрутовање чланова Нусра фронта и других побуњеничких група у Сирији, и добијање донација и других видова подршке изван Сирије од противника режима Башара ал Асада.¹⁹⁾ Абу Бакр Ал-Багдади тако постаје вођа радикалног Ислама у Ираку, а ISIS/ISIL учвршћује власт и контролу у великом делу Ирака, настављајући да спроводи агресивну кампању регрутовања мотивисаних исламских радикала, коју прате и брутална немилосрдна погубљења шиитских Муслимана, Хришћана и других не-сунитских Муслимана. Оно што Ал Каида није успела, Абу Бакр Ал-Багдади

16) Багдади је, обраћајући се путем првог видео снимка, прогласио стапање Ал каиде са Нусра фронтом, а у другом видео обраћању је озваничио преузимање врховне команде од Завахирија над Ал каидом; Упореди: Eckman, James P., *The Islamic State: The New Jihad? - Issues in Perspective*, *op. cit.*

17) Saltman, Erin Marie, Winter, Charlie, *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*..., pp. 30-31.

18) Ayman al-Zawahiri's, *Letter to the leaders of the two Jihadi groups: Shura of the Islamic State in Iraq and Shura of Jabhat al-Nusra in al-Sham*, Rajab, 13, 1434; Појдини сматрају да је Ал-Нусра један од главних узрока сукоба између ISIS/ISIL и Ал-Каиде. Ал-Нусра, у почетку продужена рука Багдадијеве ISI у Сирији, поделила се на два дела након што је њен заповедник Абу Мухамед Џевлани отказао верност Багдадију. Већи део Ал-Нусра се придружио новоформираном огранку ISI у Сирији, док је мањи део задржао име Ал-Нусра и остао веран Ајману Ал-Завахирију и Ал-Каиди.

19) Barret, Richard, *The Islamic State*, *op. cit.*, p. 17.

успева – силом ујединити готово све исламске екстремисте у реализацији идеје стварања Исламског калифата.²⁰⁾

Друга значајна разлика између ISIL/ISIS и Ал Каиде је што се ISIL/ISIS показао изузетно софистицираном организацијом, са свим неопходним индоктринирајућим и организационим вештинама и другим потенцијалима (оружаним, финансијским и др.), који превазилазе све оно што је у свом програму и акционом деловању икада била Ал Каида. Злочиначка нетрпељивост према било чему што долази изван не-исламског света, крутост и ригидност према поделама унутар Ислама и различитим мишљењима о начину вођења цихада (одбацивање шиитских захтева и др.)²¹⁾, основне су одлике Ал-Багдадијевих следбеника. Такође, ISIL/ISIS под руководством Ал-Багдадија одбацује чињеницу постојања националних држава на Блиском Истоку, сматрајући да су оне настале под утицајем Запада, негира значај постојања више арапских лидера као вођа тих држава, намећући идеју о једном вођи – имаму (*Imam*) који ће носити „барјак истине“ (*banner of truth*) и владати новим калифатом. На тим основама се отвара и радикализује широки оружани фронт ISIL/ISIS у функцији стварања калифата – „истинске исламске државе која ће бранити Муслимане и изнутра и извана“, и брзо заузимање више од трећине територије Сирије и велика пространства Ирака. ISIL/ISIS по територији коју контролише, обиму својих ресурса (оружани потенцијали и др.), постао ненадмашан у историји не само исламских, већ и свих других екстремистичких организација за које се зна да су икада постојале и деловале. У акционом смислу ISIS/ISIL није ограничио своје деловање само на територију Ирака и Сирије. Њени терористички огранци су извршили и више десетина напада у другим арапским областима (Бејрут и др.), а ISIS/ISIL је почетком 2014. године најавио и стварање нове либанске армије у циљу борбе против Хезболах и његових присталица у Либану, чиме је још једном доказао отворену нетрпељивост према Шиитима (Хезболах је шиитска проиранска терористичка организација у Либану).²²⁾ Пролеће 2014. године обележили

20) Упореди: Saltman, Erin Marie, Winter, Charlie, *op. cit.*, pp. 31-32.

21) Вође ISIL/ISIS су следбеници салафизма, екстремне верске секте настале из сунитског Ислама, који су приказали отворену нетрпељивост према припадницима осталих вероисповести или секти (хришћани, језиди, шиити), као и оним сунитским муслиманима који се не слажу са салафистичким тумачењем Ислама. Сви који пружају отпор идеологији и стратегији борбе ISIL/ISIS, изложени су страховитом прогону и злочинима, а ISIL/ISIS је над курдским језидима извршило прави геноцид, оптужујући их за обожавање ђавола.

22) Поред Шиита, ISIS/ISIL прогони и друге верске мањине (хришћане и језиде), као и друго мањинско становништво (Курде, Асирце и Јермене).

су оружани инциденти ISIS/ISIL и са граничним снагама Турске, због чега је Турска покренула припреме за оружана дејства против ISIS/ISIL, а у дипломатској офанзиви је оптужила Саудијску Срабију и Катар да финансијски помажу ISIS/ISIL.²³⁾

Процене су да снаге ISIS/ISIL броје десетине хиљада бораца, којима су се придружили ветерени цихада из Ирака, Залива, Северне Африке и Европе (Немачке, Француске, Велике Британије, Холандије, Белгије, Шведске, Данске, Шпаније, Ирске, Аустрије, Италије, БиХ, Азербејџана, Албаније, Руске Федерације – Чеченије, Републике Србије – Рашко-Полимска област, и др.).²⁴⁾ Поред учешћа у самоубилачким и другим терористичким и борбеним акцијама, „страни“ борци у снагама ISIS/ISIL заузимају и значајна руководећа места, као што је то, на пример, чеченски екстремиста Омар Ал-Шишани (*Omar al-Shishani*).²⁵⁾

Поред омасовљавања својих оружаних снага ISIS/ISIL, настоји ојачати и своју укупну организациону структуру, неопходну за функционисање њиховог „калифата“. Поред Абу Бакр Ал-Багдадаија, калифе и вође ISIS/ISIL, врх ISIS/ISIL чине два савета: Шура савет (*The Shura Council*) и Шеријатски савет (*The Sharia Council*).

Шура савет предводи Абу Аркан ал Амери (*Abu Arkan al Ameri*) и има девет или једанаест чланова. Савет је одговоран за преношење наредби од Ал-Багдадаија у ланцу командовања обезбеђивање њиховог спровођења. Он одлучује о законима и њиховој примени, где се његова овлашћења у одређеној мери преклапају са Шеријатским саветом, који одлучује о верским питањима. Сматра се да су чалнови овог савета и Ебу муслиман ал Туркмани (*Abu Mu-*

23) Barret, Richard, *The Islamic State*, op. cit., p. 18.

24) Према извештајима CIA из септембра 2014. године, снаге ISIS/ISIL броје чак и преко 30.000 бораца. Од тога се стотине држављана Француске, Велике Британије и Јордана се бори у редовима ISIS/ISIL. Француски министар унутрашњих послова потврдио да је око 930 француских држављана укључено у цихад, а одмах иза Француске по броју исламистичких добровољаца је Јордан са 900 бораца. Британска влада је потврдила да је најмање 600 британских грађана отишло у Ирак и Сирију да се бори на страни ISIS/ISIL, али британске обавештајне службе процењују да их може бити и до 2.000; „Islam-ska država: Puno stranaca, 30 iz Crne Gore“, *Mondo*, Internet 18/11/2014, <http://mondo.me/a394374/Info/Svijet-Islamska-drzava-Puno-stranaca-30-iz-Crne-Gore.html>; Blanchard, Christopher M., Humud, Carla E., Nikitin, Mary Beth D., *Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*, Congressional Research Service, RL33487, September 17, 2014; CIA: Islamic State Group Has up to 31,500 Fighters, Thursday, 11 Sep 2014, Internet 18/11/2014, <http://www.news-max.com/Newsfront/Islamic-State-Numbers-cia/2014/09/11/id/594161/>; „ISIS can 'muster' between 20,000 and 31,500 fighters“, CNN; Internet 18/11/2014, <http://edition.cnn.com/2014/09/11/world/meast/isis-syria-iraq/>; Ирачки експерти за безбедност цене да се око 100 хиљада цихадиста бори на страни ISIS/ISIL, од чега 15 хиљада странаца.

25) Процену су дале америчке обавештајне структуре; Упореди: *Policy Report the Crisis in Iraq*, p. 37.

slim al Turkmani); Ебу Али ал Анбари (*Abu Ali al Anbari*); Ебу Ајман ал Ирачки (*Abu Ayman al Iraqi*), уједно и члан Војног савета; Амр ал Абси/Абу ал Атхир/Амру ал Абси Ал Шами (*Amr al Absi/Abu al Athir/Amru al Absi al Shami*), задужен за медији, и Ебу Мухамед ел Аднани Ал Шами (*Abu Muhammad al Adnani al Shami*), портпарол Исламске државе.²⁶⁾

Шеријатски савет, као најмоћнији орган ISIS/ISIL директно надгледа Абу Бакр Ал-Багдади. Савет има шест чланова и његове дужности укључују избора калифа и обезбеђење сагласности свих других делова администрације са шеријатским законом. Уз помоћ шеријатских комисија Савет обезбеђује страначку дисциплину и поштовање шеријатских правила, одлучује о казни за кршење Шеријата, надгледа рад шеријатске полиције и судова (*sharia police and courts*) и Идеолошке комисије (*dawa*) у ISIS/ISIL и изван ње.²⁷⁾

Испод ових савета делује још пет савета за поједине области функционисања ISIS/ISIL: 1/ *Савет за безбедност и обавештајне послове (Security and Intelligence Council)*, одговоран за елиминисање ривала Абу Бакр Ал-Багдадија и сламање отпора централној власт, и друге безбедносне и обавештајне послове, и има мрежу филијала широм ISIS/ISIL; 2/ *Војни савет (The Military Council)* је задужен за оружана дејства и одбрану освојених територија; 3/ *Покрајински савет (Provincial Council)* руководи администрацијом ISIS/ISIL у 18 провинција (вилајета - *Wilayat*): Анбар, Багдад, Дијала, Фалујак, Јануб; Киркук; Ниневех, Салахудин у Ираку; Алепо, Ал Бадиак (Хомс), Ал Барака (Хасака), Дамаск, Хама, Идлиб, Ал Кхаир, Ал Рака, и Ал Сахел у Сирији; и гранична покрајина Ал Фурат (Еуфрат); 4/ *Финансијски савет (Finance Council)*; и 5/ *Савет за медије (Media Council)*.²⁸⁾ Прем другим изворима, Савет за безбедност и обавештајне послове се раздвојио у два савета: Савет за безбедност (*Security Council*) и Савет за обавештајне послове (*Intelligence Council*), и да, уз горе наведене савете, делују и Правни савет (*Legal Council*) и Савет за помоћ борцима (*Fighters Assistance Council*).²⁹⁾

Преко ових савета ISIS/ISIL настоји да контролише операције и активности својих оружаних и цивилних структура, уз апел исламистички орјентисаним борацима, научницима, свештеници-

26) Barret, Richard, *The Islamic State*, op. cit., p. 29.

27) Ibid, p. 30.

28) Упореди: Ibid, pp. 30-33.

29) Saltman, Erin Marie, Winter, Charlie, *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*, op. cit., pp. 37.

ма, судијама, лекарима, инжењерима, и административним стручњацима из свих области из целог света да се преселе на простор који контролише ISIS/ISIL у циљу њеног даљег развоја и јачања.³⁰⁾ ISIS/ISIL је посебно ангажована на обезбеђивању финскијских средстава за своје укупне оружане и цивилне активности, и сматра се да њена укупна финансијска моћ износи близу две миијарде долара. Новац потиче од шверца нафте са нафтних поља у Ираку и Сирији, продаје електричне енергије, пореза од других произвођача нафте и електричне енергије, продаје хране и житарица, заплете новца из банака у градовима које су окупирани, донација, и сл.³¹⁾ Такође, ISIS/ISIL настоји да искористи мафијашко-наркотичке канале и руте за прелаз из Сирије у Турску, и даље Грчку, Бугарску, Македонију, Србију, БиХ, Хрватску, и даље ка ЕУ, где би се појавио као битан фактор трговине наркотицима.

ИДЕОЛОГИЈА ISIS/ISIL

Идеолошке корене настанка и деловања ISIS/ISIL чини јединство два веома различита правца мишљења унутар Ислама. Први, који је и доминантан у ISIS/ISIL, је канон исламског фундаменталистичког мишљења које је настало још у XIV веку, а које је у XVIII веку теоријски и политичко-програмски уобличио Мухамед ибн Абд ал Вахаб (*Muhammad ibn Abd al Wahhab/ Muhamed ibn Abdel Vahab ibn Sulejman ibn Muhamed ibn Ahmad ibn Rašid al Tamimi*), по коме је учење, као и његови следбеници и поборници прозвано вехабизам/вахабизам, и селатизам/селефизам, односно савремена селатистичка идеологија. Наиме, вехабизам је изворно био чисто религијски феномен, везан пре свега за специфичне политичке и историјске услове на подручју данашње Саудијске Арабије крајем XVII и почетком XVIII века.³²⁾ Као родоначелник вехабизма - вероватно највеће пуританске секте Ислама, Абд ал-Вахаб је постао познат као вехабија (*Wahhabis*) и салафиста (*Salafi* – сапутник пророка Мухамеда), а следбеници Ал-Вахабовог учења – вехабије се доживљавају као они који заговарају и упражњавају најчистији облик Ислама. Абд ал-Вахаб је позвао све муслимане да

30) "Baghdadi vows revenge in announcing 'Islamic State' ", ALMONITOR, Internet 18/11/2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2014/07/iraq-syria-baghdadi-call-muslims-caliphate.html>.

31) Детаљније у: Barret, Richard, *The Islamic State*, op. cit.

32) О развоју вехабизма у Саудијској Арабији види у: Commins, David, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, op. cit.

се врате изворном Исламу, прогласио је џихад свим неверницима и не-муслиманима, позвао на апсолутни монотеизам, одбацујући сву исламску праксу након трећег века муслиманске ере као јеретичку иновацију Ислама, и позвао на поновно увођење такфира (*takfir*) - процеса проглашења другог муслимана отпадником чије је убиство легитимно.³³⁾ У данашњим условима такфир је контраверзни начин оправдања примене силе у терористичким активностима. Он изворно прописује систем „преступа против Ислама“: политеизам; коришћење медијатора за Бога; одбијање да су немуслимани невјерници; сматрање да су неисламски закони супериорнији од божанског закона; мржња свега што Пророк практикује; исмевање Ислама или Пророка; коришћење магија; подржавање или помагање неверника против Муслимана; веровање које заговара не-упражњавање Ислама; и одбијање студирања и практиковања Ислама. На истим принципима Абд ал-Вахаб је успоставио принцип оправдања џихада - ко год не поштује такфир против неверника је такође неверник.³⁴⁾

С друге стране, „селафизам/селефи Ислам или селефизам“ (*Salafi Islam* or *Salafism*) изворно подразумева учење о неопходности поновног враћања чистом Исламу пророка Мухамеда (*Prophet Muhammad*) и других праведних предака (*As-Salaf as-Salihun*) који су живели у VII веку н.е. Селафизам у суштини представља облик исламског фундаментализма, покрет који заговара враћање на изворни Ислам тако да је сличност између њега и вехабизма заиста велика и веома је тешко направити јасну разлику између њих.³⁵⁾ Поједини исламолози стога салафије популарно називају „вехабијским рођацима у дипломатском оделу“. Упоређујући ове покрете, вехабизам се одређују као ултраконзервативни селафизам, мада поједини заговорници селафизма критикују вехабизам да се не придржава начела ригорозних поставки Ислама.³⁶⁾

У доктринарном смислу, вехабизам се, као издвојено мишљење унутар Ислама, суштински разликује од *суфизма/терикатизма*

33) Springer, Devin R., Regensm, James L., David N. Edger, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, op. cit., pp. 29-30.

34) Ibid; Ал Вахабове снаге су уништавале многе сакралне светиње и објекте, чак и свето шиитско ходочашће у Карбали у Ираку, где се налазио гроб Хусеина, једног од два унука Мухамеда и централне фигура у шиизму (*Shi'ism*). Ал Вахабов је тако обликовао екстремна исламска верска уверења и дао значајан допринос њиховој рационализацији као темељу да будуће генерације екстремних исламиста следе глобални џихад – свети рат против неверника.

35) Abbas, Tahir, *Islamic Political Radicalism: A European Perspective*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, 2007, p. 96.

36) Commins, David, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, op. cit., p. 173.

(*sufis/tariqatists*).³⁷⁾ Вехабизам наводно представља „чист” Ислам, где је прави само исламски пророк и халиф (Мухамед - *Muḥammad/Abū al-Qāsim Muḥammad ibn ‘Abd Allāh ibn ‘Abd al-Muṭṭalib ibn Hāshim*) и четири „праведне халифе“ (мадхаби/*madh’hab*). Вехабије се оштро залажу за стриктни монотеизам (*тахвид-tawhid*) и противе се суфизму/тарикатизму као одступању од изворног Ислама.³⁸⁾ Они траже обнову зачетака Ислама кроз његово чишћење од суфизма и нове нелегитимне иновације Ислама „бид’ах“ (*bid’ah*). Вехабије се искључиво слажу са прописима четири мадхаба (*mad-hab/madh’hab*) који могу бити тестирани само позивањем на Куран (*Qur’an*) и Суна (*Sunna*). Мадхаб је, као верска и правна доктрина (школа) сунитског муслиманског права, настао у XVIII и IX веку. Од ових бројних доктрина/школа само су четири сачуване: 1/ ханифитска, маликитска, шафитска и ханбалитска (*Hanifite, Malikite, Shafiyite, Hanbalite*), назване по њиховим оснивачима Абу Ханифи (*Abu Hanifah*), Малик ибн Анасу (*Malik ibn Anas*), ал-Шафију (*al-Shafiya*) и Ибн Ханбалу (*Ibn Hanbal*). Ове школе су прихваћене као непобитне и коначне у тумачењу исламских закона. Синтеза ових доктрина је верна основним начелима сунизма.³⁹⁾ Од ових школа ханибалитска је најнетолерантнија јер захтева максималну/пуританску строгост у придржавању свих норми шеријатског права.⁴⁰⁾

37) У случају суфизма ради се о својеврсном исламском мистицизму, за који се користи арапски термин „тесавуф“ (*tasawwuf*), што значи „бити мистик, суфија“. Циљ суфизма - исламског мистицизма је приближавање Богу, а пут којим се мистик приближава Богу и који води до одређених духовних стања назива се „тариџ“ (*tariq/ turuq*); Детаљније у: Вукомановић, Милан, „Суфизам – унутрашња димензија Ислама“, *Филозофија и друштво*, Бр. 2/2008, стр. 129-147.

38) Abbas, Tahir, *Islamic Political Radicalism: A European Perspective*, op. cit., pp. 34.

39) Иако наизглед монолитни, исламски свет и религија су током свог развоја пролазили кроз многобројна искушења, размирице и сукобе. До сукоба је дошло из више разлога, посебно због борбе за превласт и вођство унутар исламског света у борби за политичког вођу исламске заједнице. Унутрашња превирања и борбе су довеле до две, у оквиру Ислама, често супростављене заједнице - *сунитске* већине који су за вође заједнице признавали калифе, и *шиитске* мањине која сматра да политичко и верско вођство може потицати само из једног извора – од имама. Сунити, већинска група муслимана, за законе Мухамедове настављаче прихватају Абу Бекра, Омара, Отмана и Алију и законодавство које тумаче правни стручњаци заједнице. Шиити су малобројнија фракција која је назив добила по изразу „*Ši’at Ali*“ („Алијева странка“); Ђаковац, Александар, Радован Биговић, *Лексикон хришћанства јудаизма и ислама*, Београд, Агенција „Матић“, 2006, стр 237, 251.

40) Ханефитска школа има највећи број присталица и њу подржава 50% муслимана у свету. Њено учење је распрострањено у већини исламских земаља, а прихваћена је и од стране муслимана на Балканском полуострву. Маликатску школу подржава око 27% муслимана у свету, највише у Алжиру, Тунису, Либији, Мароку и исламским земљама Западне Африке. Шафитску школу подржава око 17% муслимана у свету, већинска је у Индонезији, Судану, Сомалији и Курдистану, а званично учење је у Малезији и Брунеју. Заједно са ханефитском школом дели примат међу сунитима у Египту, Сирији, Турској, Ираку, Јордану, Палестини и Либану. Ханбалитску школу следи око 6% муслимана, претежно

Вехабизам, односно његове кључне теолошко-идеолошко поставке су: ширење ханафијске доктрине (*Hanafi madhhab*), поштовање принципа таклида (*taqlid*) - исламског традиционализма⁴¹⁾, односно прописа четири мадхаба, и оштро одбацивање потребе за „увођењем независних судова - иџтихад (*ijtihad*), које се сматра кључним условом за обезбеђивање одрживих идеолошких и теоријских основа за формирање истинске светске заједнице муслимана, односно светске исламске државе (*Ummah*).⁴²⁾

Вехабије сматрају исправним само клањање/омаж Алаху (*ибадат* - *ibadat*) на начин како је то прописано у Курану и Суну, а све остало по њима је одступање од изворног Ислама. У друштвеној пракси (*муамалат* - *muamalat*), све је дозвољено уколико није изричито забрањено по Курану и Суну. Вехабијски идеолози су посебно критични према суфистичком поштовању светаца и шеика као молитвеника и споне између верника и Алаха. Свако претерано обожавање и величање исламских светаца (чак и пророка Мухамеда) они сматрају одступањем од монотеизма, који прописује искључиво обожавање Алаха и никог другог. Поред стриктног залагања за Шеријат⁴³⁾, већабије искључују постојање другог скривеног - мистичног знања и утицаја у Исламу које је наводно доступно само свецима и суфи шеицима. Не признајући мистичну способност светитеља и самог Пророка коју посредује Алах у име муслимана, Вехабије оспоравају легитимитет молитве упућене свецима. Они одбијају да се благослов (*baraka*) може преносити кроз просветитеље, артефакте и шеике везане за њих (као што је светиња), чиме одбацују традиционалну суфистичку праксу ходочашћа у суфистичке храмовима (*ziyarat*), читање Курана на гро-

становништво Арабијског полуострва; Детаљније у: Смаилагић, Неркез, *Лексикон ислама*, Свјетлост, Сарајево, 1990.

41) Таклид се сматра теоријским заштитом од продора модернистичких исламских ставова засниваних на утицају западног образовања, чиме се угрожава интелект Муслимана који постају неверници (*kafir*); Abbas, Tahir, *Islamic Political Radicalism: A European Perspective*, op. cit., pp. 87.

42) Ibid.

43) Исламски закон (Шеријат или Божја стаза) представља скуп „божански откривених општих начела, упута и вредности”; Еспозито, Џон Л., *Исламска претња – мит или стварност*, Београд, Просвета, 1994, стр. 44; Шеријат изворно значи „пут ка појилишту“, „пут који се следи“. Према исламском веровању овај закон је утемељен на Божијој објави и има четири главна извора: 1/ Куран, за кога муслимани верују да је одувек постојао на небу, а онда га је мелек Џибрил поступно објавио Мухамеду; 2/ Сунна, књига у којој је забележена традиција о Мухамедовом животу; 3/ Иџма - сагласност заједнице; и 4/ Кијас – закључивање на основу прва три извора; Ђаковац, Александар, Биговић, Радован, *Лексикон хришћанства јудаизма и ислама*, Београд, Агенција „Матиф“, 2006, стр 250.

бљима, хвале светитељу или шеику певањем (*maulids*), и коришћење амајлија и талисмана.⁴⁴⁾

Посебно је значајна разлика између *вехабија* и *тарикати-ста* у тумачењу „борбе за божију ствар“ - „исламског светог рата“ (џихад/*jihad/jihaad*). У том смислу се може говорити и о посебној доктрини џихада, чији су филозофски и програмски темељи изнети у у списима најпознатијих радикалних исламских теоретичара, као што су: Ибн-Тејмија (*Ibn-Taymiyyah*), Ибн-Абд-ал-Ваххаб (*Ibn-Abd-al-Wahhab*), Рашид Рида (*Rashid Rida*), Хасан ел-Бана (*Hasan al-Banna*), Абу-А'ла Мевдуди (*Abu-A'la Mawdudi*), Сајид Кутб (*Sayyid Qutb*), Шукри Мустафа (*Shukri Mustafa*), Абд-ал-Салам Ал-Фараг (*Abd-al-Salam al-Farag*), и Абдулах Азам (*Abdullah Azzam*).

Према учењу Сајида Кутба, филозофа, писца и главног идеолога „Муслиманске браће“ у Египту (*Muslim Brotherhood - al-Ikhwān al-Muslimūn*), разлози за џихад су: „да се успостави Божија власт на земљи; да се људски послови организују у складу са правим смерницама датим од Бога; да се укину све сатанске снаге и сатански систем живота; да оконча владавину једног човека над другима, јер су сви људи Божија створења и нико нема овлашћења да их учини својим слугама, или да направи произвољне законе за њих. Ови разлози су довољни за проглашење Џихада“.⁴⁵⁾ Бин Ладенов учитељ и шеик Абдулах Азам сматра потпуно исправним одређење џихада као „мача“, и каже: „Само џихад и пушка: нема преговора, нема конференција и нема дијалога“.⁴⁶⁾ Следећи радикални исламски идеолог Абу-А'ла Мевдуди описује џихад, Ислам и Муслимане на следећи начин: „Дакле, ако је Ислам „религија“ а Муслимани су „нације“, „Џихад“ постаје бескористан појам. Али истина је да Ислам није „религија“, а „Муслимани“ нису „нација“. У стварности, **Ислам је револуционарна идеологија и програм који настоји да промени друштвени поредак у целом свету и поново га уреди у складу са својим начелима и идеалима.** „Муслиман“ је назив те међународне револуционарне партије организоване у Ислам као снагу овог револуционарног програма. И „џихад“ се односи на револуционарну борбу и велики напор који исламска странка уноси у борбу за постизање овог циља“.⁴⁷⁾ Абд-ал-Салам

44) Упореди: Yemelianova, Galina M., „The Growth of Islamic Radicalism in Eurasia“, In Abbas, Tahir, *Islamic Political Radicalism: A European Perspective*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, 2007, pp. 90.

45) Qutb, Sayyid, *Milestones*, New Delhi, India, Islamic Book Service, 2002, p. 54.

46) Azzam, Abdullah, *Join the Caravan*, Internet 12/12/2011, www.al-haqq.org.

47) Abu-A'la Mawdudi, *Jihad in Islam - In the Name of Allah the Merciful the Compassionate*, The Holy Koran Publishing House, Beirut, Lebanon, March 27, 2006, p. 5.

Ал-Фараг, идеолог терористичке организације Ал-Џихад у Ефишту (*Al-Jihad*) такође велича џихад и сматра да „џихад треба бити шест стуб Ислама, јер је одустајање од џихада узрок понижења и поделе у коме данас живе Муслимани. Описујући џихад као „заборављену“ или „запуштену“ дужност, Ал-Фараг инсистира на дужности свих муслимана да шире реч Ислама у целом свету пре доласка Махдија (*Mahdi*), месијанске фигуре у Исламу, који ће успоставити „савршено исламско друштво на земљи“ (*perfect Islamic society*).⁴⁸⁾ Ибн-Абд-ал-Вахаб, најортодокснији радикални исламски филозоф и утемељивач идеологије екстремног вехабизма, види у џихаду начин враћања Ислама својим изворима/коренима, начин борбе против лоших Муслимана (сви не-вехабије муслимани) и других неверника (немуслимана).⁴⁹⁾ Шукри Мустафа, вођа терористичке групе „*West as Takfir wa al-Hijra*“ у Ефишту и признати теоретичар радикалног Ислама, има истоветно мишљење о улози џихада као и Ал-Вахаб, па је и циљ његове групе био поновно успостављање калифата помоћу џихада, као што је то било у време четири „исправна калифа“; враћање „златног доба“ Ислама; и успостављање исламске владавине у свету.⁵⁰⁾ Као што видимо, радикални исламисти сматрају да џихад (верски рат) захтева борбу против неверника (лоших муслимана и не-муслимана) и свих који су нападачи на (исламске) светиње, односно оних који делују против исламске вере, као резултат хришћанског веровања.

Џихад на арапском значи „настојати“ или „борити се“, и термин има двоструку верску конотацију – борбу изван исламског света против угњетавања и тираније, и личну борбу унутар Ислама за просвећење.⁵¹⁾ Према неким муслиманским научницима постоји пет облика „борбе за божју ствар“ (*jihad fi sabilillah*): 1/ џихад срца и душе, којим се означава унутрашња борба против зла у себи слеђењем концепата као што је монотеизам; 2/ џихад језика, који представља борбу против зла у говору и писању, изражен кроз ширење ислама (*daava*) и молитве (*hutbe*); 3/ џихад пера и знања, којим се означава борба против зла кроз учење Ислама (*idjitihead*) и образовање уопште; 4/ џихад руке, који представља борбу против зла сопственим делима или богатством, као што је нпр. одлазак на

48) Faraj, Muhammad ‘Abdus Salam, *The Neglected Duty*, Birmingham, UK: Maktabah Al Ansar, 2000, p. 67.

49) Ibid, p. 30.

50) Springer, Devin R., Regensm, James L., David N. Edger, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, op. cit., p. 38.

51) Упореди: Springer, Devin R., Regensm, James L., David N. Edger, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2009, Introduction - p. 1.

ходочашће; 5/ джихад мача, који представља оружану борбу на путу Алаха или „Свети рат“.⁵²⁾ Иако джихад по Курану не дозвољава убијање на основу етничитета или секти, талибани и други екстремни исламисти одбацили су умерена тумачења Курана и тезу о „духовној мисији ислама“ (*spiritual mission of Islam*) и почели су да гледају на джихад искључиво као на свети рат против неверника (*holy war against infidels*).⁵³⁾ Унутар радикалног Ислама джихад се првенствено односи на глобални свети рат против неверника у циљу насилног и потпуног покоравања исламским верским начелима, шеријатском закону и калифату – јединственој исламској држави. Тако је и глобализација савременог тероризма у неким одредницама резултат фузије исламског радикализма и насилног джихада.⁵⁴⁾

У случају сукоба између вехабизма и суфизма, вехабије оптужују суфије за извртање исламског учења о *джихаду*, јер за њих *джихад* представља суштину Ислама, без ког је „живот завршен“. За разлику од *тарикатиста*, који објашњавају *джихад* углавном као духовно само-савршенство Муслимана, *вехабије* сматрају да *джихад* подразумева оштру кампању за ширење ислама широм света. Вехабијски радикали преко *джихада* као превентивног оружаног сукоба теже да елиминишу све препреке и непријатеље Ислама на путу његовог глобалног ширења. Овај приступ даје могућност проглашењу джихада против оних који се одупиру „исламском начину живота“ (*Islamic way of life - al-dawa al-Islamiyya*).⁵⁵⁾

Сам вехабизам, утемељен на својеврсном верском, културном и политичком верском фундаментализму, односно израженом

52) Потежица, Оливер, *Вехабије измићу истине и предрасуде*, Филип Вишњић, Београд, 2007, стр.115.

53) Laqueur, Walter, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, op. cit., p. 130.

54) Упореди: Commins, David, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, op. cit., p. 1.

55) Yemelianova, Galina M., „The Growth of Islamic Radicalism in Eurasia“, op. cit., pp. 90-91; Вехабије су снажно критиковали суфисте/тарикатисте због њихове идеолошке и политичке корупције и подршке прозападним режимима у арапском свету, као и због наводне легализације зеленаштва, што је забрањено по шеријатском праву, које прописује пет стубова или основних дужности/обавеза свих верника: 1/ исповедање вере (шехада), које означава приступање или припадништво Исламској заједници – „Нема бога осим Алаха, а Мухамед је божји посланик“; 2/ молитва (салат) пет пута дневно у одређено време и учествовање петком у заједничкој молитви; 3/ прилог сиротињи (зекат), десетак од два и по процента на богатство које се даје сиромашнима, али не као милосрђе већ као верска обавеза свих муслимана према мање срећној браћи и сестрама заједнице; 4/ пост (савм) од свитања до сутона у току месеца рамазана; и 5/ учествовање у годишњем ходочашћу (хаџ) у Меку бар једном у животу, што је дужност свих оних који су здрави и имају за то економске могућности; Упореди: Еспозито, Џон Л., *Исламска претња – мит или стварност*, op. cit., стр. 44-45.

исламском политичком ревивализму⁵⁶⁾, се најкраће и најопштије може одредити као „верски покрет у оквиру сунитског огранка Ислама који пропагира и захтева повратак на темеље исламске вере у смислу да муслимани треба да се понашају и делују у складу са Кураном и Суном, верским учењима и начином живота који су постојали у време Божјег посланика Мухамеда и „Побожних предака“ из прве три генерације муслимана“. Он представља „изворни Ислам из VII века, подмлађен у новим конкретним историјским околностима, бујајући нарочито данас због нарасле економске и финансијске моћи“.⁵⁷⁾ Данас у свету постоје различита тумачења вехабизма. Једно од систематизованих тумачења основних ставова вехабијског учења, на темељу ставова Ејуба Сабри Паше (*Sherif Sabri Pasha*), Ахмада Заини Дахлана (*Ahmad Zaini Dahlan*) и других истраживача вехабизма, дао је Неркез Смајлагић, а то су: 1/ свако ко исказује веру у неког другог или нешто друго осим Алаха заслужује смрт, јер верује у лажне предмете обожавања; 2/ свако ко покушава да задобије Божју наклоност посећивањем гробова светаца налачи онима које Куран назива многобошцима (*muškiruni*); 3/ помињати Веровесника, свете особе или анђеле у молитвама је политеизам (*širk*); 4/ многобоштво је тражити посредовање од другог осим Алаха; 5/ многобоштво је заветовати се неком другом бићу; 6/ неверништво (*kufr*) је ако неко проучава знање које није засновано на Курану, Сунни или на нужном коришћењу разума; 7/ порицање Божје одлуке (*kadar*) у свему што се догађа представља неверовање (*kufr*) или кривоверје (*ilhad*); и 8/ неверовање/неверство је ако се Куран тумачи помоћу Тевила (*Tevil*) - тумачења Курана на основу његовог садржаја, односно алегоријског тумачења“.⁵⁸⁾

Суштину вехабијске и селafiјске мисли, дакле, чини оштра интерпретација Ислама и апсолутно одбацивање сваке иновације од времена “Пророка“. И једни и други тврде да сви они који не тумаче дословно Куран и Хадис - свете исламске књиге, чине богохуљење и морају бити уништени, а њихово тумачење искорењено. Другачије речено, свако ко другачије тумачи Ислам од *вехабија* и *селафија* мора бити изопштен и уништен, што је суштина идеологије *такфиризма* (*takfirism*). На овим поставкама ова два мишљења дају легитимитет насиљу, тврдећи да су њихови орто-

56) О значењу и тумачењу вехабизма види опширније и у: Sarajlić, Eldar, Ground Zero: Bosna i Hercegovina između kulturnog fundamentalizma i političke deliberacije, *Deliberativna demokratija* (Magazin za političku kulturu i društvena pitanja), Broj 11, Proljeće 2007, str. 26-52.

57) Упореди: Потезица, Оливер, *Вехабије између истине и предрасуда*, *op. cit.*

58) Смаилагић, Неркез, *Лексикон ислама*, *op. cit.*, стр. 656.

доксни ставови о Исламу у интересу поновног оживљавања Ислама у чистом облику, што подразумева уједињење целог исламског света под једну истинску исламску власт (*truly Islamic rule*), која је прави оквир за враћање достојанства и величине исламским верницима, кроз испуњење изворних наредби Бога. Осуђујући све, по њима Исламу неприкладне иновације и церемоније, вехабије заговарају стриктно поштовање свих одредби Курана и Суна, уз обавезу строгог понашања и изгледа Муслимана (необријане браде и скраћене панталоне за мушкарце, а за жене кратки или дугачки вео (кратки – ниџаб/*niqab*, дугачки – хиџаб/*hijab*). Важан део понашања вехабија су ритуали и традиције у молитвама и другим верским обредима и обавезама, чак и у свакодневном животу. Вехабије прописују скромност у одевању, приликом јела користе три прста, а воду пију искључиво десном руком у четири гутљаја са три паузе итд. Приликом обраћања богу упражњавају једноставне и кратке молитве, и обраћају се једино и искључиво Богу. Они се противе чак и помињању пророка Мухамеда или обележавању његовог рођендана, јер га сматрају човеком смртником, због чега по њима у џамијама у којима се моле не сме бити исписано чак ни његово име. Против су и било каквих других натписа, орнамената или украса. Приликом ходочашћа сматрају да верници имају права да посете искључиво само три џамије и ни једну другу: Свету џамију (*Al-Masjid Al-Haram or Masjidil Haram*) у Меки, Пророкову џамију (*Al-Masjid al-Nabawi*) у Медини и Најудаљенију џамију (*Al-Aqsa Mosque or al-Masjid al-Aqsa*) у Јерусалиму, које заједно представљају три највећа исламска светилишта.

Друго мишљење унутар Ислама од значаја за идеологију, стратегију, политичке циљеве и деловање ISIS/ISIL је „батизам“ (*Ba'athism*, арап. *Al-Ba'ath* - „ренесанса/ васкрсење“), арапска секуларна националистичка идеологија која од свог настанка промовише стварање јединствене арапске државе под руководством авангардне партије и прогресивне револуционарне владе. Идеологија се званично заснива на теоријама Заки ал-Арсузија (*Zaki al-Arsuzi*), идеолога про-сиријског Баас покрета, и Мичела Афлака (*Michel Aflaq*) и Салаха ал-Дин ал-Битара (*Salah al-Din al-Bitar*).⁵⁹⁾ Припаднике овог покрета данас чини мрежа бивших батиста који су удружили снаге са ISIS/ISIL у периоду 2008-2010. године. Батизам у свом изворном значењу пропагира и тражи оживљавање арапске расе, као спасење од покушаја тровања вредности арапског света

59) Упореди: Sissons, Miranda, Abdulrazzaq Al-Saiedi, *Iraq - A Bitter Legacy: Lessons of De-Baathification in Iraq*, International Center for Transitional Justice, New York, March 2013, p. 3.

и утицаја наслеђа колонијализма. На тим основама батизам је заговарао и стварање пан-арапске државе под јединственим руководством Баас партије (*Ba'ath party*).⁶⁰⁾ Сматра се да је батизам у Ираку производ идеолошког деловања сиријских наставника још од 1949. године. Прва Баас странка у Ираку је основана 1951. године, када је шиитски интелектуалац Фуад Ал-Рукаби (*Fu'ad al-Rukabi*) преузео контролу над око 50-ак батистичких симпатизера у Басри, да би у наредном периоду батизам доживео праву политичку ренесансу у Ираку кроз деловање Социјалистичке партије за ренесансу Ирака (*Arab Socialist Renaissance Party of Iraq - Baath*).⁶¹⁾ Батистичка идеологија није постала доминантна у Ираку 70-их година прошлог века јер је дошло до идеолошког разлаза владајућих политичких снага Ирака и следбеника Баас партије, али је наредних деценија Баас партија постала значајан политички фактор Ирака.

Дешавања у Ираку и блискоистичном региону почетком XXI века, као што су јачање пан-арапског и пан-исламског радикализма и други догађаји (међународне санкције Ираку, америчка инвазија и свргавање режима Садама Хусеина, посебно почетак и развој кризе у Сирији 2011. године), утицали су да батисти прилагоде своју вишедеценијску идеологију и циљеве деловању других исламистичких организација у региону, посебно глобалној терористичкој организацији Ал Каиди и њеним ирачким и сиријским огранцима. При томе треба додати да је Баас партија имала завидан утицај и власт у Ираку непосредно пре и после америчке инвазије 2003. године. Због тога је у пост-Садамовом Ираку основана и *Висока национална комисија за де-батификацију* (*Higher National de-Ba'athification Commission – HNDC*)⁶²⁾ са циљем да се бивши батисти/чланови Баас партије позову на мирно прихватање нових ирачких закона и пацификацију њиховог деловања, али је ова идеја доживела потпуни пораз. Батисти су наставили са активном прикривеним

60) Баас (*Arab Socialist Ba'ath Party – Syria Region, Hizb Al-Ba'ath Al-Arabi Al-Ishtiraki – Qutr Suriya*) је политичка странка чија се идеологија заснива на арапском национализму и арапском социјализму; Више о Баас партији и њеном развоју у Сирији и региону у: Pierret, Thomas, *The Syrian Baath Party and Sunni Islam: Conflicts and Connivance*, Middle East Brief, Brandeis University, Crown Center for Middle East Study, Waltham, Massachusetts, February 2014, No. 77, pp. 1-8; Brown, Nathan J., *Debating Islam in Post-Baathist Iraq*, Carnegie Endowment for International Peace, Democracy & Rule of Law Project, Washington, March 2005; Sissons, Miranda, Abdulrazzaq Al-Saiedi, *IRAQ - A Bitter Legacy: Lessons of De-Baathification in Iraq*, International Center for Transitional Justice, New York, March 2013.

61) Sissons, Miranda, Abdulrazzaq Al-Saiedi, *IRAQ - A Bitter Legacy...*, *op. cit.*, p. 3.

62) Де-батификација је термин којим се описује низ законских и административних мера уведених у Ираку након пада батистичког режима априла 2003. године, а превасходни циљ де-батификације је спречавање Баас партије да се врати и повратка на власт у Ираку; *Ibid*, p. 9.

учешћем у свим процесима и догађајима у Ираку, развијајући своје политичке и војне структуре на целој територији.⁶³⁾

Иако је у почетку био секуларни покрет и залагао се за одвајање државе од религије, због дешавања у Ираку после америчке инвазије и других већ поменутих догађаја, батизам је прихватио чињеницу глобалног развоја и јачања Ислама, процес који су батистички теоретичари и лидери видели као доказ величине арапске културе и интелектуалне виталности њених народа.⁶⁴⁾ Батизам је временом прихватио основне поставке радикалног Ислама, чиме је приближио своје ставове другим радикалним панисламским и панарапским покретима, коначно и вехабизму. Данас у батизму јасно можемо препознати елементе елитизма, фашизма, расизма, и култа врховног вођства, пре него покрета који за циљ има деловање у интересу народа.⁶⁵⁾

У организационом смислу, савез између припадника ирачког огранка Ал Каиде (AQI), који чини нуклеус покрета ISIS/ISIL и екс-батиста је настао у периоду њиховог заједничког заточеништва у затворима америчких снага у Ираку, као што је, на пример, војни камп Бука (*USMIL Camp Bucca*).⁶⁶⁾ Временом су, и поред одређених сукоба, многи бивши батисти заузели водеће позиције у ISIS/ISIL, јер су увидели подударност сопствених и интереса AQI из које је израсла ISIS/ISIL.

Вехабизам и салафизам/такфири приступ и теорија и идеологија батизма деле заједничку визију новог почетка развоја истинског Ислама, кроз повратак у прошлост, односно повратак његовим

63) Ibid, p. 25.

64) Barret, Richard, *The Islamic State*, op. cit., p. 18.

65) Ibid, p. 19.

66) Чак се сматра да се боравак Абу Бакр ал Багдадија преклапа са боравком неких батиста у овом логору, који ће касније, оснивањем ISIS/ISIL, постати лидери овог покрета, односно Исламске државе. У кампу Бука су били притворени: Абу Бакр ал Багдади, *Abu Ayman al Iraqi* - ака Abu Mohammad al Sweidawi, високи лидер обавештајне агенције ратног ваздухопловства Ирака и члан Војног савета у ери Садама Хусаина; *Fadil Ahmad Abdallah Haayali* - ака Abu Muslim al Turkmani, заменик Багдадија, бивши високи официр војне обавештајне службе у ери Садама Хусаина; *Abu Abdulrahman al Bilawi* - ака Adnan Ismail Najm, бивши високи руководиоца Војног савета (убијен у Анбар провинцији у јуну 2014. године); *Hajji Bakr* - ака Samir Abd Muhammad al Khlifawi, високи руководиоца ISIS/ISIL у 2009-2014. године (убијен у јануару 2014. године у Сирији); *Abu Qasim* - ака Abdullah Ahmad al Meshadani, бомбаш самоубица; *Abu Lu'ay* - ака Abdul Wahid Khutnayer Ahmad, високи официр безбедности; *Abu Shema* - ака Fares Raif al Naima, високи официр безбедности задужен за складишта и војну опрему; и *Abu Suja* - ака Abdul Rahman al Afari, координатор програма помоћи сирочадима и породицама палих бораца ISIS/ISIL; Ibid.

коренима, што је темељ стварања пан-исламске државе – калифата, иако је батизам у свом развоју и деловању био усмерен првенствено на пан-арпске интересе, а селатизам на пан-исламске. Наиме, време је показало да пан-исламска идеја има далеко снажнији одјек у муслиманским масама широм света него што га је батизам икада имао. Према томе, и поред разлика у разумевању и тумачењу кључних одредница прошлог, тренутног и будућег развоја Ислама и исламске мисли између вехабизма и селатизма с једне стране, као и батизма као идеологије и покрета с друге стране, они у идеолошком смислу јединствено граде идеологију ISIS/ISIL.⁶⁷⁾

Поред вехабија/селатифа и батиста ISIS/ISIL представља и готово несхватљиву мешавину других активних и пасивних следбеника. ISIS/ISIL се на подручјима која контролише ослања и на многе локалне племенске вође, а од почетка кампање за стварање исламске државе, њеним снагама се на простору Ирака и Сирије придружило више хиљада Муслимана из целог света (Европе, Африке, Азије), који су различитих идеолошких уверења, етничке припадности, а нису ретки случајеви да се ради о „верским ковертитима“ (превратницима у Ислам), Муслиманима секуларистима, и другим. Зато питање „на који начин и да ли уопште могу вође ISIS/ISIL помирити такав спој различитих идентитета, култура, локалних обичаја, коначно и идеолошких и политичких уверења“?, није нелогично и захтева пажљиво праћење развоја ситуације на терену, посебно на плану хомогености свих снага ISIS/ISIL у њеној даљој борби.

У исламском свету и шире вехабијска исламистичка пуританска идеологија и екстремистичко насилно деловање не наилазе на одобравање. Многи познаваоци Ислама као религије сматрају да вехабизам нема много, чак и готово никакве везе, са изворним вредностима Ислама. Хасан Али Секаф, на пример, у књизи „*Вехабизам-селатизам, Идеолошка позадина и историјски корен*“ сматра: да је „вехабијска идеја смутња и хронична болест коју треба лијечити и она представља екстремизам и тероризам у овом уммету. Неопходно је да се збију редови, уједине ставови и координира рад исламске уleme и разумних људи свих мезхаба овог уммета, те да се направи план и програм за отпор селефијској струји и вехабијској терористичкој идеји”.⁶⁸⁾ Постоје и многи други исламолози

67) Мада по много чему и изненађује савез између вехабија/селатифа и батиста, он је данас реалност кроз њихову симбиозу у оквиру ISIS/ISIL. Међутим, Шиити у Ирак сматрају да је на делу „не-света алијанса“ (*unholy alliance*) уперена, између осталог, и против њих, тако да они одбијају да прихвате ISIS/ISIL као снагу која штити муслиманске интересе у региону и свету и нуклеус новог исламског калифата.

68) Sekkak, Ali, Merdan, Jasmin, Mešanović, Adnan, *Vehabizam/selefizam: ideološka pozadina i historijski korijeni*, Srebreno pero, Sarajevo, 2006.

који сматрају да је вехабизам екстреман и да не представља оквир који може и треба бити основа за деловање исламских верника. Тако, на пример, Сами Џеко у својој књизи „Веахбизам, најопаснија новотарија“ указује на многе отпадничке ставове веахбизма у односу на свете књиге Ислама и њихово тумачење, и каже: „Морамо, аргументовано, појаснити сваки, и најситнији детаљ, који је постао предмет веахбијског напада и предмет одступања народа од изворног ислама на којем смо били стотинама година прије појаве ове секте..... Сљедећи метод (веахбизма М.Б.) је ширење неистинитих информација и непровјерених прича о онима који се са њима не слажу.... Незаобилазни су и бруталност и насиље, као метод њихова мисионарства. Овакви случајеви су бројни, свакодневица у свијету, нарочито у мјестима гдје се тек појављују.... Сљедећа метода веахбија је лажно приписивање селефу. Себе називају селефијама, говоре да они слиједе селеф, прве генерације, међутим, у њиховим говорима и идејама налазимо само пар људи, и то управо оних који су били одбачени и прогласени муџесимима од стране цјелокупне исламске уleme... веахбијско вјеровање је вјеровање у божанство које је ограничено, мањкаво, које сједи на некаквој столици прекрштених ногу и које ће ставити Мухаммеда, а.с., да сједи поред њега. То је вјеровање да су сви осим њих кафири, мушрици, новотари.... То је вјеровање да је Земља плочаста и да се она не окреће око Сунца већ да се Сунце окреће око ње“. ⁶⁹⁾ Једну од оштријих осуда веахбија у јавности је дао и професор Факултета исламских наука у Сарајеву Решит Хефизовић, који је оценио да су „веахбије већа опасност за муслимане у БиХ од опасности са којом су се суочили током грађанског рата“. Хефизовић назива Мухамеда ибн Абдел Вахаба „безумником из неџда“ а веахбије „фалангом људи жељних плена, крви и убијања који су дошли по нашу децу, дошли да узму крвави данак, да нам узму срце и душу плаћајући нам мрвицама које су доносили сумњиви хуманитарци“. ⁷⁰⁾

ЕКСТРЕМНЕ ВЕАХБИЈЕ И ISIS/ISIL НА БАЛКАНУ

ISIS/ISIL је претња безбедности и целом Балкану. Наиме, Балкан, као значајно геополитичко чвориште између Истока и Запада, које се на југу дотиче/граничи са Блиским Истоком и арапским светом, није остао имун од ширења идеја радикалног Исла-

69) Džeko, Sami, *Vehabizam, najopasnija novotarija*, Naučno-istraživački Institut „Imam Razi“, Sjenica, 2009, str. 8 -10.

70) Хефизовић, Решид, „Они долазе да узму нашу децу“, „Ослобођење“, Сарајево, 25. новембар 2006.

ма, вехабизма и деловања других исламистичких терористичких организација. Као екстремна исламистичка идеологија, вехабизам је присутан у Бугарској, Албанији, Грчкој, као и на просторима бивше СФРЈ. Још током рата у БиХ у вехабије су великом броју, као борци Армије БиХ, учествовали у оружаним сукобима и терористичким дејствима.⁷¹⁾ Две генерације муџахедина (борци из Авганистана и Ирака), прве борбене ћелије Ал Каиде и друге исламистичке терористичке организације, посебно оне из региона Блиског Истока, нашле су ново уточиште и после рата у БиХ, због чега је овај простор постао једна од кључних тачака бујања глобалног тероризма, али и нових видова радикалног Ислама.⁷²⁾ Ипак, једну од најтежу претњу безбедности БиХ и целом Балкану после рата (од краја 1995. године до данас) представљају бројне вехабијске заједнице као стециште њених најекстремнијих припадника. Те заједнице чине бивши муџахедини и борци одреда „Ел Муџахид“, новопридошле вехабије из исламских и других држава, и значајан број домаћих Муслимана/Бошњака који су, индоктринирани вехабијском идеологијом, постали пуноправни чланови тих заједница. Прва вехабијска заједница је основана у Великој Кладуши 1995. године, а од тада су у БиХ основане десетине вехабијских заједница у: Зеници (насеље Жељезно поље), Маглају (села Ошве и Горња Бочиња), Сарајеву, Добоју, Брчком (село Горња Маоча), Травнику, Жепчи, Калесији, Мостару, Завидовићима, Коњицу, Јабланици, Бугојну, Калесији, Санском Мосту, Тешњу, Бихаћу (село Бужим), и др. Најпознатије вехабије/вође ових заједница су: Осман Галијашевић, Билал Боснић, Ибрахим Делић, Русмир Кадриспахић, Нусрет и Един Имамовић, Мевлид Јашаревић, и други. Сматра се да је број присталица вехабија у БиХ нарастао на 3-5% укупне бошњачке популације, а да их је више хиљада прихватило тероризам као начин деловања, о чему уверљиво говоре терористички акти које су извели у БиХ у протеклих десет година.⁷³⁾ Велику улогу у јачању

71) Већина муџахедина је припадала војној формацији „Ел муџахид“ (*El Mudzahedin/el Mujahedin*) у оквиру Седме мусиманске бригаде Трећег корпуса Армије БиХ, али и кроз самостално деловање мањих терористичких група. Ова јединица је деловала још од средине 1992. године а званично је основана августа 1993. године од стране тадашњег команданта Армије БиХ, Расима Делића, и била је под његовом и непосредном командом и контролом Алије Изетбеговића; Упореди: Kohlmann, Evan F., *Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network*, New York, Berg Publisher, 2004, p. 22, etc.; 24. Хамад, Али, *У мрежи зла: Међународни тероризам и Ал Каида*, Бања Лука: Глас српске, Уна Пресс, 2007. стр. 234.

72) Детаљније о присуству и деловању Ал Каиде у БиХ у: Schindler, John R., *Unholy Terror: Bosnia, Al Qa,ida, and the Rise of Global Jihad*, New York: Zenith Press, 2007.

73) Познатији терористички акти које су извели екстремни припадници вехабијских заједница у БиХ су: 1/ убиство три члана породице Анђелић на бадње вече католичког Божића 2002. године у хрватском повратничком мјесту Костајница код Коњица. Убиства је извршио Муамер Топаловић, члан *Активне исламске омладине* и хуманитарне орга-

исламистичке вехабијско-терористичке идеологије има низ исламистичких организација које потпуно легално делују у БиХ: „Активна исламска омладина“, „Џемалијет Фуркан“, „Недва“, „Вехабити“, и друге. Челни људи ових организација су истакнуте домаће вехабије, претежно припадници ратног одреда „Ел Муцахид“.⁷⁴⁾ Исламистички екстремисти и вехабије из БиХ су учествовале и у терористичком нападу на САД од стране Ал Каиде 09. септембра 2011. године, као и нападима у Лондону и Мадриду 2004-2005. године. Догађаји на Блиском Истоку и северу Африке с краја 2010. и почетком 2011. године, познати као „Арапско пролеће“ и снажно јачање радикалног Ислама и тероризма, само су убрзали укључивање припадника вехабијских заједница из БиХ у ова дешавања. Многе вехабије из БиХ су активно учествовале у оружаним сукобима у Сирији и Ираку, али је кулминација њиховог одласка у „свети рат“ - дихад на простор Блиског Истока везана за настанак ISIS/ISIL. Процењује се да се тренутно под „заставом“ ISIS/ISIL бори више стотина (преко 350) екстремних вехабија из БиХ, а погинуло их је више десетина.⁷⁵⁾

низације „Џемијер ел Фуркан“ из Сарајева коју финансира Високи Саудијски Комитет. Топаловић је у истрази изјавио да је мотив за убиства верски, због чега је и осуђен за верски фанатизам на 35 година затвора; 2/ терористички напад експлозивном направом у центру „Фис“ у Витезу 09.10.2008. године. Смртно страдао радник обезбеђења а је више њих је рањено. За терористички акт осуђени су припадници *радикалног вехабијског покрета* у БиХ Сувад Ђидић и Амир Ибрахими; 3/ терористички напад на полицијску станицу у Бугојну 27.06.2010. године, који је извео екстремни вехабија Харис Чаушевић са више саучесника, а у покушају бекства ручном бомбом је ранио још пет полицајаца; 4/ атентат на хрватске посланике у парламенту Зеничко-Добојског кантона у Зеници је 11.04.2011. године експлозивном направом испод аутомобила, за који је Суд БиХ осудио починиоце Зијада Дервишевића, Амела Сефера и Сашу Бонића; 6/ напад на амбасаду САД у Сарајеву који је извео екстремни исламистички фанатиста Мевлид Јашаревић 28.10.2011. године. Јашеревић његови помагачи Амрах Фојница и Муниб Ахметспахић су ухаопени - Јашаревић је осуђен на 18 година затвора док су Фојница и Ахметспахић ослобођени због недостатка доказа. Напад су извршили, како су током суђења навели, због присуства НАТО снага на подручју БиХ и њиховог анти-исламског дјеловања, и због деловања западних сила против муслиманима у Афганистану; итд.

74) У БиХ је од почетка деловања ISIS/ISIL дошло до идеолошког раздора између вехабијских заједница. Једну вехабијску струју предводи Нусрет Имамовић, који се доводи у везу с Ал каидом, а другу Бајро Икановић, један од заповедника ISIS/ISIL у Ираку и Сирији. Реч је о сукобу који је већ однио неколико десетина бошњачких живота у Сирији, а односи се на цепање војске исламских добровољаца у тој земљи на део који подржава Нусра фронт, којем припада и неформални лидер вехабија из Горње Маоче Нусрет Имамовић, док се други огранак побуњеничке структуре претворио у ISIS/ISIL, због чије суровости и радикализма их се одрекла и Ал Каида, а којој је приступио вођа селџија из Хаџића Бајро Икановић. Имамовић и Икановић дословно ратују један против другог у Сирији, а њихов утицај на слѣдбенике у БиХ је огроман; Упореди: Press Online, Republika Srpska, Internet 17/11/2014, http://pressrs.ba/sr/vesti/ vesti_dana/mail/66338.

75) БиХ медији су објавили списак од преко 30 држављана БиХ који су отишли у рат у Сирију и Ирак; Упореди: *Ovo su državljani BiH koji su ratovali ili se još uvijek bore u Siriji i Iraku*, Klix, Internet 17/11/2014, <http://www.klix.ba/vijesti/bih/ovo-su-drzavljanibih-koji-su-ratovali-ili-se-jos-uvijek-bore-u-siriji-i-iraku/140904017>; „Islamska država: Puno strana-ca, 30 iz Crne Gore“, *op. cit.*

Вехабије нису своје деловање ограничили само на БиХ – простор на коме живи већинско муслиманско/бошњачко становништво. Њихово присуство је приметно и у Републици Хрватској, где је још 2005. године у Загребу откривено деловање мање већабијске заједнице и Сеада Плојовића⁷⁶⁾, инструктора Мевлида Јашаревића (нападача на амбасаду САД у Сарајеву). Такође, и бивши већабија Аднан Мешановић је медијима потврдио да је 1999. године у Пули ширио идеје већабизма. Мешановић је открио да је већабијска заједница у Јесеницама (Словенија) изразито екстремна, коју води већабија Алим Хасанагић. Ширење радикалног Ислама и већабизма у региону и одлазак већабија из суседних земаља (БиХ и Србије) у редове ISIS/ISIL као безбедносни проблем и Хрватске наглашавају извештаји њене „Sigurnosno-obavještajne agencije“ (SOA), због чега су већабијске заједнице постале стални објекти надзора хрватских служби безбедности, посебно после оснивања и бруталних метода деловања ISIS/ISIL у Ираку и Сирији, у чијим редовима се боре већабије са Балкана. Опасност од ISIS/ISIL по националну безбедност Хрватске је посебно нарасла од априла 2014. године, када је ISIS/ISIL објавио петогодишњи план глобалне доминације са планом освајања и дела Еуропе (Аустрију, Мађарску, Шпанију и Хрватску).⁷⁷⁾

Појава и ширење већабизма у Црној Гори присутни су пре свега у црногорском делу Рашко-Полимске области, где је живи и највећи број Муслимана/Бошњака, који су пореклом, обичајима и родбинским везама блиско повезани са Бошњацима у из Србије и БиХ. Већабијске заједнице претежно делују у Бијелом Пољу (север Црне Горе), и у Плаву, Гусињу, Улцињу, Рожају и Тузима (Подгорица). Јача активност већабија је на југу Црне Горе, где муслиманско становништво највећим делом припада албанској а не словенској етничко језичкој групацији.⁷⁸⁾ На то указује и тајни скуп већабија

76) Сеад Плојовић, хапшен због терористичких планова, једно време је живео у Бечу, а потом у Загребу, где је по налогу Исламског центра из Аустрије основао већабијски пункт. Повезан је са већабијском заједницом у Горњој Маочи у Босни, а за емира признаје Нусрета Имамовића, главног већабију у Босни. Према полицијским изворима, Плојовић је сиријски рат одвео шесторицу Санџаклија, од укупно 30-ак колико их тамо ратује. У том рату су петорица изгубила животе, међу њима и 20-годишњаци из Новог Пазара Елдар Кундаковић и Мирза Ганић, иначе чланова организације „Фуркан“ – центра за врбовање и слање будућих бораца ISIS/ISIL у Новом Пазару.

77) <http://www.hercegovina.info/vijesti/vijesti/hrvatska/hrvatskoj-prijete-ekstremisti-iz-regije-koji-se-vracaju-iz-sukobau-iraku-i-siriji-79687>.

78) И у августу 2006. године у Плаву су већабије одржале „Шесте исламске омладинске сусрете“ за које се тврди да представљају „Конгрес црногорских већабија“ и њихових истомишљеника из суседних земаља, пре свега из Србије и Албаније. Организатор скупа био је Сеад Јашевић, саудијски ђак и имам у џамији „Султанија“ у Плаву.

у Плаву у августу 2014. године, на коме је било присутно око 50 вехабија (15 из Црне Горе а остатак из БиХ и Србије). Извештаји безбедносних сужби Црне Горе говоре да је Плав и главни центар вехабија у Црној Гори.⁷⁹⁾ Иако до сада вехабије нису изазивале јаче инциденте, њихово деловање свакако представља претњу националној безбедности Црне Горе, јер је рат у Ираку и Сирији утицао на одлазак „црногорских“ вехабија у цихад на страни побуњеника против режиам Ал Асада.⁸⁰⁾ Посебна опасност по Црну Гору је и то што се у редовима ISIS/ISIL бори и 30-ак њених држављана – следбеника вехабија.

Македонија такође има проблема са деловањем екстремних вехабија. Један од узрока је и национална структура ове јужне балканске државе, јер у њој живи око 25% албанских Муслимана и 6-7% Муслимана словенског порекла. Између ове две скупине је дуго владала уочљива подела, коју су искористиле управо вехабије - млади имами са овог простора школовани претежно у Саудијској Арабији, под вођством Зенуна Берише, муфтије у Скопљу. Вехабије су и „словенске“ и „албанске“ муслимане успели у значајном броју придобити за своју идеологију и деловање. Центром вехабијског покрета у Македонији сматра се „Јахи пашина“ џамија у Скопљу. Активност вехабија у Македонији је већином примећена у крајевима који гравитирају Косову и Метохији, у селима Аричиново, Липково и Матеече, као и на југу Македоније, који су се такође укључили у кампању одласка на Блиски Исток да се боре у редовима ISIS/ISIL.⁸¹⁾

Вехабијски покрет је нашао своје упориште и у Републици Србији у последњој деценији XX века, одмах после рата на просторима БиХ, што је додатно повећало претњу од ширења радикалног Ислама и тероризма по националну безбедност Србије. То се посебно односи на Рашко-Полимску област (погрешно познату као Санџак), пре свега на градове Нови Пазар, Тутин и Сјеницу. О овој претњи говори и Извештај „Међународне кризне групе“ који носи назив „Српски Санџак - још увек заборављен“ у коме се јасно указује на то да ће доћи до нових тензија међу муслиманима

79) Skup vehabija u Crnoj Gori, *Mondo*, Internet 18/11/2014, <http://mondo.rs/a719322/Info/Ex-Yu/Skup-vehabija-u-Crnoj-Gori.html>.

80) Адис Салиховић из Рожаја је у мају 2014. године погинуо као вехабија у грађанском рату Сирији на страни побуњеника; *Kolika je stvarna opasnost od vehabizma u Crnoj Gori*, *Slobodna Evropa*, Internet 18/11/2014, <http://www.slobodnaevropa.org/content/kolika-je-stvarna-opasnost-od-vehabizma-u-crnoj-gori/25133314.html>.

81) У редовима ISIS/ISIL се бори и више десетина вехабија – држављана Македоније; „Islamska država: Puno stranaca, 30 iz Crne Gore“, *op. cit.*

у Санџаку, уз могућност јављања исламског тероризма.⁸²⁾ Данас се може са сигурношћу говорити о снажном деловању вехабија не само у поменутим гадовима, већ и у Београду, Новом Саду, Лозници, и широм Шумадије.⁸³⁾ Вођа вехабијске заједнице у Београду је Горан Павловић, звани Абдулах⁸⁴⁾, а вехабијски центар – „Београдски месџид“ је подређен наводној хуманитарној организацији “Фуркан“ из Новог Пазара - тајној испостави вехабија и центру за врбовање и илегално слање вехабија из овог краја у ISIS/ISIL.⁸⁵⁾ Сматра се да у оружаним сукобима у Сирији учествује преко 150 држављана Србије⁸⁶⁾, који се као ратни плаћеници боре на страни побуњеника. Због врбовања грађана за илегални одлазак у Сирију и Ирак и учешће у рату редовима ISIS/ISIL ухапшено је већ више лица. Ова чињеница, као и предлози за усвајање закона којим би се држављани Србије кривично гонили због учешћа у ратовима изван Србије, донели су и отворене претње Републици Србији упућене од ISIS/ISIL.⁸⁷⁾

Чињенице да више стотина држављана готово свих земаља Балкана учествује у оружаним дејствима у Ираку и Сирији у редовима ISIS/ISIL уверава све да ISIS/ISIL заиста представља једну од најтежих претњи Балкану у целини. Близина региона у коме ISIS/ISIL делује, агресивно ширење вехабијске идеологије и оснивање

82) International Crisis Group, *Serbia's Sandzak – Still Forgotten*, Europe Report, No 162, Brussels, April 2005.

83) Међу београдским припадницима највише је Рома, Албанаца, Бошњака, чак и Срба који су примили Ислам. Према наводима неких медија, у Београду има до 200 вехабија (на Јединама и у Земуну), где на Војном путу имају свој месџид (џамија без минарета). Углавном је реч о избеглицама са КиМ. Повезани су са месџидима у Призрену, Бујановцу и Грачаници.

84) Горан Павловић, звани Абдулах је неко време боравио у Сирији, а живео је и у вехабијској заједници у Горњој Маочи, крај Брчког. Имао је тајно скониште оружја у кући свог оца Томислава, у Босути код Аранђеловца, које су мештани пријавили као илегално место за окупљање вехабија. Павловић, иначе Земунца, прешао је у Ислам 2002. године, изучавао је Куран, и ишао на хаџилук у Меку. У Маочи му је комшија био Мевлид Јашаревић, такође држављанин Србије (Новопазарац), који је 2011. напао амбасаду САД у Сарајеву; Упореди: „У Београду има 200 вехабија, на Војном путу имају свој месџид“, Вечерње новости, Београд, 15. мај 2014, Internet 17/11/2014, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:482801-U-Bеограду-ima-200-vehabija-na-Vојnom-putu-imaју-svoj-mesdzid>.

85) Razbijen sirijski „regrutni centar“ u Novom Pazaru, Политика, 18. novembar 2014, Internet 18/11/2014, <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Razbijen-sirijski-regrutni-centar-u-Novom-Pazaru.lt.html>.

86) “Islamska država: Puno stranaca, 30 iz Crne Gore”, *op. cit.*

87) Претња ISIS/ISIL је упућена амбасади Србије у Сирији, која је, у суштини, позив на убијање свега што је српско, јер се Србија бори против ISIS/ISIL; Islamic State militants threaten staff of the Embassy of Serbia in Syria, Internet 17&11&2014, <http://inserbia.info/today/2014/08/islamic-state-militants-threaten-staff-of-the-embassy-of-serbia-in-syria/>.

великог броја екстремних вехабијских заједница на Балкану, као и деценијско присуство милитантних исламиста на Балкану (бивши муџахедини из Ирака и Авганистана) су кључни докази да се Балкан сусреће са снажним јачањем радикалног Ислама, посебно вехабизма. Ефикасан одговор овој претњи безбедности је изузетно сложено и тешко питање, које захтева не само јачање капацитета система безбедности свих балканских држава појединачно, већ и повећани степен њихове сарадње у региони, али и шире.

ЛИТЕРАТУРА

- Abbas, Tahir, *Islamic Political Radicalism: A European Perspective*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh, 2007.
- Azzam, Abdullah, *Join the Caravan*, Internet 12/12/2011, www.al-haq.org.
- Ayman al-Zawahiri's, *Letter to the leaders of the two Jihadi groups: Shura of the Islamic State in Iraq and Shura of Jabhat al-Nusra in al-Sham*, Rajab, 13, 1434.
- Barret, Richard, *The Islamic State*, The Soufan Group - TSG, New York, November 2014.
- Blanchard, Christopher M., Humud, Carla E., Nikitin, Mary Beth D., *Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*, Congressional Research Service, RL33487, September 17, 2014.
- Brown, Nathan J., *Debating Islam in Post-Baathist Iraq*, Carnegie Endowment for International Peace, Democracy&Rule of Law Project, Washington, March 2005.
- Вукомановић, Милан, „Суфизам – унутрашња димензија Ислама“, *Филозофија и друштво*, бр. 2/2008.
- Ђаковац, Александар, Биговић, Радован, *Лексикон хришћанства, јудаизма и ислама*, Београд, Агенција „Матић“, 2006.
- Eckman, James P., *The Islamic State: The New Jihad? - Issues in Perspective*, Grace University, Omaha, Nebraska, 13 September 2014.
- Еспозито, Џон Л., *Исламска претња – мит или стварност*, Београд, Просвета, 1994.
- Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL)*, Organisation of Islamic Cooperation (OIC), Canisius College, Model United Nations, 36th Annual Conference, 2014..
- Kohlmann, Evan F., *Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network*, New York, Berg Publisher, 2004.
- Курмон, Б., Рибникар, Дарко, *Асиметрични ратови: сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње*, Београд, Новинско-издавачки центар „Војска“, 2003.
- Laqueur, Walter, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, London, Phoenix Press, 1999.

- Pierret, Thomas, *The Syrian Baath Party and Sunni Islam: Conflicts and Convivance*, Middle East Brief, Brandeis University, Crown Center or Brandeis University, Waltham, Massachusetts, February 2014, No. 77.
16. Policy Report the Cririsi in Iraq, An Analysis of the Islamic State of Iraq and Levant (ISIL) with U.S. Policy Recommendations in Iraq, UMAA-Advocacy, Washington, June 2014 Washington, JUNE 2014.
17. Потежица, Оливер, *Вехабије између истине и предрасуда*, Београд, Филип Вишњић, 2007.
18. Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, Harvard University Press, Cambridge, Masachusetts, 1994.
19. Saltman, Erin Marie, Winter, Charlie, *Islamic State: The Changing Face of Modern Jihadism*, Quilliam, Novmber 2014.
20. Sarajlić, Eldar, Ground Zero: Bosna i Hercegovina između kulturnog fundamentalizma i političke deliberacije, *Deliberativna demokracija* (Magazin za političku kulturu i društvena pitanja), br. 11, Proljeće 2007.
21. Sekkak, Ali, Merdan, Jasmin, Mešanović, Adnan, *Vehabizam/selefizam: ideološka pozadina i historijski korijeni*, Srebreno pero, Sarajevo, 2006.
22. Sissons, Miranda, Abdulrazzaq Al-Saiedi, *Iraq - A Bitter Legacy: Lessons of De-Baathification in Iraq*, International Center for Transitional Justice, New York, 2013.
23. Смајлагић, Неркез, *Лексикон ислама*, Свјетлост, Сарајево, 1990.
24. Springer, Devin R., Regensm, James L., David N. Edger, *Islamic Radicalism and Global Jihad*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2009.
25. Sunni rebels declare new 'Islamic caliphate', Internet 12/11/2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/isil-declares-new-islamic-caliphate-201462917326669749.html>.
26. Schindler, John R., *Unholy Terror: Bosnia, Al Qa,ida, and the Rise of Global Jihad*, New York, Zenith Press, 2007.
27. Faraj, Muhammad 'Abdus Salam, *The Neglected Duty*, Birmingham, UK: Maktabah Al Ansar, 2000.
28. Хамад, Али, *У мрежи зла: Међународни тероризам и Ал Каида*, Бања Лука, Глас српске, Уна Пресс, 2007.
29. The Islamic State (ISIS, ISIL), Fact Sheet, Clarion Project, September 2014.
30. Commins, David, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, I.B.Tauris & Co Ltd, London, 2006.
31. Qutb, Sayyid, *Milestones*, New Delhi, India, Islamic Book Service, 2002.
32. Džeko, Sami, *Vehabizam, najopasnija novotarija*, Naučno-istraživački Institut „Imam Razi“, Sjenica, 2009.

Mladen Bajagic

**ISLAMIC STATE OF IRAQ AND SYRIA (ISIS/
ISIL) – ESTABLISHMENT, GROWTH, IDE-
OLOGY AND OBJECTIVES**

Resume

The wave of civil (inter-state) conflicts that happened in the Middle East and North Africa since the 2011 (also known as “The Arab Spring”) and the continuation of military conflict in Iraq and Syria, generated the new developments for radical Islam, extreme wahhabism and global terrorism. Based in Al Qaeda and other Middle Eastern organizations, the new “demon” rose to threaten global peace and security: the so-called Islamic State of Iraq and Syria (Islamic State of Iraq and Levant – ISIS/ISIL). The ISIS, not only with its panislamist and Wahhabi ideology, but also with extremely violent actions, surpassed all known radical and extremist religious movements, even the Al Qaeda itself. Some of the results of the ISIS are: complete breakup of Iraq and Syria, but also spreading the danger of terrorism to other territories, even Europe and the Balkans. The article is aiming to explain the historical development and genesis of ISIS, its ideology, platform and strategy, and finally – its goals.

Keywords: *Islamic State of Iraq and Syria, ISIS, ISIL, Wahhabism, Islamic radicalism, terrorism, Balkans*

* Овај рад је примљен 24. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

Љубиша Деспотовић

Институт за политичке студије, Београд

ГЕОПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ ДЕЛОВАЊА РАДИКАЛНОГ ИСЛАМА НА УГРОЖАВАЊУ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА СА ПРОСТОРА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ*

Сажетак

У раду ћемо настојати да дефинишемо геополитичке аспекте који су омогућили и отворили значајан простор за деловање следбеника радикалног (милитантног) ислама у циљу реализације својих интереса. У том погледу указаћемо на безбедоносне ризике и опасности које реално прете да угрозе крхки мир у региону и претворе га у поновно поприште међунационалних сукоба који на овом простору увек имају директну верско- конфесионалну основу али и инспирацију. Посебно ћемо у раду истаћи опасности које прете по националне и државне интересе Србије и Републике Српске.

Кључне речи: ислам, радикализам, геополитика, Балкан, бели џихад, Србија

Геополитичке промене које су се десиле након рушења Берлинског зида, нису само у симболичкој и идеолошкој равни (доминација либералне парадигме) означиле процесе новог геополитичког прекомпоновања поретка моћи у свету већ и су то биле и на плану реалних односа моћи у мање - више свим важнијим геополитичким топосима сукобљавања укључујући и простор Балкана као *контактне зоне*. Постављање нове структуре геополитичке моћи на Балкану значило је неминовну геополитичку регресију за Руску

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Федерацију и геополитичку трансгресију за САД и НАТО Пакт. Ови процеси биће за САД и његову војну алијансу стратешки важни с обзиром на чињеницу да су просторе балканског полуострва још од краја Другог светског рата, доживљавали као природну географску екстензију Блиског Истока која је занимљива не само са аспекта унилатералне контроле саобраћајно-комуникацијских инфраструктура, већ и са аспекта контроле геоенергетских коридора.

Интересовање и интерес Запада за Балкан, наглашавао је и један од њихових водећих геополитичара Збигњев Бжежински који је ово стратешки важно јужноевропско полуострво сврстао у зону тзв. Евроазијског склопа, називајући га *Евроазијски Балкан*. По мишљењу Бжежинског, «Евроазијски Балкан обухвата осам бивших јужносовјетских црноморско-кавказских и каспијско-централноазијских република којима је придодат и Афганистан».¹⁾ Иако географски помало натегнута, ова геополитичка визура Бжежинског јасно показује значај простора и потенцијале његове експлозивности. Исказана конфузија у геополитичком ситуирању Балкана креће се од географских домишљања и геополитичких конструкција З. Бжежинског, да би се наставила и у конкурентској геополитичкој визури једног Александра Дугина који такође географски врло растегљиво и геополитички потпуно неоправдано, у потрази за савезником Евроазије на ширем простору Балкана проналази решење у пројекту стварања велике Турске. "Дугин, на пример, развија идеју о великој Турској од Јакутије до Сарајева (...) Једнако исламистичким покретима, и евроазијство критикује економски либерализам, мондијализацију, као и све културне елементе садржане у овом феномену."²⁾

У обе предочене геополитичке визуре, поред указивања на значај региона, јасно се види географски алкава а геополитички прагматична концепција која иде ка остваривању властитих геополитичких интереса по цену бруталног нарушавања суверености и територијалне целовитости балкански држава а нарочито Србије. И поред извесне политичке конфузије обе геополитичке визуре виде исламски фактор као свог кључног партнера у остваривању дефинисаних интереса. С том разликом што су Турска и део исламских земаља (Саудијска Арабија пре свега) реални партнери Атлантизма, а Турска и Иран потенцијални партнери Евроазије. Дакле исламски фактор виђен је као партнер али и као инструмент којим ће се остварити планирани политички циљеви. Та чињеница

1) Д. Лакићевић, Д. Николиш, *Глобализам и тероризам*, ИЕС, Београд, 2007, стр. 52.

2) Халед Ф. Алам, *Глобални ислам*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 53.

с обзиром на већински хришћански корпус Балкана у великој мери отежава одржавање политичке и безбедоносне равнотеже у региону, и прети да буде трајни фактор дестабилизације и отпочињања нових ратних сукоба. Исламски фактор итекако рачуна на ову геополитичку залеђину и охрабрен реалном политиком подршке трајно пенетрира у ткиво балканских држава (инсталишући своје верске, културне али и обавештајне и терористичке структуре на терену), држећи читав регион у стању константне претње и напетости. Било каква па и најмања дестабилизација, могла би бити искоришћена за радикализацију захтева и наметање својих интереса.

Настојећи да оснаже позицију доминације у региону, САД су омогућиле остваривање интереса својих стратешких и регионалних партнера у корпусу исламских земаља а нарочито Турске као *пивот државе*. Деловање и инфилтрација Ирана, пак, нарочито деведесетих година прошлог века у јеку ратних дешавања, као значајног исламског фактора ишао је мимо директне контроле и координације САД-а али се ипак у једном делу уклапао у означене интересе који су се огледали у директној и конкретној помоћи локалним исламистичким структурама. Повратно, стицајем дефинисаних околности исламски фактор на Балкану постао је значајан фактор у остваривању геополитичких интереса САД-а и Евроатлантизма у опште. *Као награду за служење тим интересима, исламистичке структуре у Србији, Македонији Албанији, БиХ, а нарочито на КиМ, добиле су подршку за реализацију својих националних и верских циљева, пре свега на штету и на рачун легитимних интереса српске државе и народа.* Методологија њиховог деловања била је разноврсна радикална и безкомпромисна. Она се кретала у распону од прихватања идеја и метода деловања *радикалног ислама* стварања *синтетичких нација* и њихових новокомпонованих идентитета, па све до класичних облика *територијалног сакаћења* и промене *национално - верског кода* појединих делова територија балканских држава. Поред класичних метода које спадају у домен процеса балканизације (коришћење територијалне и националне расцепканости и верско-културних разноликости као основе за подстицање сукоба и размирица) спољни фактори на жалост веома успешно инструментализују модернизацијске дефиците и економску маргинализацију балканских друштава као базу за стално подгрејавање нестабилности и сукоба.

Концепт-модел стварања синтетичких нација нешто је специфичнији и временски се ситуира пре свега у двадесети век и сам почетак двадесет и првог века, и то углавном на просторима средње-европских а нарочито балканских народа и држава. За раз-

лику од класична два модела формирања нација у Европи 19. века (органицистички и грађански модел) који су као своју претходницу имали снажне процесе *протонационалне самоидентификације* и моделирања, код модела **синтетичких нација**, главни национални конституенси били су смештени у религијско-конфесионалну и лингвистичку сферу, као и стране, спољно-политичке факторе - катализаторе ових процеса. Формирање нових синтетичких националних идентитета код балканских и делом средње-европских народа комбинација је аутономних тежњи национално још увек недовољно издиференцираних етничитета и политичких пројеката великих и регионалних геополитичких фактора који су у своје експанзионистичке планове укључивали и стварање нових националних држава играјући на карту регионалних разлика, конфесионалне нетрпељивости и онога што је Сигмунд Фројд у психолошком смислу означавао као «нарцизам малих разлика».

Прихватањем радикалних исламистичких идеја и метода од стране муслиманских и албанских лидера на Балкану започет је пројекат стварања синтетичких нација (бошњачке и косовске на пример), новог језика и културе, кроз ревизију историје, измишљања властитог а присвајања и затирања туђег културног наслеђа и традиције, особито ефикасно - српског народа. На овај начин, редизајан и фалсификовање сопственог историјског идентитета постају основа за савезништво са истомишљеницима у религији и фанатизму без обзира одакле они потичу. Управо та веза, која своје краке пружа према многим исламским земљама, допринела је да *радикални исламисти* постану реалност Балкана, а њихова деструктивност по безбедност региона очигледна.

У геополитичком контексту такође, нарочито је важно истаћи продоре и уклињавања у срце копненог масива Балкана које има карактеристику *фронталности* и потенцијал *трајне деструкције* његове целовитости. У српском случају исламски вектори наступања имају неколико *клинова* (зона фронталног уклињавања) којима је намера што дубља и што шира пенетрација у српски национално-државни териториј. Посебно истичемо «*западномакедонско-косовскометохијски*» правац којим наступа **албански клин**, према централној зони и главним саобраћајним коридорима читавог Балканског полуострва у циљу њиховог запоседања и контроле. Затим продор **муслиманско-бошњачког клина** у зону «*Рашко-полимске*» области са тежњом њене потпуне дестабилизације и територијалног одвајања од српске државе и прикључења замишљеној и планираној зони исламског повезивања на Балкану и дубљег територијалног продора ка Европи, у јавности познатијој као «зелена

трансверзала».³⁾ Кључну улогу у овом уклињавању треба да одигра Турска. Панисламски пројекат одлично се уклапа и у турске геополитичке планове *неоосманизације* читавог простора балканског региона. «Стварање и продор муслиманског клина који иде преко Балкана огледа се и у тежњи за поновним формирањем неког вида Османског царства, што би за крајњи циљ имало стварање јединственог свеисламског простора. При томе би се остварило физичко повезивање муслиманских држава централне Азије и Блиског Истока са земљама западне Европе.»⁴⁾

Иако се почетком прошлог века повукла са Балкана (присиљена војним и политичким поразима у Балканским ратовима) Турска је недвосмислено остала важан регионални геополитички фактор у коме је Балкану посвећена посебна пажња и значај који у једном делу превазилази чисто геополитичке разлоге и залази у сегмент унутрашњих расправа у турском друштву о карактеру идентитета и његове балканско-европске основе.⁵⁾ Тај значај лежи колико у њеном положају толико и снази државе (величина територије, демографска компонента економски потенцијали, војна сила, и моћан политички савезник) која вишеструко превазилази снагу било које друге балканске земље. Турска слови као «*заштитница ислама*» на Балкану, и уз подршку САД изнова покушава да се значајније инфилтрира на ове просторе, а пре свега у земље и територије са већинским исламским становништвом, (Албанија, Косово и Метохија, БиХ,) али и тамо где је он у значајном броју, као у Бугарској, Македонији, или нашој Рашкој области. Тај процес турског *уклињавања* (повратка) убрзан је последњих неколико деценија, а нарочито сада кад је све извесније да Турска неће бити примљена у чланство ЕУ, као нека врста геополитичке и геоекономске компензације али и као жеља САД и НАТО-а да још више учврсте своје положаје на Балкану.

Према геополитичкој доктрини Ахмета Давутоглуа «Стратешка дубина» наступање према Балкану као трећој великој интересној зони Турске, поред Кавказа и Блиског Истока, има потпуно разрађену и разубуђену структуру неоосманизације. Она је осмишљена тако да дефинише постојање три концентрична геополитичка круга, односно прстенова инфилтрације, «унутрашњег који чине Косово (самим тим принудно и Србија), Албанија и Македонија, средишњег, сачињеног од Грчке, Србије, Бугарске, Турске

3) М. Степић, *Српско питање - геополитичко питање*, Јантар, Београд, 2004, стр. 208-211.

4) Трифуновић, Стојаковић, Врачар, *Тероризам и вегабизам*, Ф. Вишњић, Београд, 2011, стр. 214.

5) Видети: Д. Танасковић, *Неоосманизам*, Службени гласник, Београд, 2010, стр. 88-89.

и Босне и Херцеговине, и спољашњег али с потенцијалним, а у случају Хрватске и актуелним утицајем на претходни који формирају Хрватска, Мађарска, и Румунија. Хрватска је важна због БиХ а Мађарска због Војводине.»⁶⁾ О озбиљности која прати планове и намере обнове османског империјалног обола на Балкану, сасвим недвосмислено сведочи и говор-предавање које у својству тада министра спољних послова Турске одржао др Ахмет Давутоглу 16. октобра 2009. године у Сарајеву. Нескривено, он поручује региону да следи намера Турске да се стави у функцију обнове Османског царства јер је по њему то историјски био *османски Балкан*. «Ми ћемо обновити овај Балкан. (...) Ми ћемо реинтегрисати балкански регион, ми ћемо реинтегрирати Средњи Исток, ми ћемо реинтегрирати Кавказ...»⁷⁾ Још актуелнији доказ ове намере исказан је на председничкој инаугурацији Тајипа Ердогана када је новоизабрани председник Турске у присуству Бакира Изетбеговића изјавио, да му је Алија Изетбеговић "оставио Босну у аманет" и да је "Босна оставштина османлија".⁸⁾

Исламистички стратегији су на подручје Балкана одувек гледали као на зону својих посебних интереса, ревносно се трудећи да међу "потурченим" православцима нађу поуздане следбенике стварања јединственог муслиманског *Калифата* на планетарном нивоу. Идеје о панисламском јединству су, налазиле следбенике међу локалним мухамеданцима. Балкан пружа добре предуслове за изградњу цихадског фронта према Европи, која је нелогичним и само деструктивним поступцима, заједно са Америком, у највећој мери заслужна што су се '90-тих година XX века на Балкану нашли цихад-ратници. Чак се и у Резолуцији америчког Конгреса из јануара 1997. године јасно каже да је Клинтон допринео да се "Босна претвори у милитантну исламску базу".

Подржавање муслимана, према Хенрију Кисинџеру, била је стратегија која се базирала на претпоставци да је ислам ближи капиталистичкој етици и антикомунизму него што су то католицизам и православље, тако да су за Запад у грађанском рату муслимани и албанци важили за "добру страну", што ни у једном тренутку није пружало могућност преиспитивања такве политике. Ипак, некадашњи командант НАТО Пакта, амерички генерал Весли Кларк упитао се шта радити када се исламски радикализам од партнера или прецизније оруђа извршења америчких интереса преобрази у међународну опасност за атлантистичке безбедносне

6) Исто, стр. 98.

7) Цит. према: Трифуновић, Стојаковић, Врачар, *Тероризам и вехабизам*, Ф. Вишњић, Београд, 2011, стр. 215.

8) Извор: *Вечерње новости*, 11. 08. 2014.

структуре. «Шта треба да буде са Египтом, Саудијском Арабијом или Пакистаном као земљама које су дале највише терориста, а савезнице су САД у региону. А шта да се ради са радикалном идеологијом и отвореном финансијском подршком које долазе из Саудијске Арабије?»⁹⁾

Иако закаснела ова питања остају нерешена не само за безбедоносну заједницу Запада, већ понајвише и за наш регион, где се милитантни исламисти и даље од стране својих западних ментора сматрају врло употребљивима за будуће геополитичке потезе на Балкану. Упркос чињеници да су вешто планирали и контролисали готово све процесе у исламском свету, вођени крилатицом - *неверуј ником, умрежи све*, јавили су се наведени проблеми. О озбиљном приступу овој проблематици сведоче и следећи наводи: « Не верујући у лојалност блискоисточних владара, који ни у међуарапским односима никада нису показивали искреност, САД су приступиле стратегији сепаратног изграђивања и одржавања „паралелних односа” са представницима политичких, војних, финансијских, лобистичких, опозиционих и свих других структура које могу гарантовати очување интереса САД при било којој комбинацији унутар политичких превирања и расплета.»¹⁰⁾ Играјући на карту готово свих важнијих учесника у исламском свету ипак нису успели да обезбеде потпуну контролу, особито у ситуацијама када се неко од њих накнадно одлучи да игра игру за своје интересе, осамостали, отргне контроли или је напосто случај да је одиграо своју корисну ролу па је постао баласт кога се треба решити. А процеси решавања исслуженог објекта никада нису били ни лаки, ни јефтини, а особито не безбедни.

ПОЛИТИЧКА УПОТРЕБА МИЛИТАНТНОГ ИСЛАМА КАО ФАКТОРА УГРОЖАВАЊА БЕЗБЕДНОСТИ У ЗЕМЉАМА РЕГИОНА

За долазак муџахедина у религијску мисију на Балкан деведесетих година прошлог века, била су обезбеђена два нужна предуслова. Први је био, постојање оружаног конфликта у коме муслимани учествују, и други - постојање локалног покрета ”исламског буђења”.¹¹⁾ Оба ова услова била су испуњена још током ратова који

9) В. Ј. Савин, *Од шерифа до терористе*, Мир, Београд, 2012, стр. 12.

10) В. Конатар, „Наличје арапског пролећа“, *Култура полиса*, бр. 25. Нови Сад, 2014, стр. 265.

11) Љ. Деспотовић, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 223.

су потресали простор бивше СФРЈ, у процесима њеног разбијања уз значајан коауторски допринос страног фактора од којих је поред главног Евроатланског, затим Континенталног (Немачка), и верско-конфесионалног интереса Ватикана, и исламски био особито снажан и радикалан. Једном започет процес *реисламизације* није значао само вишедимензионалну (верска, културна и политичка димензија) обнову идентитета муслимана на Балкану - као што је то у осталом требао бити и на ширем исламском простору - већ је недвосмислено послужио као основа за радикализацију *политичког ислама* који се као идеологија и програм исламизације имао остваривати у свим зонама које је перцепција исламских вођа препознала као већ или потенцијално исламске. «Познати као исламски милитанти, екстремисти, муџахедини или исламски фундаменталисти, милитантни исламисти су мрежна структура која делује на подручјима насељеним муслиманима и на подручјима држава које сматрају непријатељима муслимана. Све скупине које у својој борби користе оружје, а ислам као идеолошку основу мобилизације, називамо милитантним исламистима.»¹²⁾

Сматрамо да је најрадикалнија фаза исламског деловања на просторима бивше Југославије отпочела када су на 18. исламској конференцији одржаној 1998. године у Пакистану, субверзивне активности великоалбанских сепаратиста и терориста на КиМ добиле квалификацију *џихада*. «За неке од исламских покрета џихад је првенствено оружана борба...»¹³⁾ Читав муслимански свет позван је да свим расположивим средствима, а нарочито финансијски, оружано и политички подржи њихову борбу, као свети циљ ослобођења муслиманских територија. То је чињено у координацији са већ формираним исламистичким и терористичким структурама у БиХ и Албанији, које су успешно инсталисане у јеку грађанског рата у првој половини деведесетих година двадесетог века, када је велики број исламских верских фанатика или тзв. муџахедина пристигло на ове просторе и укључило се у војне и терористичке активности на страни своје верске сабраће. Процена је да је у то време само у БиХ приспело од 15.000 до 40.000 џихадиста (процена Јозефа Боданског).¹⁴⁾ Чак је и део америчке штампе тада потпуно нескривено указивао на везу балканских исламских структура са припадницима најекстремнијих терористичких организација па и оном коју су и сами сматрали за најопаснију чак и по сопствене интересе безбедности, као што је Бин Ладенова Ал Каида. « *Vashington Post*

12) Т. Куленовић, *Политички ислам*, ВБЗ, Загреб, 2008, стр. 151.

13) М. Јевтић, *Савремени џихад као рат*, Никола Пашић, Београд, 2001, стр. 253.

14) Видети: Љ. Деспотовић, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 226.

4.5.1999. године, позивајући се на изворе америчких обавештајних служби истиче да постоји директна веза између «ОВК и Бин Ладена, који је за потребе обучавања њиховог кадра оформио кампове у Албанији, БиХ, Турској и Авганистану.»¹⁵⁾ Пребацивање “светих ратника” из Босне, Албаније и других исламских земаља на Косово почиње крајем 1998. године, у организацији Осаме бин Ладена и Ал Каиде. Упоредо са акцијом пребацивања муџахедина на Косово, до тада терористичка “Ослободилачка војска Косова” (“УЧК”) је скинута са листе терористичких организација. Муџахединска јединица под називом “Абу Бекир Сидик”, која је дејствовала на Косову, формирана је у Босни уз помоћ инструктора и финансијских средстава из Саудијске Арабије и Турске. Један од команданата “УЧК” је био Мохамед ал Завахири, који је водио елитну јединицу током конфликта на Косову.¹⁶⁾

Логистичка и организациона инфраструктура исламског радикализма грађена је дакле интензивно у последње две деценије и она данас представља респектабилну базу за деловање у будућности. Иако организационо прилично разнородне, (постоје организационе целине Турске, Саудијске Арабије, Пакистана, Ирана, али и Албаније, БиХ, Македоније, КиМ и др.) оне имају остварен изванредан степен координације нарочито у сегменту деловања обавештајних структура Запада, (ЦИА, БНД, МИ-6 и др.) али и обавештајних служби исламских земаља, нарочито Турске, Ирана, и Саудијске Арабије. Ова чињеница није релевантна само за безбедносне структуре балканских држава већ и за сличне структуре Западне Европе. «У Сарајеву, Београду, Загребу, врло је активна, већ од доласка Хомеинија на власт, иранска обавештајна служба ВА-ВАК, наследница САВАК-а, Шахове службе. «Вођа револуције» Ајатолах Рухолах Хомеини, налаже ширење исламистичке борбе широм света, непрестани напор да се свуда где је икад крочила муслиманска стопа, поведе поново свети рат. Један од задатака је и помагање људи и покрета за такву борбу.»¹⁷⁾

Базна инфраструктура исламског радикализма на Балкану служи као одскочна даска и логистика за исламске центре у Европи какав је рецимо Беч.¹⁸⁾ Делатност радикалног ислама није претња само безбедности Балкана, већ и самој Европи, с обзиром на чињеницу да исламски радикализам делује најмање на два нивоа реали-

15) Р. Гађиновић, *Насиље у Југославији*, Евро, Београд, 2002, стр. 347.

16) Видети: Љ. Деспотовић, *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012, стр. 227.

17) З. Петровић Пироћанац, *Al – Qaida*, Евро, Београд, 2002, стр. 155.

18) Видети: Џ. Галијашевић, *Тероризам у Аустрији*, Ф. Вишњић, Београд, 2013.

зације својих циљева, на Балкану он је једним делом инструмент и сарадник Атланстичких структура, а на другом нивоу претња, с обзиром на планове исламизације саме Европе. Добра илустрација али и потврда ове стратегије долази из саме Немачке где немачки лист «Дојче веле» наводи како се око 400. џихадиста из Немачке, бори на страни тзв. Исламске државе, а да је незванично тај број преко 1800. милитаната.¹⁹⁾ У том контексту актуелна су дешавања и у нашем региону, који је постао база за регрутовање тзв. *белих џихадиста*, за ратове у Сирији и Ираку представљају истовремено и претњу за безбедност и стабилност Европе, сходно њиховим намерама да својим повратком радикализам пренесу не само у земље из којих потичу, већ и шире у земље чланице ЕУ, особито у Аустрији, Немачкој, Француској, Шпанији, и Италији. «Према подацима New York Times-а у Сарајеву се налазило више од 200 иранских агената. Њихов вођа у Босни према сазнањима западне тајне службе био је Абас Асаиш шеф агенције за обавештавање Иранске Републике. Било је оптужби да ови агенти помоћу најмодерније немачке технике прислушкују америчке мировне снаге у Босни (мисли се на ИФОР) . «²⁰⁾ У региону тим опасностима нарочито су изложене, Србија, Македонија и БиХ (особито Република Српска) с обзиром на чињеницу да је највише њихових држављана регрутовано у милитантне структуре џихада.

Тако на пример експерт за тероризам Џевад Галијашевић наводи да само Ал Каида у БиХ има најмање 5.000 радикалних исламиста који су добро организовани и верско-идеолошки индоктринирани. А да је у Сирију отишло преко 375. држављана БиХ у последњих неколико година.²¹⁾ Сарајевски политиколог др. В. Азиновић, аутор књиге "Ал Каида у БиХ: мит или стварна претња", тврди да "брутално насиље којим се користе екстремисти, није случајно, све је то део дугорочне стратегије с циљем успоставе исламске државе". У прилог овој тврдњи иде и чињеница да је вођа вехабија у БиХ, Билал Боснић позвао на џихад, муслиманске младиће из региона, да се придруже оружаним групама Исламске државе, а његову поруку је пренео и сарајевски лист "Дневни Аваз"²²⁾

Још непосреднији доказ о великој опасности по безбедност региона представља и чињеница да новоформирани Исламски калифат, има интензивне везе са сличним исламским структурама на Балкану, али и да има намеру да у догледно време *тежиште*

19) Извор: Вечерње Новости, 09.11. 2014.

20) Ј. Елзесер, *Како је џихад стигао на Балкан*, Јасен, Београд, 2006, стр. 105.

21) Извор: Дневни лист *Правда*, 15. 08. 2014.

22) Извор: интернет портал *Србин-инфо*, 03. 09. 2014.

борбених дејстава пренесе и на наш регион, као пут да оствари прокламоване циљеве исламизације целог простора Балкана, али и дела Западне Европе. "Исламске државе Ирака и Леванта налазе се у непрекидном контакту са својим присталицама у Србији, БиХ, Црној Гори, Албанији и Македонији, и да су сви добили наређење да буду спремни на акцију. 28. августа 2014 . године амбасада Србије у Дамаску, добила је писмо ултиматум цихадиста, са директним претњом физичке ликвидације персонала амбасаде ако у року од 7. дана не напусте земљу. Иницијатор претње била је "Балканска бригада" чије су главне вође базиране на Косову и централној Србији."²³⁾ Из самог врха исламске заједнице Македоније призната је и потврђена чињеница да у земљи делују радикалне исламске групе, што је саопштено у поводу хапшења јуришника цихада са подручја Косова и Македоније које се десило средином августа ове године.²⁴⁾

У склопу интензивних активности исламски екстремиста, у њеном политичком делу, сасвим координирано делују и друге верско-културне и политичке организације у региону. Први пример, је веома запаљива и по територијални поредак и сувереност Србије претећа изјава Муфтије Муамера Зукорлића, изречена приликом посете Кувајту да бошњаци нарочито, али и остали муслимани у регији, живе под "српско-црногорском окупацијом", те да стога он захтева да се на том простору формира муслиманска држава, или најмање аутономија, јер је по њему значај Рашке области или како је бошњаци зову Санџака од огромне геополитичке важности јер, "спаја Босну с Косовом и Србију са Црном Гором".²⁵⁾ Други, сличан пример таквог деловања, представља проглашење албанске републике "Илириде", што је македонској јавности у Скопљу саопштио самозвани председник Невзет Халими.²⁶⁾

Македонски албанци су тако на врло директан начин послали неколико важних порука, не само државном руководству Македоније већ и целом региону. Неке од тих порука су:

- да се наставља процес територијалног заокружења тзв. Велике Албаније,

23) Исто.

24) Извор: *Вечерње новости*, 15. 08. 2014.

25) Извор: *Дневни лист Правда*, 18. 08. 2014.

26) Извор: *Вечерње новости*, 18. 09. 2014.

- да се он одвија у форми испољавања нових просторних аспирација према Србији, Црној Гори, Македонији и Грчкој,
- да се цео процес одвија под прећутном подршком САД-а и Турске,
- и на крају да је основни концепт националног уједињења албанаца увијен у обланду исламског радикализма.

Бројни поклици у славу Алаха, на скопским улицама и трговима тим поводом јасно су показали да национално заокружење албанаца није вршено на основама секуларне идеје политичке нације, већ предоминантно на идеји исламског буђења и реисламизације.

И Албанци у Црној Гори делују на исти начин, тражећи прво да се мирним путем призна њихово наводно право за припајањем државне територије Црне Горе где су они већински настањени, пројекту Велике Албаније, или како је они називају «Природне Албаније», а ако се то не деси мирним путем, онда ће по речима председника листе за Природну Албанију Коче Данаја бити «настављена дестабилизација региона јер ће радикалне снаге деловати».²⁷⁾ И овом претећом поруком државном руководству Црне Горе јасно је саопштена намера да уколико се не удовољи захтевима великоалбанске политике, на сцену ће ступити потпуна дестабилизација региона коју ће водити по сведочењу самог Коче Данаја њихове најрадикалније снаге.

ЗАКЉУЧАК

У последње две деценије на простору бише СФРЈ, али и целог региона Балкана, десиле су се значајне *геополитичке прекомпозиције односа моћи* које су на директан начин омогућиле несметано деловања политичких, војних и верских структура *радикалног ислама*. Активност радикалног ислама на овом простору пратило је неколико важних интересних приоритета, а особито два: први је реализација циљева Атлантистичког Запада и његових нато-партнера, а други, остварење политичких интереса локалног муслиманског живља, за стварање националних држава реисламизацију и територијалну прекомпозицију у корист панисламских структура. У таквом контексту, коришћени су најрадикалнији облици субверзивне обавештајне и терористичке делатности како би се што брже и што целовитије остварили зацртани планови реисламизације це-

27) Извор: *Вечерње новости*, 06. 11. 2014.

лог региона. У својим крајњим намерама тако редизајниран и редефинисан исламски простор на Балкану, требао би да послужи као одскачна даска за даље и дубље процесе пенетрације исламских структура у Западну Европу.

Дефинисани геополитички контекст, потпуно јасно објашњава да је активност милитантних организација ислама, *константна и све већа претња безбедоносној сигурности балканских држава*. Изазови расту, и у будућности ако не уследи адекватан, координисан и ефикасан одговор државних и безбедоносних структура, они ће представљати још већу опасност која може довести до цивилних жртава и материјалног разарања али и трајне дестабилизације региона као увод у велике регионалне сукобе са несагледивим политичким последицама. О томе речито говори и претећа изјава албанског премијера Едија Раме дата приликом посете Београду «Замор од проширења у реду, али постоји и замор стрпљења који прети Балкану, ако стрпљење дође до краја, боље да не предвиђамо шта ће се десити.»²⁸⁾

Привиди европских интеграција региона нису никаква гаранција за стабилност, јер је и сам простор ЕУ такође изложен деловању корозивних сила исламског радикализма, који ће у времену које је пред нама тек показати степен своје деструктивности. Вера европских званичника да је кроз концепте мултикултурализма и универзалног грађанства могуће пацификовати радикалне организације ислама, и интегрисати их у демократске структуре западног друштва, у великој мери неутемељена. Показало се да то нажалост није могуће ни са ширим делом исламске популације Европе, јер су верско-конфесионални идентитети јачи кохезиони и идентификациони фактори од грађанског универзализма и европских културних образаца. На просторима Балкана то је тек «немогућа мисија», колико због хроничне цивилно-демократске исуфицијенције ових друштава још више због радикализма политичких захтева муслиманског живља чији је вредносно-цивизацијски код већ вековима супротстављен већинској хришћанској култури. Андрићевски речено највећи део балканских заједница народа је већ вековима огрезао у тзв. *онтологији силе*, мењајући временом само положај у том ланцу чињења или трпљења насиља. Бојимо се да је *тлачитељска пракса* већ дубоко интериоризована и социјализована у колективно биће ових народа и да јој и актуелне геополитичке околности погодују да искаже сву своју еруптивност и деструктивност.

28) Извор: *Вечерње новости*, 11. 11. 2014.

ЛИТЕРАТУРА

- Галијашевић, Ц., *Тероризам у Аустрији*, Филип Вишњић, Београд, 2012.
- Гаћиновић Р., *Насиље у Југославији*, Евро, Београд, 2002.
- Деспотовић Љ., *Српска геополитичка парадигма*, Каирос, Сремски Карловци, 2012.
- Елзесер Ј., *Како је џихад стигао на Балкан*, Јасен, Београд, 2006.
- Јевтић М., *Савремени џихад као рат*, Никола Пашић, Београд, 2002.
- Конатар В., *Наличје арапског пролећа*, Култура полиса, бр. 25, Нови Сад, 2014.
- Куленовић Т., *Политички ислам*, ВБЗ, Загреб, 2008.
- Лакићевић Д., Николиш Д., *Глобализам и тероризам*, ИЕС, Београд, 2007.
- Петровић Пироћанац З., *Al - Qaida*, Евро, Београд, 2002.
- Савин В. Л., *Од шерифа до терористе*, Мир, Београд, 2013.
- Степић М., *Српско питање - геополитичко питање*, Јантар, Београд, 2004.
- Танасковић Д., *Неоосманизам*, Службени гласник, Београд, 2010.
- Трифуновић Д., Стојаковић Г., Врачар М., *Тероризам и вехабизам*, Филип Вишњић, Београд, 2011.
- Фуад, Алам Х., *Глобални ислам*, Службени гласник, Београд, 2012.

Ljubisa Despotovic

RADICAL ISLAM AND GEOPOLITICAL ASPECTS OF SECURITY THREATS IN THE FORMER YUGOSLAV COUNTRIES

Resume

In this article, we are trying to define geopolitical aspects which enabled the operation of followers of radical (militant) islam in the region of former Yugoslavia. In this context, we will present the security risks to fragile peace, threatening to pull the whole region into the state of inter-ethnic conflict, which, in this area, always had a direct religious basis. Moreover, we will emphasize the risks and threats to national interests and security of the Republic of Serbia, and also Republic of Srpska.

Keywords: *Islam, Radicalism, Geopolitics, Balkans, White Jihad, Serbia*

* Овај рад је примљен 5. децембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

Зоран Драгишић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Бранкица Јанковић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

РАДИКАЛНИ ИСЛАМИЗАМ И БЕЗБЕДНОСТ БАЛКАНА

Сажетак

На Балкану живи, према неким проценама, око осам милиона муслимана који објективно нису могли да остану изван ширих збивања у исламском свету. Балкански муслимани су остали нераскидиво везани са судбином муслимана у другим деловима света, пре свега у Турској, на Блиском и Средњем истоку. Судбина балканских муслимана остаје разапета између држава у којима живе и дешавања у исламском свету. Сами балкански муслимани нису хомогена групација, они су подељени у четири језичко-етничке групације: словенску, коју чине Бошњаци, Горанци, бугарски муслимани - помаци и бројне мање групације словенских муслимана, албанску, турску и ромску. Једина балканска држава у којој муслимани имају већину је Албанија, док је муслиманска већина у Босни и Херцеговини релативна, јер са око 42% муслимани чине већину само у Федерацији БиХ, док су на нивоу БиХ и у Републици Српској мањина. Балкански муслимани су ислам прихватили током турске окупације, тако да већина следи умеренију ханефитску верско-правну школу, међутим утицај муџахедина који су масовно стигли у Босну и Херцеговину у току грађанског рата довео је до ширења нових радикалних учења међу локалним муслиманима. Ширење исламистичке идеологије довело је до значајне мобилизације балканских муслимана за рат у Сирији и Ираку у којој се сада бори неколико стотина муџахедина пореклом из балканских држава.

Кључне речи: *Исламизам, Тероризам, Балкан, Дихад, Исламска држава Ирака и Леванта*

ИСЛАМИСТИ И БАЛКАН

Целокупан простор који се данас колоквијално назива Западни Балкан је крајем средњег века потпао под власт отоманске Турске. Отоманска петовековна владавина Балканом дубоко је обележила овај простор и на дуги временски период одредила његово саморазумевање, али и виђење Балкана у западним научним и политичким круговима. Освајање Балкана било је само део отоманског светог рата у Европи који је трајао вековима.¹⁾ Дефинитивно слабљење хришћана почело је српским поразом у битци на Косову 1389. године, када је пут за османлијска освајања био отворен. У наредних пет векова настао је страховит терор над балканским хришћанима, који је резултирао преобраћењем великог дела становништва Балкана у ислам. Насупрот бројним радовима западних аутора који Отоманску империју описују као толерантну у којој су хришћани били заштићени и уживали верска и људска права, стоје бројне чињенице које доказују да је истина била сасвим другачија.²⁾ Отомански Турци, као ватрени муслимани који су водили чихад и мачем ширили ислам, су веровали да пре него што цео свет постане муслимански постоје само две области. «Кућа ислама» у којој се живи у складу са истинском исламском вером, и остатак света, «Кућа рата». Балкан је за отоманске Турке био подручје у којем се мора проширити ислам и од кога се, као најистуренијег дела царства према хришћанској Европи мора направити тврђава која ће са једне стране заштити муслиманску империју од продора неверника, а са друге стране бити база за нова освајања у Европи. «Између ово двоје постоји морално нужно, правно и религијски обавезујуће стање рата, све до коначног и неизбежног тријумфа ислама над неверницима. Према правним књигама, ово стање рата може се прекинути, кад то одговара, обуставом непријатељстава

1) О историјском контексту Отоманског поробљавања Балкана и положају хришћана види шире Владимир Ћоровић: *Историја Срба*, Отворена књига, Београд, 2009.

2) Игнорантски приступ дела западне политичке и стручне јавности према проблемима Балкана је последица осећаја немоћи да се утиче на догађаје у Отоманској империји током 19. века када је вршен геноцид над хришћанима и Јеврејима у многим областима под отоманском влашћу. Деведесетих година двадесетог века било је потребно оправдати понашање западних влада и њихово толерисање исламског радикализма у Босни и на Косову, отуда велики број радова који су описивали босанске муслимане и Албанце као "нерелигиозне, модерне људе који су жртве великосрпске завере и православног шовинизма". Посебно илустративни пропагандистички радови током рата у Босни и на Косову били су: E. Vulliamy: *Seasons in Hell: Understanding Bosnias War*, New York, St. Martins, 1994., где се између осталог каже да у Босни није било никакве претње од радикалног ислама јер босански муслимани уопште и не иду у џамије. У раду M.A Sells, *The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia*, Berkely UKP, 1998. на страни 103. се изричито каже да је основни узрок рата на Балкану "словенско-хришћанска мржња према муслиманима"

или примирјем ограниченог трајања. Оно се не може завршити миром, већ само коначном победом»³⁾.

Балкански хришћани су под Отоманском империјом били грађани другог реда лишени свих права и понижавани на најразличитије начине. Хришћани нису имали могућност судске заштите својих права, нису могли да сведоче против муслимана и имали су обавезу плаћања великих пореза и принудног рада. Таква ситуација довела је до преобраћења великог броја балканских хришћана, посебно у Босни, на Косову и у Албанији. Отоманске власти су локалну власт препуштали локалним преобраћеницима, који су постали веома жестоки муслимани познати по својој суровости према дојучерашњим једноверцима. Бројни примери из озбиљне историјске литературе и књижевности⁴⁾ говоре о несношљивом положају балканских муслимана и дубокој мржњи која је постојала између муслимана и хришћана.

Дубока криза у којој се Отоманска империја нашла током 19. века и покушаји локалних муслиманских власти на Балкану да спрече реформе и очувају свој привилегован положај, довели су до честих побуна и ратова. Устанци у Србији и Грчкој довели су до нових покоља хришћана и превирања која су трајала пола века. Посебно је била тешка ситуација у Босни где су се локални бегови одметнули од централних власти и вршили страховит терор на хришћанима, пре свега Србима. Херцеговачки устанак, познат под називом «Невесињска пушка» из 1875., проширио се по целокупној територији Босне и Херцеговине. Србија и Црна Гора су значајно помагале устанике што је довело до тзв. «Источне кризе». Интервенција страних сила довела је до Берлинског конгреса која је учинио крај отоманској владавини над Босном, признао независност Србије и Црне Горе и отворио пут коначном ослобођењу Балкана од Отоманске империје. Одлуком Берлинског конгреса Босна и Херцеговина је стављена под Аустро-Угарску окупацију.

ПОСТОТОМАНСКИ БАЛКАН И ИСЛАМИЗАМ

Аустро-Угарска окупација Босне и Херцеговине, којој су се снажно супротставили босански муслимани, није донела слободу босанскохерцеговачким хришћанима, напротив. Католичка

3) Brus Lewis: *The Political Language of Islam*, CUP, Chicago, 1998, pp. 73

4) Посебно су занимљиви романи *Травничка хроника* и *На Дрини ћуприја*, јединог српског нобеловца Иве Андрића. У тим великим књижевним делима се, на основу историјских чињеница, показује природа отоманске власти у Босни.

мањина, око 18% становништва, поздравила је Хабзбурговце, док су православни Срби, са правом, страховали да ће Хабзбурговци покушати да их покатоличе.⁵⁾ Аустро-Угарска окупација Босне и Херцеговине је била колонијална управа класичног типа која није донела никакво добро хришћанима, нарочито Србима. Положај српског народа у Босни и Херцеговини током окупације није био битно бољи него под турском управом. Аустро-Угарске окупационе власти су чиниле бројне уступке муслиманима на рачун хришћана да би купили њихову лојалност. Поред тога, треба нагласити да је Аустро-Угарска водила изразито непријатељску политику према Србији чији је утицај на Балкану хтела да умањи и потпуно је потчини својим интересима. Аустро-Угарска је своју антисрпску политику често спроводила користећи исламски фактор. Подршка коју су Аустро-Угари давали Албанцима поводом «Призренске лиге», била је директно усмерена на слабљење Србије и подривање њеног утицаја међу балканским народима, који је био у значајној експанзији. Отуда и не треба да чуди огромно учешће босанско-херцеговачких муслимана у војсци Аустро-Угарске монархије. «Босанске јединице, несразмерно попуњене муслиманима, показале су се најпоузданијим елементом у аустроугарској војсци, а легендарна Друга босанска регимента добила је више ордена за храброст него иједна друга европска регимента цара Фрање Јосифа. Мерено по глави становника, босански муслимани су изгубили више људи у рату од иједне друге етничке групе у Аустро-угарском царству»⁶⁾. Поред зачуђујуће ревности у војсци Аустро-Угарске, босански муслимани су одиграли веома велику улогу у прогонима српског цивилног становништва у Босни и Херцеговини у току Првог светског рата. Аустро-Угарске власти су у првим месецима рата затвориле око 5.500 истакнутих Срба које су осумњичили за шпијунажу и издају. Велики број затворених Срба умро је у затворима од последица тортуре. Главну улогу у погромима над српским цивилима у Босни и Херцеговини одиграле су паравојне јединице, тзв шуцкори, које су сачињавали већином босанскохерцеговачки муслимани. Поред хапшења угледних Срба, шуцкори су починили бројне злочине у српским селим широм Босне и Херцеговине, нарочито су се по суровости истицали у српским областима источне Босне.⁷⁾

5) Подаци преузети од Werner Schachinger: *Die Bosniaken kommen: Elitetruppe in der k.u.k. Armee 1878-1918*, Graz, 1989. стр 162,

6) Исто.

7) Види шире: Владимир Ћоровић: *Црна књига: Патње Срба Босне и Херцеговине за време Првог светског рата*, Југословенски досије, Београд, 1989.

Ослобођење Балкана од Отоманске империје почетком двадесетог века и слом Аустро-Угарске монархије и формирање Краљевине СХС, заједничке државе јужних Словена, није донео мултикултуралност и складне односе међу хришћанима и муслиманима. Два светска рата и грађански ратови у Југославији деведесетих година двадесетог века била су обележена жестоким верским сукобима и страховитим злочинима. Балкански муслимани су од повлачења Турске увек били под утицајем збивања у муслиманском свету. Посебан проблем била је национална еманципација балканских муслимана. Током отоманске власти они су свој идентитет дефинисали преко Отоманског царства, као дела уме, глобалне муслиманске заједнице, и нису имали национални идентитет у модерном смислу. Универзалистички исламски поглед на свет балканских муслимана уздрман је сломом отоманске империје које је оставила велику идентитетску празнину за собом. Покушају Аустро-Угарске да формирају посебан босански национални идентитет наилазио је на велике отпоре Срба и Хрвата, који су већ имали изграђен национални идентитет. Краљевина Србија је била значајан ослонац српског националног идентитета који је почео да се прихвата међу многим Словенима, који нису били етнички Срби, што је Аустро-Угарска доживљавала као велику претњу својим интересима на Балкану. Новој образованој класи босанскохерцеговачких муслимана идеја старања босанске нације, у модерном европском смислу, такође се није допала. Уместо тога, многи од њих су били склонији идеји панисламизма у којој су видели алтернативу западњачким идеологијама које су постале доминантне на Балкану. Панисламске идеје, које су нашле значајно упориште у Босни, давале су балканским муслиманима осећај припадности уми и дефинисале њихов идентитет на дужи временски период.

Радикалне исламске идеје биле су присутне међу балканским муслиманима од првих дана аустроугарске окупације. Након стварања Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије, која је била веома толерантна према муслиманима и покушавала је да муслиманску мањину пацификује бројним уступцима, радикалне исламске идеје су се веома брзо шириле међу муслиманима, нарочито тридесетих година двадесетог века. Ондашње велике силе које су биле непријатељски расположене према Југославији, давале су значајну подршку екстремном исламизму, преко кога су желеле да остваре своје освајачке пројекте. «Толеранција, чак и подстицање које су западне земље показале према присуству и деловању

радикалних исламиста на Балкану, пре свега Босни и Херцеговини, представљале су једну од највећих грешака савременог доба»⁸⁾

Већ тридесетих година прошлога века међу муслиманима на Балкану, посебно у Босни и Херцеговини, почиње да се осећа утицај организације «Муслиманска браћа»⁹⁾ Под утицајем овог покрета у предвечерје Другог светског рата у Сарајеву је формирана организација «Млади муслимани», која је окупљала младе људе који су били фанатизовани исламистичким идејама по узору на «Муслимански браћу». Поред «Муслиманске браће», значајан утицај на балканске муслимане имала је и Свеисламска конференција одржана 1931. године у Јерусалиму, под вођством Великог муфтије Јерусалима Хаци Амина ал Хусеинија. Ал Хусеини је био веома значајна фигура у међународном исламистичком покрету, снажно се борио против британске колонијалне управе над Палестином и масовног досељавања јевреја које се тада дешавало. Ал Хусеини је у току Другог светског рата стао на страну Хитлера и био је непосредни иницијатор многих злочина које су муслиманске трупе у саставу нацистичких снага починиле на Балкану. Ал Хусеини је непосредно учествовао у формирању две СС дивизије састављене од балканских муслимана, «Ханцар дивизије», састављену од босанских муслимана и СС дивизије «Скендербег» коју су чинили косовски Албанци. Обе ове јединице остале су запамћене по страховитим злочинима и суровости¹⁰⁾. Већина босанских муслимана и косовских Албанаца је у току Другог светског рата била у служби нацистичких и фашистичких окупатора, који су исламски фактор користили у борби против ослободилачког покрета у Југославији. Балкански муслимани (пре свих Бошњаци и Албанци), који су били у служби нацистичке Немачке и фашистичке Италије посебну суровост и геноцидност испољили су према српском становништву у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

8) Оливер Потезица: *Вехабије између истине и предрасуда*, Филип Вишњић, Београд 2007, стр 163.

9) Покрет "Муслиманска браћа", као панисламски екстремистички покрет, настао је у Египту 1929. године, а његов први лидер и оснивач био је Хасан ал Бана. Овај покрет, који је још увек веома активан и моћан заговара апсолутну власт ислама на појединцем, породицом и друштвом, познат је по свом геслу да је "ислам домовина муслимана"

10) О улози Ал Хусеинија и сарадњи нациста и исламски радикала види шире: Carl K. Savich: *Islam under Swastika - Grand Mufti and Nazi Protectorate in Bosnia and Herzegovina 1941.-1945.*, 2001.

ИСЛАМИЗАМ НА БАЛКАНУ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Након Другог светског рата исламизам се на Балкану буди седамдесетих година, упоредо са јачањем исламистичких идеја на глобалном нивоу након Исламске револуције у Ирану. Познати догађај из тог времена је Исламска декларација Алије Изетбеговића, који је и сам некада био члан организације «Млади муслимани», а касније и председник Странке демократске акције и председник Босне и Херцеговине. Исламска декларација је била, мање-више, памфлет без неких посебних теолошких или идеолошких домета, али је извршила велики утицај на јачање исламистичких идеја међу балканским муслиманима, нарочито у Босни и Херцеговини. Седамдесетих година радикалне исламистичке идеје на Балкан доносе студенти са ових простора који одлазе на студије и исламске државе, али и студенти из тих држава који су студирали на нашим универзитетима.

Положај муслиманске мањине у социјалистичкој Југославији био је веома повољан. У резолуцији о положају муслиманских мањина у свету, усвојеној на састанку министара спољних послова 57 држава чланица Организације исламске конференције, одржаном у августу 1990. године у Каиру истакнуто је да је Југославије једина држава света у којој муслиманска мањина има сва верска, политичка и друга права, као и да ужива највећи степен слободе.¹¹⁾

Међутим, ни изузетно повољан политички, економски и верски положај југословенских муслимана није спречио ширење радикалних исламистичких идеја ни мржњу према хришћанима, што је био један од узрока који су довели до крвавог разбијања Југославије. Утицај Исламске револуције у Ирану¹²⁾, студената који су се школовали у исламском свету и студената из исламског света који су долазили на школовање у Југославију. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година исламизам у Босни и Херцеговини почиње да се буди преко поново активираних «Младих муслимана», који су деловали у илегалу.¹³⁾ Деловање «Младих муслимана»

11) Оливер Потезица, *ибид*, стр. 166.

12) Иако су се балкански, пре свега босански муслимани, који су сунити верски разилазили са иранским шитима, револуција је инспирисала нова размишљања међу исламистички настројеним муслиманима на Балкану. Иран је био држава која се организовала на верским принципима и одбацила све западњачке институције. Изјава имама Хомеинија да је "ислам или политика или није ништа", инспирисала је исламисте окупљене око Алије Изетбеговића.

13) Посебно је илустратива веза између Алије Изетбеговића и Фатиха ал Хасанеина, студента медицине из Судана, који је у Југославију стигао 1964. године и наредних дваде-

створило је климу у којој је било могуће да муџахедини који су дошли из исламског света буду прихваћени и да се њихова идеологија несметано шири међу локалним становништвом.

ГРАЂАНСКИ РАТ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И «РЕИСЛАМИЗАЦИЈА БАЛКАНА»

Почетак грађанског рата у Босни и Херцеговини означио је почетак нове ере радикалног ислама на Балкану. Грађански рат у Босни и Херцеговини отпочео је у тренутку који је за међународну исламистичку мрежу био веома повољан. Рат у Авганистану је био завршен а пакистанска влада је ускратила гостопримство муџахединима који су се борили у Авганистану, уз претњу депортације. Депортовање у земље порекла за већину муџахедина значило је дугогодишњу робију, а за неке и вероватно и погубљење. Један од тзв»Арапа-Авганистанаца» изјавио је «Алжирци не могу у Алжир, Сиријци не могу у Сирију, Ирачани не могу у Ирак. Неки ће се одлучити за одлазак у Босну, а други ће морати да остану у Авганистану за стално»¹⁴⁾. Процене су се показале као тачне, велики број муџахедина је напустио Пакистан и Авганистан и у потрази за цихадом, азилом и новим животом отишао у Босну и Херцеговину у којој је беснео грађански рат. Муџахедини који су пристигли у Босну и Херцеговину формирали су регрутне центре, обавештајне пунктове и кренули у озбиљну верску и идеолошку индоктринацију локалног муслиманског становништва. Већина муџахедина који су пристигли из исламског света били су следбеници вехабитског учења које није имало дубљег упоришта међу локалним муслиманима. Међутим, «несугласице» између традиционалног балканског ислама и верских учења која су локалним муслиманима била страна, брзо су превазиђене јер су страни ратници са собом донели новац, ратничко искуство и оружје.

сет година боравио у Београду и Сарајеву. Ал Хасанеин је био спона између "Младих муслимана" и исламистичког подземља у Картуму. Ал Хасанеин је имао одличне везе у панисламским круговима које је ставио у функцију јачања исламистичког покрета на Балкану, посебно у Босни. Током рата у Босни деведесетих година његово име је повезивано са аферама шверца оружја за потребе војске босанских муслимана. Његово лично пријатељство и утицај који је остварио на Алију Изетбеговића оставиће дубоке трагове на развој политичке ситуације у Босни и Херцеговини крајем осамдесетих и почетком деведесетих година двадесетог века. Познат је по оснивању "Агенције за помоћ земљама трећег света" 1987. године у Бечу. Та организација се повезује са финансирањем тероризма и прањем новца и преко ње су финансирани терористи на Косову и Метохији и Албанији.

14) Еван Колман: *Цихад Ал Каиде у Европи Авгано-босанска веза*, Алтера, Београд, 2006, стр 22.

Следбеници веџабијског, и других радикалних учења у исламу, искористили су грађански рат и изразиту војничку инфериорност муслимана у односу на српске снаге у Босни и Херцеговини, да се на дужи временски период укорене у босанском друштву. Бошњачке панисламске елите предвођене Алијом Изетбеговићем имале своје разлоге да свесрдно прихвате помоћ која је долазила из међународних исламистичких кругова. Прво, новац, наоружање, хуманитарна помоћ и војничко искуство неколико хиљада бораца који су пристигли, донекле је ублажило српску војничку супериорност; и друго, њихов утицај на локално становништво Босну и Херцеговину је почео да претвара у исламску државу, што је био младалачки сан Алије Изетбеговића и његових најближих сарадника.

Иако су истицали да су муслимански верници, Алија Изетбеговић и његови најближи следбеници су се трудили да прикрију своју идеју стварања исламске државе. Овај циљ који су себи поставили «Млади муслимани» још четрдесетих година двадесетог века, не би имао велику подршку међу босанскохерцеговачким муслиманима, а западне силе би од савезника претворио у непријатеље. «Панисламистичка идеологија остаје поверљива ствар, она се никада не појављује у говорима и јавним документима и није намењена обичном народу»¹⁵⁾

Упркос прикривању панисламистичких идеја, кампања реисламизације босанских муслимана и увођење одређених обичаја и пракси који су били страни домаћем становништву, била је веома интензивна и на моменте сурова. Таква кампања је почела да даје резултате и, посебно у руралним деловима Босне, погледи и ставови који су били страни локалном становништву пре само пар година, постали су уобичајени, а живот обичних грађана се све више мењао и приближавао идеалима исламиста. У промени профила босанског друштва и прихватању радикалних исламистичких идеја посебну улогу одиграли су страни муџахедини. Муџахедини који су стигли у Босну нису били само неке убице. Многи међу њима били су прави стручњаци за пропаганду и захваљујући њиховом деловању радикалне исламске идеје веома брзо су се прошириле међу локалним становништвом. Веома важан циљ реисламизације босанског друштва било је ширење радикалних исламистичких идеја међу државним чиновницима, посебно онима који су радили у систему безбедности. На тај начин би учврстила исламистичка идеологија јер би војска, полиција и обавештајно-безбедносни

15) Џон Р. Шиндлер: *Несвети терор. Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 164.

апарат дошли у руке људи оданих идејама исламизма. На самом почетку рата почело се са чишћењем»непожељних елемената», тако да су из државног апарата масовно уклоњени Срби, Хрвати и Бошњаци који нису прихватили нову религиозност, наметану од стране СДА кадрова.

Посебно велику улогу у ширењу радикалних исламистичких идеја током грађанског рата у Босни и Херцеговини имале су бројне исламске хуманитарне и невладине организације, које су деловале у Босни, а чији број није лако утврдити. Ове организације су располагале огромним новчаним средствима, пре свега од донација из Саудијске Арабије, која се мере стотинама милиона долара. Под плаштом хуманитарног рада ове организације су директно финансирале терористичке активности и помагале ратне напоре Армије БиХ. Поред свих других активности, главни циљ ових организација је био и остао ширење радикалних исламистичких идеја и преобликовање босанскохерцеговачког друштва у шеријатском духу, чиме би се створила прва исламска република на тлу Европе.

ЗАВРШЕТАК СУКОБА И НАСТАВАК «РЕИСЛАМИЗАЦИЈЕ»

Исламске добротворне и невладине организације појачале су своју активност након завршетка сукоба у Босни и Херцеговини 1995. године. Главни циљ ових организација након рата је било повећавање броја следбеника вехабитског учења међу локалним муслиманским становништвом. Програм ширења вехабизма међу босанскохерцеговачким муслиманима одвија се кроз стварање нових организација које ће активно ширити ову идеологију и кроз стварање вехабистичке мреже на Балкану која поред Босне и Херцеговине обухвата Косово и Метохију, Санџак, односно Рашку област, западну Македонију, Албанију, северну Грчку и Црну Гору. Најважнија вехабистичка организација која је формирана након рата у Босни и Херцеговини је «Активна исламска омладина», коју су крајем 1995. године у Зеници формирали локални муслимани и арапски муџахедини који су се заједно борили у јединици Армије БиХ «Ел Муџахид». Циљ «Активне исламске омладине» је «настававање у миру исламског буђења које је започето у рату као и да ислам заузме место које му припада у животу појединаца, породица и друштва у целини, а да исламска омладина постане квалитетан фактор у муслиманском животу». У програмском материјалу «Активне исламске омладине» написано је: «Наш циљ је успоста-

вљање исламске државе у Босни и Херцеговини која ће бити изграђена на шеријату, а најпогоднији узор за то нам је Саудијска Арабија. Да бисмо остварили овај циљ, мора бити промењен, између осталог школски систем у Босни и Херцеговини»¹⁶⁾ «Активна исламска омладина» је држала бројна предавања и едукативне скупове широм Босне и Херцеговине и дистрибуирала је велики број публикација, књига, аудио и видео материјала пропагандне садржине. Организација постаје изузетно активна када на њено чело 1997. године долази Аднан Пезо, након чега се формирају њени огранци у свим већим местима Босне и Херцеговине, а активна постаје и у региону.¹⁷⁾

Специфичан феномен исламистичког деловања представљају енклаве, односно села, која насељавају муџахедини који су током грађанског рата пристигли у Босну и Херцеговину. Таквих села има неколико али су јавности најпознатија Горња Маоча у општини Сребреник и Доња Бочиња у општини Маглај. Арапски муџахедини и домаћи исламисти организовали су живот у овим селима по принципу сеоских задруга, слично организационом моделу саудијског «Ихвана», који је успостављен још 1912. године.¹⁸⁾ У тим заједницама примењује се, интерно, шеријатско право а деца уче у школи по исламским програмима који нису одобрени од просветних власти. Полиција је у више наврата вршила рације у овим селима због сумњи да су њихови становници били умешани у терористичке активности.

Најважнији центар вехабизма у Босни и Херцеговини је цамија «Краљ Фахд» која је изграђена 2000. године, огромном сумом новца коју је донирао бивши саудијски монарх. Реч је о грандиозном објекту који може да прими пет хиљада верника и чијем је склопу изграђен и исламски центар. Овај исламски центар је постао главно седиште вехабизма, јер је 2002. године, на иницијативу саудијске организације «Рабита», са седиштем у Меки, формирана «Конференција муслимана источне Европе»¹⁹⁾. Ова организација је веома активна на ширењу исламистичких учења широм балканских земаља и представља главни канал утицаја Саудијске Арабије на овај део Европе.

16) Оливер Потезица, ибид, стр. 174.

17) Посебно бизарна активност ове организације је била кампања против Деда мрза, 1996/1997 године као "симбола који је стран муслиманском народу"

18) Оливер Потезица, ибид, стр. 177.

19) О деловању ове организације види шире у: Оливер Потезица: *Веџабије између истине и предрасуда*; Еван Колман: *Джихад Ал Каиде у Европи*; Марк Сејлмен: *Терористичке мреже*.

Ширење исламистичких утицаја на Балкан, након 2002. године, настављено је преко деловања исламских добротворних и мисионарских организација, пре свега у Босни и Херцеговини, али и у другим државама²⁰⁾. Улажу се огромна финансијска средства у изградњу џамија (препознатљивих по архитектури која је битно различита од традиционалних босанских џамија), отварању исламских центара, образовних институција, за деловање омладинских организација, «народних кухиња», отварање спортских клубова (углавном клубова за борилачке спортове и стрељаштво) и стипендирање муслиманских студената и средњошколаца за школовање у образовним институцијама у арапском свету, пре свега Саудијској Арабији, Јемену и Катару.

Поред тога, исламистички утицај се шири и преко пословних и финансијских институција, већином организованих и координираних од стране Саудијског високог комитета за помоћ Босни и Херцеговини. Главне организације преко којих се спроводио овај програм су Фондација «Ал Харамеин», организација «Мувафак», Фонд за препород ислама, Глобална добротворна организација и друге. Делатност ових организација последњих година је веома појачана на Косову и Метохији и сматра се да је велики број косовских Албанаца приступио ИСИЛ-у управо захваљујући пропагандним утицајима ових организација.

Велики део финансијске помоћи која је долазила у Босну и Херцеговину, али и на Косово и Метохију завршио је у џеповима локалних криминалаца, који су се током рата издавали за «патриоте и исламске вернике»²¹⁾. Очигледно је да у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији, осим верских објеката и исламских центара, новцем који је пристизао из исламског света није грађено ништа од чега би грађани имали конкретну корист. Информације о великим сумама новца које су трошене на грандиозне верске објекте и исламске центре, код обичних грађана изазивају веће незадовољство него што их мотивишу да постану радикални муслимани.

Поред ширења исламистичких идеја које су у послератној Босни и Херцеговини довеле до бројних терористичких напада (само у 1997. години забележена су 172 напада, од којих су напади

20) Исламистичке организације су водиле веома веште пропагандне кампање користећи новца који су добијале из саудијских фондова. Тако су млађим мушкарцима, претежно студентима, у Босни и Херцеговини, Санџаку, Косову и Метохији, Албанији Македонији и Црној Гори нудили 300 евра уколико пусте браду а млађим брачним паровима 700 евра уколико мушкарац пусти браду а жена носи хиџаб.

21) Финансијско пословање многих истакнутих "верника" предмет је финансијских и кривичних истрага. О томе види шире: Домагој Маргетић: *Исламски тероризам на југу Европе*, ДБ, Загреб, 2006.

у Мостару, Брчком и Коњицу били веома озбиљни), злоупотреба финансијских средстава која су добијана из донација допринела је развоју корупције и организованог криминала.

Историја балканског исламизма променила се након ратова у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији. Од отоманских освајања Балкана до почетка 21. века, исламисти су увек долазили на Балкан да шире своје учење и исламизују домаће становништво. Последњи велики исламистички подухват на Балкану везује се грађански рат у Босни и Херцеговини, када је неколико хиљада муџахедина из читавог исламског света стигло у Босну и Херцеговину, а један део њих је узео учешће и у рату на Косову и Метохији. Први пут је забележено да су муџахедини из Босне и Херцеговине узели учешће у џихаду у централној Азији, током интервенције САД против талибана у Авганистану 2001. године.²²⁾ Мањи број балканских муслимана борио се на ратиштима у Авганистану, Ираку, Сирији и Либији. Примећено је и присуство балканских исламиста у протестима у неколико земаља које су биле захваћене «Арапским пролећем».

ИСИЛ - СТАРА ПРЕТЊА У НОВОМ ОБЛИКУ

Масовније учешће балканских муслимана у џихаду везује се за тзв. Исламску државу Ирака и Леванта. Према извештајима обавештајних служби неколико држава, у редовима ИСИЛ-а бори се неколико стотина људи који потичу из балканских држава. Међу балканским муџахединима најбројнији су грађани Босне и Херцеговине са око три стотине људи, Албанаца има око две стотине, македонских Албанаца има око педесет, а Косовских око сто педесет. Сматра се да муслимана из Србије, углавном регион Санџака, има око тридесет. Ови бројеви су сигурно већи пошто се не може утврдити колико је балканских муслимана у џихад отишло преко држава западне Европе.

Светска јавност је за Исламску државу Ирака и Леванта први пут чула у априлу 2013. године, након што су је вође вехабитских екстремиста прогласиле у деловима Ирака и Сирије. Претече ИСИЛ-а биле су организације Џемат Таухид и Џихад, које су биле интегрисане у глобалну терористичку мрежу Ал-Каиду. Ове организације су биле активне од почетка окупације Ирака од стране САД и коалиционих снага, али су биле добро интегрисане у међу-

22) Сматра се да је први босански муџахедин који је погинуо у џихаду човек под ратним именом Самир Ал Боснави. Он је погинуо у Чеченији. Извор: <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2006/04/30/srpski/SP06042901.shtml> приступљено сајту 04.11.2014.

народну исламистичку мрежу која је пружала отпор окупацији и новим властима у Ираку. Џемат постаје све значајнија организација током унутрашњих верских сукоба који су појачани након америчког повлачења из Ирака 2011. године. Џемат постаје веома важан у тренутку када грађански рат у Сирији добија облик верског сукоба међу различитим опозиционим фракцијама.²³⁾ Ове организације су након проглашења Исламске државе и формирање јединствене терористичке организације која контролише велике делове територија Ирака и Сирије, добиле огромну финансијску подршку и велики прилив нових бораца из свих делова света, укључујући и исламске борце са Балкана.

Терористи Исламске државе Ирака и Леванта контролишу подручје које се протеже од града Раке на северу Сирије све до предграђа Багдада у Ираку. Растојање између ова два града износи преко пет стотина километара, мада терористи немају ефективну контролу над свим насељима и путним правцима. Терористи ИСИЛ-а су у последњој офанзиви користили тешко наоружање и борбена возила америчке производње које је запленио од ирачке армије. Велике количине новца које пристижу из донација и експлоатације изворишта нафте коју контролишу терористи, као и огроман прилив добровољаца, чини да ИСИЛ постане веома респективна војна сила на чијем сламању ће морати да буду ангажоване јаке међународне снаге, јер се показало да војске Ирака и Сирије немају довољно капацитета да се супротставе све јачим снагама ИСИЛ-а.

Западни медији и аналитичари веома брзо (брзоплето) су ИСИЛ прогласили «значајно новом појавом и новом организацијом, која се од Ал Каиде разликује по филозофији, организацији и начину деловања, оне су се и званично прогласиле као две одвојене организације. Мада обе проповедају радикалну форму сунитског ислама, оне су данас више ривали него савезници»²⁴⁾

Нема сумње да се ИСИЛ разликује од Ал Каиде, Боко Харам и других терористичких организација. Ал Каида представља систем различитих организација и ћелија које изводе терористичке нападе широм света, састоји се од кампова за обуку, «успавањих» појединаца и ћелија који се активирају према потреби. ИСИЛ можемо више посматрати као побуњенички покрет који држи под контролом одређене делове територије и на њима спроводи своју власт.

23) Lib Khatib: *Ideological Routh of ISIS*, Carnegie Endowment for International Peace, New York 2014, pp 17.

24) <http://rt.com/news/166836-isis-isil-al-qaeda-iraq/>, приступљено сајту 04.11.2014.

Начин на који ИСИЛ «врши власт» над територијама и становништвом који се налазе под његовом контролом најбоље показује идеолошку и политичку природу ове организације. Становништво је изложено свакодневном малтретирању, бичевању, каменовању, силовањима и пљачки. Над Курдима и јизидима врши се геноцид због њиховог етничког порекла и верског опредељења. Шитски муслимани су без икаквих права и терористи ИСИЛ-а их злостављају и убијају без икакве доказане кривице. Сурова примена шеријатског права и самовоља локалних вођа је «правни» оквир у коме живи становништво територија које се налазе под контролом терориста. Ако упоредимо стање на територијама које контролише ИСИЛ са стањем у Авганистану под контролом Талибана видећемо да не постоје суштинске идеолошке и политичке разлике, с тим што ИСИЛ по суровости надилази све претходне терористичке организације. Сукоб између ИСИЛ-а и Ал Каиде можемо посматрати више као сукоб за контролу над територијама и богатствима него као идеолошки сукоб. Идеја глобалне уме, односно калифата, је идеја водила свих исламистичких терористичких организација. Само име Исламска држава Ирака и Леванта указује на територије на којима ова терористичка организација тежи да успостави Калифат. Поред Ирака то је и читав Левант, који обухвата Сирију, Либан, Израел и Палестину. Циљеви који је пред себе поставио ИСИЛ, као и методе којима се ти циљеви желе постићи, су идентични са циљевима који су пред Ал Каиду постављени Стратегијом 2020.²⁵⁾ Геноцидне намере које се огледају у заговарању уништења свих «неверника» представљају идеолошки темељ свих фракција исламистичких терориста. Стварање калифата, у коме ће бити места само за правоверне муслимане Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

Сматрамо да је погрешно ИСИЛ сматрати потпуно новом организацијом јер она, поред нових организационих облика деловања и нове тактике, тежи да оствари исте циљеве као и све раније исламистичке терористичке организације. Организација и начин деловања су веома важне за сваку организацију, али суштину њеног идентитета чине циљеви за које се она залаже. Управо циљеви за које се бори, али и сурове методе које у тој борби користи, јасно указују да ИСИЛ није ништа суштински ново на светској политичкој сцени. Утицај који ова организација има на безбедност Балкана је исти као и утицај који су имале све друге исламистичке организације од Исламске браће до ћелија Ал Каиде које и данас делују на простору Балкана. Стварање глобалног калифата је идеја која

25) О Документу 2020 за који се претпоставља да је написан од стране Ајмана Ал Завахирија, види више у Ричард Фолк: *Велики терористички рат*, Фили Вишњић, Београд 2003, стр. 93-95.

је много старија и од Ал Каиде и од ИСИЛ-а. Нове исламистичке организације покушавају да спроведу у дело старе идеје, које се суштински нису промениле од Отоманске империје. Данас се исламисти на исти начин понашају у Ираку, Сирији, Авганистану и Либији као што су се током рата деведесетих година понашали у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији.

Велико учешће балканских муслимана у борбеним редовима Исламске државе је доказ да је исламска радикализација Балкана која траје од отоманске окупације, а посебно је интензивирана након почетка грађанског рата у Босни и Херцеговини, дала своје отровне плодове. Више стотина младих људи из свих балканских држава који се боре у терористичким редовима подвргнути су најекстремнијим видовима индоктринације и вратиће се на Балкан као људи на које више неће моћи да се утиче рационалним аргументима. Борбене формације ИСИЛ броје више од педесет хиљада људи, од којих је око двадесет хиљада дошло из иностранства. Већина страних бораца долази из арапских држава, међутим велики број стиже из Велике Британије, Немачке, Француске и других земаља Западне Европе. Међу њима се налазе особе које долазе из имигрантских муслиманских породица, али забрињава и одређени број ковертита, особа које су рођене у европским породицама, али су из различитих разлога прихватили ислам и одлучили да оду на ратиште у Сирију и Ирак.²⁶⁾ Такве особе ће представљати велику опасност за своје земље када се врате са ратишта. Поред непосредне опасности од вршења терористичких аката, за шта су показали спремност, бивши борци ИСИЛ-а постаће пропагандна мрежа која ће исламистичке и цихадистичке идеје ширити међу младим људима, што ће представљати нови снагу глобалног цихада.

САД и европске државе предузимају значајне превентивне и репресивне мере ради спречавања регрутације нових цихадиста на својој територији. Превентивне мере се спроводе у оквиру исламских заједница кроз подршку образовним програмима и кампањама против радикалног ислама. Репресивне мере се односе на идентификацију потенцијалних цихадиста, надзор над њиховим активностима и предузимању законских мера у случају доказаног терористичког деловања.²⁷⁾

Република Србија је, суочена са одласком својих грађана на ратишта у Сирији и Ираку, донеле измене свог кривичног законодавства којим се одлазак на страна ратишта и регрутовање људи за

26) Jessica Lewis: *Future Global Footprint A Historical Perspective From ISIS Records*, Institute for Study of War, London, Textbook 2014, pp 14

27) О противтерористичким мерама и противтерористичким системима види шире: Радослав Гађиновић: *Антитероризам*, Драслар, Београд, 2006.

одлазак на страна ратишта инкриминише кроз посебна кривична дела. У Кривични законик Републике Србије су додата два нова кривична дела: Учешће у рату или оружаном сукобу у иностраној држави и Организовање учешћа у рату или оружаном сукобу у иностраној држави.²⁸⁾ Закон каже да ће се сваки држављанин Србије који учествује у рату или оружаном сукобу у иностраној држави, као припадник војних или паравојних формација страна у сукобу, а није држављанин те стране државе, или припадник званичне мисије међународне организације чији је члан Република Србија, казнити затвором од шест месеци до пет година. Уколико се ово кривично дело изврши у саставу групе учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

Много озбиљније казне прописане су за лица која врбују људе за одлазак на страна ратишта на територији Републике Србије. Ко врбује или подстиче друго лице да узме учешће у рату или оружаном сукобу на територији друге државе, или организује групу и врши обуку те групе, ставља јој на располагање опрему и материјал или прикупља средства, у намери да групи или појединцу омогући учешће у рату на иностраној територији, казниће се затвором од две до шест година.

Поред Србије овакве измене у своје кривично законодавство унеле су и Босна и Херцеговина и Македонија.

Сматрамо да ове законске измене неће спречити исламисте са Балкана да узму учешће у глобалном цихаду, јер је реч о људима који су веома фанатизовани и које запрећене затворске казне неће одвратити од њихових намера. Измене кривичног законодавства дају службама безбедности правни основ за надзор лица која се баве регрутацијом људи за одлазак на страна ратишта, отварају простор судовима да изричу адекватне казне и домаћој и светској јавности стављају до знања да су балканске државе део светске противтерористичке коалиције и да својој заштити од глобалног цихада прилазе веома одговорно.

ЗАКЉУЧАК

Радикални ислам, изван сваке сумње, представља озбиљну глобалну претњу са којом се данас суочава читав свет. Идеје о глобалној уми, односно владавини ислама над читавим светом нису нове нити су Ал Каида, Боко Харам и ИСИЛ прве организације које насиљем покушавају да остваре ову идеју. Балкан се крајем

28) *Кривични законик Републике Србије*, чл. 386 а и 386 б.

средњег века суочио са овим идејама и био је пет векова изложен терору носилаца ове идеје. Савремени Балкан који је деведесетих година поново био под ударом пробуђене глобалне исламистичке мреже, данас поред мете, представља и базу, односно одскочну даску са које исламисти отпочињу своје операције по свету. Неколико стотина муџахедина са Балкана који се боре у редовима Исламске државе Ирака и Леванта показује да је деловање радикалних исламиста током рата у Босни и Херцеговини и на Косову и Метохији дало резултате. Балкан је данас својеврстан расадник исламизма јер поред радикалних имама и агената Ал Каиде који делују на територијама балканских држава, балканске џамије у Бечу, Немачкој и другим деловима Европе, представљају својеврсне расаднике екстремизма. Истраге о терористичким нападима на Њујорк, Вашингтон и Мадрид показале су да је у свакој од тих завера било лица са Балкана, или је експлозив и друга средства неопходна за извршење тих напада дошло са подручја Балкана. Посебно је интересантна чињеница да је Бушар један од најтраженијих светских терориста осуђен за терористички напад у Мадриду, ухапшен у Србији. Све ово указује да се проблему исламистичког радикализма на Балкану мора приступити крајње озбиљно. Посебну тешкоћу представља политика великих сила која је често била кратковида и исламски фактор на Балкану користила за постизање својих себичних циљева. Свако кокетирање са исламистичким радикализмом показало се веома опасно и сматрамо да је крајње време да се у борбу против овог глобалног зла крене искрено и у пуном капацитету. Неопходно је да све балканске државе делују координирано, да се ускладе правне процедуре и да се обезбеди правовремена размена информација о свим групама и појединцима повезаним са исламистичким тероризмом.

Превентивне мере, које подразумевају политичку акцију на успостављању међуконфесионалног дијалога, образовне и васпитне активности које треба да преузму Исламске заједнице свих балканских држава у циљу правилне верске едукације младих муслимана имају веома важан дугорочни значај. Посебно је важно да балкански муслимани у пуном капацитету учествују у политичком, привредном и културном животу својих држава. Циљ исламских екстремиста је да муслимане искључе из друштва како би их лакше контролисали и злоупотребљавали за своје циљеве. Ислам, који је вековима присутан на Балкану, представља неодвојиви део балканског културног и верског наслеђа и не треба дозволити његово искључење. Мултиетничка и мултиконфесионална друштва каква су балканска, могу имати развијене капацитете за одговоре

на безбедносне изазове, ризике и претње само уколико су добро интегрисана.

Поред превентивних мера, успех у борби против радикалних исламиста није могуће постићи без ефикасних репресивних мера. Развој ефикасних полицијских снага, обавештајно-безбедносних служби и подизање капацитета правосуђа у свим балканским државама је нужан услов за успешну борбу против екстремизма. Поред тога, неопходно је успоставити капацитете за ефикасну и ефективну координацију система националне безбедности међу балканским државама, на чему се доста реди у последњих неколико година и у том смислу су већ постигнути завидни резултати.

ЛИТЕРАТУРА

- Vulliamy, Eric: *Seasons in Hell: Understanding Bosnias War*, New York, St. Martins, 1994.
- Гашиновић, Радослав: *Антитероризам*, Драслар, Београд, 2006.
- Колман, Еван: *Джихад Ал Кауде у Европи: Авгано-босанска веза*, Алтера, Београд, 2006.
- Khatib, Lib: *Ideological Routh of ISIS*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 2007.
- Lewis, Brus: *The Political Language of Islam*, CUP, Chicago, 1998.
- Lewis, Jessica: *Future Global Footprint A Historical Perspective From ISIS Records*, Institute for Study of War, London, Textbook 2, 2004.
- Маргетић, Домагој: *Исламски тероризам на југу Европе*, ДБ, Загреб, 2006.
- Потежица, Оливер: *Вехабије између истине и предрасуда*, Филип Вишњић, Београд, 2007.
- Savich, Carl K.: *Islam under Swastika - Grand Mufti and Nazi Protectorate in Bosnia and Herzegovina 1941-1945*, 2001.
- Schachinger, Werner: *Die Bosniaken kommen: Elitetruppe in der k.u.k Armee 1878-1918*, Graz, 1989.
- Сејџмен, Марк: *Терористичке мреже*, Алтера, Београд, 2006.
- Ђоровић, Владимир: *Црна књига: Патње Срба Босне и Херцеговине за време Првог светског рата*, Југословенски досије, Београд, 1989.
- Ђоровић, Владимир: *Историја Срба*, Отворена књига, Београд, 2009.
- Фолк, Ричард: *Велики терористички рат*, Фили Вишњић, Београд 2003.
- Шиндлер, Џон Р.: *Несвети терор. Босна, Ал Каида и успон глобалног михада*, Службени гласник, Београд, 2009.

Zoran Dragisic, Brankica Jankovic

**RADICAL ISLAMISM AND SECURITY
OF THE BALKANS**

Resume

The region of Balkans is populated, among others, by approximately eight million Muslims, who are particularly involved in wider events in Islamic world. Muslims of the Balkans are closely linked with the Muslims around the World, especially in Turkey and Middle East. The future of Balkans Muslims remains torn between their countries and their religion. Muslims of the Balkans are not homogenous group. They are divided in four ethno-linguistic groups: Slavic (Bosniaks, Gorani, Bulgarian Muslims and smaller groups), Turkic, Albanian and Romani. The sole Balkans country with Muslim majority is Albania, with Bosnia and Herzegovina having the relative Muslim majority of population (42%). Muslims in this part of the world accepted Islam during the Ottoman rule over the Balkans, so most of them follow the moderate hanafi teachings. Nevertheless, the influence of mujahedeen arriving in Bosnia during the conflict has led to spreading of radical ideas among the local Muslims. In turn, this phenomenon has led to mobilization of Balkans Muslims for ongoing wars in Syria and Iraq – namely, several hundred of them is now fighting for ISIS/ISIL.

Keywords: Islamism, Terrorism, Balkans, Jihad, ISIL, ISIS

* Овај рад је примљен 26. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

Зоран Петровић Пироћанац

Институт за политичке студије, Београд

ИСЛАМИЗАМ И ВАШИНГТЕРНИНА ДУГОРОЧНА СВЕСРДНА ПОМОЋ ПРОТИВ СРПСКИХ ИНТЕРЕСА*

Сажетак

Аутор анализује савремене стратегије борбе против тероризма, које данас покушавају да примене НАТО и друге земље. Овај рад тврди, уз помоћ уверљивих примера са экс-југословенских војишта, да су Сједињене Државе и њени савезници годинама помагали у грађанском рату у Југославији, исламским снагама Алије Изетбеговића и Албанцима на Косову и Метохији, као и Албанцима у Албанији. Чак је и Усама Бен Ладен могао, без икаквог проблема, да учествује у биткама против српских хришћана у Босни и Херцеговини, преко своје Бригаде „Ел Муџахидин“. Вашингтерна сада желе да избришу ово недопустиво понашање, као да се ништа није догодило. Аутор сматра да не може бити никакве успешне борбе на Балкану против тероризма, све док се америчка стратегија темељно не промени, уместо што истрајава у свом цинизму „усањене супер-силе“, како то каже Хантингтон. Такође је неопходан дуготрајан, упоран и искрени међурелигијски дијалог са муслиманским верским лидерима, ради смиривања тензија у свету.

Кључне речи: *Ал - Каида, тероризам, милитантни ислам, Вашингтерна, превентивни удар, асиметрични рат.*

„Америко, изгубила си, изгубила си!“⁽¹⁾

* Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“, бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1) Узвик у судници Ал - Каидиног оперативца француског држављанства из акције 9/11, Закариаса Мусауија, у часу пресуде на казну доживотне робије

ВАШИНГТЕРНА - МАЈКА И ОТАЦ САВРЕМЕНОГ ИСЛАМИЗМА

Ако применимо здрав принцип *in medias res*, рецимо одмах да од почетних сукоба у Југославији, Вашингтерна (САД и западни савезници) непрестано, до данас, стоје отворено уз Шиптаре са КиМ - а и муслимане из БиХ - а, као и уз државу Албанију, која поново распирује великоалбанске аспирације и тиме иде у правцу будућег можда и војног сукоба не само са Србијом, већ и Македонијом (уз помоћ Бугарске), Грчком и Црном Гором. У тој реално могућој опцији, ни НАТО не би пуно помогао Албанцима.

Данашња планетарна исламистичка борба своје корене има на Блиском истоку, а главну логистичку, финансијску и војну помоћ добијала је од Вашингтерне, пре свега од САД, Велике Британије, али и других чланица Вашингтерниног блока. Од суштинске је важности да управо на почетку овог рада нагласимо дугорочну оријентацију САД и Запада да се исламизам помогне још пре више од 60 година.

Комунизам, „систем моноорганизационе хијерархије“,²⁾ у протеклим деценијама је доживео историјски фијаско дефинитивним поразом од капитализма. На сцену је изронила, истовремено, слично структуисана исламска *религиозна моноорганизација*, која је пренаглашавањем неких аспеката доктрине ислама, проузроковала револуционарни поход против западне цивилизације, сличан, по горљивости и фанатизованости, бољшевизму у младим данима. Наспрам нове варијанте комуниста – исламистичких бораца, стала је Америка.

Педесетих и шездесетих година протеклог столећа, амерички председници, имају, заредом, пред собом проблем одбране интереса на Блиском Истоку и у Јужној Азији. Од времена Ајзенхауера, Кенедија и Џонсона, до Никсона, то је први задатак америчке политичке класе. И то је суштина посла и најновије администрације Џорџа Буша Млађег. Ти интереси састоје се у *заштити стратегијске географије и одбрани приступа поморским и ваздушним путевима* у поменутиим регионима. Ти путеви се бране директно због великих резерви нафте и природног гаса у и око Арапског полуострва и Персијског залива. Индустијске земље су све гладније ова два природна ресурса после Другог светског рата, који је потпуно ресурсно исцрпео европске земље нарочито, али и Америку.

2) Видети: Najdan Pašić, *Istorijski fiјasko sistema monoorganizacione hijerarhije. Godine raspada 1987-1992*, FPN, Beograd, 1996.

Тачно деценију касније Буш Старији ће прославити уз шампањац руско повлачење из Кабула. Никога није интересовало што је тиме у ствари припремљен терен за тотални цихад и нови грађански рат у сиромашном Авганистану. Та СИА – политика донела је потом, Деведесетих, никад виђени бум производње марихуане, опијума и полу – произведених опијумских варијација и хероина у зони Авганистана и околине. Бум директно потом удара САД и Запад и тај период представља рекорд и експлозију дроге доспеле до западних дилера и младих корисника на Западу.

Америчка политичка класа почиње већ педесетих година прошлог столећа афирмисање отворено анти-комунистичке, (али суштински и анти-западне, показале се много касније) муслиманске екстремне оријентације – *исламизма*. Западни мозгови су прогuralи концепт *превођење ислама у политичку раван*. Западним лидерима су *тимови за планирање сценарија* сервирали *улазак ислама у зону политике*. То је оно моћно и ефикасно оружје и сила против Совјета током завршнице Хладног рата, развијано већ на самом почетку идеолошког крсташења САД и СССР-а. Реч је о истинском почетку и корену данашње светске исламистичке мреже, Ал Каиде!

Авганистански рат је разбуктан како би у Вашингтону трио Картер, Стансфилд Тарнер, Збигњев Бжежински, спровео доктрину *поткопавања совјетског царства*. Била је то дуго чекана прилика, и Американци нису жалили 10 милијарди долара за њу, за „freedom fighters“ у Авганистану, међу којима је био и Усама бен Ладен. Зашто то ради у својој стратегији Америка, „*Global Hegemon*“, како своју земљу назива Роберт Каган. Тачно деценију касније, Буш Старији ће прославити уз шампањац руско повлачење из Кабула. Никога тада није интересовало што је тиме у ствари припремљен терен за тотални цихад и нови грађански рат у сиромашном Авганистану. Та СИА-политика донела је потом, Деведесетих, никад виђени бум производње марихуане, опијума и полу – произведених опијумских варијација и хероина у зони Авганистана и околине. Овај бум директно потом удара САД и Запад и тај период представља рекорд и експлозију дроге доспеле до западних дилера и младих корисника на Западу.

Наспрам нове варијанте комуниста – исламистичких бораца, стала је Америка, „*the Lonely Superpower*.“⁽³⁾ Два месеца после 9/11, 2001, Елиот Коен, цењени професор војне стратегије, објављује књигу „*Supreme Command: Soldiers, Statesmen and Leadership in*

3) Видети: Samuel Huntington, „The Lonely Superpower“, *Foreign Affairs*, 2001.

Wartime. “ У њој је узвикнуо: „Четврти светски рат је почео!“ Трећи рат, каже Коен, био је Хладни рат. А четврти је – Запад и његови савезници против „милитантног ислама“. „То је верски рат“, тврдио је полемолог, у хантингтонској визији сутрашњице.

У Европи, „судар цивилизација“ се сматра кошмаром који треба одагнати. За америчке неоконзервативце, то је била чињеница. Амерички теоретичари иначе не воле појам тероризам, који сматрају превише неодређеним, већ користе израз „милитантни ислам“. Један из школе неоконзервативаца, *Подорец*, каже: „Првенствени циљ *WW4* је да се промене владајући режими, како би се 'исушили мочваре' у којима просперира милитантни ислам“. САД су деценијама обучавале и финансијски и политички помагале исламисте света. Чак и на тлу САД. У бројним војним центрима увежбавали су их издржљивости, коришћењу оружја, саботажама, техникама убијања, комуникацијама и прислушкивањима. У Америци постоји тзв. *принцип Арчија Рузвелта*: „*CIA* је врховни менаџер, *US Special Forces* и одабрани савезнички експерти су тренери“. У такве екипе деценијама су спадале „Зелене беретке“, америчке официјалне армијске специјалне снаге. Они су, кад је требало, водили копнене операције за потребе цихада, од Авганистана, до Босне и Косова. Прикључивали су им се увек и британски SAS, заправо њихови ветерани. Салдо Америкаца је преко 250. 000 обучених, финансираних и свакојако добрано помаганих исламиста широм планете, током барем 30 година активне сарадње у борби против комунизма.⁴⁾ Већ годинама, САД и савезници жању плодове тог помагања идеје УМЕ, светске муслиманске заједнице.

У међувремену, стасала је већ трећа, па и четврта генерација исламиста, „пост-Авганистанаца“, исламиста – револуционара, који верно следе идеје „исламског Че Геваре“ – *Усаме Бен Ладена* и његовог „зеленог исламистичког политбироа“. Они су образовани, верски фанатизовани, али, не заборавимо, и социјално свесни борци против експлоатације ресурса својих земаља од Запада. Међу 1.3 милијарде муслимана широм планете непрестано се регрутује елита за судар са западном цивилизацијом. Будућност је њихова, они су, и поред повремених губитака, попут сукоба у којима су ојачали 2014. у Ираку и Сирији (ISIS), чини се – непобедиви. Асиметрична оријентација њихове борбе прети да ће доносити и у овој деценији нове „9/11“, или „7/7“, ако се из корена не промени понашање најмоћнијих, пре свега Америке, уверен је аутор.⁵⁾

4) Видети: John K. Cooley, *Unholy Wars*, Pluto Press, London, 1999.

5) Док је Ал Каидина операција позната широм света и као „9/11“, лондонски исламистички напад 2005 ређе је у употреби као „7/7“.

„7/ 7“ ЈЕ РАЗОТКРИО ДУГОГОДИШЊУ БРИТАНСКУ НАКЛОНОСТ ПРЕМА ИСЛАМИСТИМА

Нова „показна вежба“ Ал-Каиде у Лондону 7. јула 2005. је моментално дала од исламиста добро процењене жељене економске ефекте. Водећих 100 компанија забележило је губитке у току истог дана на Лондонској берзи од преко 19 милијарди фунти. Акција је била сјајан пример асиметричне стратегије ратовања исламиста против Запада, исламиста пркосно наспрам стотина милијарди америчких и енглеских одбрамбених долара од чијег одавно најављиваног удара на Лондон није спавао мирно. Мало улагање, добра организација и добијете потресање из темеља чак и тако добро уређене и полицијски добрано контролисане државе попут Уједињеног краљевства. Од септембра 2001. су, заправо, Енглези, пословично вични у скривању итекако присутне нервозе, очекивали акције Ал Каиде. И реаговали су на овај асиметрични симболични „Blitz 2005“, као 1941, насловима попут оног у таблоиду „Сан“: *„Наш дух никада неће бити сломљен!“*

Путинова прва реченица и порука колегама, окупљеним касније у Шкотској, на самиту Осморице, била је: *„Овај терористички акт је још један доказ како ми не сарађујемо довољно у борби против тероризма“*. Еуфемистичка критика западних колега, пре свега Америке, јер када се десио Беслан, то је било знатно мање важно и имало се на Западу много мање симпатија за руске грађане, него за америчке и енглеске. Чечени нису тако црни, иако су њихови лидери део Ал-Каидине мреже поодавно, а Енглези их пажљиво негују и дају им азил. И не само њима.

Подсетимо на брижљиво скрајнуту истину са Острва, која нам помаже у потпуном поимању терористичког удара на Лондон. Британска престоница, али и други градови, били су дуги низ година, све до Њујорка 2001, отворени домаћини исламистичких конгреса, буквалних самита на врху терористичких организација, попут „Хамаса“, „Хизб – Алаха“, „Исламског дихада“ и других кичмених стубова „Ал-Каиде“. Осим британске полиције, њих су чувале и обавештајне и специјалне службе. Није смела да им фали длака с главе. Неговали су их како би се што боље укључили у јединице Алије Изетбеговића у Босни, на пример, и у Европи такође водили дихад.

Енглеска стратегија и дипломатија никада нису, историја нас у то уверава, били гадљиви према нечасним и неморалним делатностима, попут савременог подржавања исламизма у дужем периоду. Све за профит Уједињеног краљевства, све за Круну, све за

јефтино експлоатисање туђих ресурса! Чак и у преуређивању своје геополитичке анализе, *Foreign Office* “међу четири приоритета спољне политике, убраја очување интереса својих прекоморских територија“. Иза те флоскуле стоји и данас британски стари коло-нијалистички рефлекс да своје интересе виде на читавој планети.

Највернији савезник САД, у многим глобалним ситуацијама слушани лукави ментор, Велика Британија, деценијама је била саучесник свих америчких тајних операција у помагању светске исламске револуције. Тако је било и у Авганистану од 1979, тако је било и у грађанском рату у екс-Југославији, тако је било и на КиМ-у. Прсти (а често и руке, све до лаката) британских служби увек су у неком локалном пекмезу. Остали су шампиони тих вештина и хладног пактирања и са ђаволом, када су интереси Круне (али и Америке) у питању. Нема код њих дилема када су национални интереси у питању. А заузимање *стратегијских позиција на време је стуб доктрине националних интереса*. То је гаранција резервисања нових ресурса и сировина, којих на Острву нема. МИ-6 је свуда и увек мироџија, ма колико су догађаји далеки од Британског острвља.

„Маргарет Тачер је чврсто стала уз Америку у тој анти-комунистичкој крсташкој работи. У срцу британског естаблишмента, у његовом обавештајном сегменту, који се звао *Joint Intelligence Committee (JIC)*, који је био део Канцеларије Кабинета премијера, водиле су се те активности подршке,“ пише амерички новинарски вук Џон Кули, ратни извештач ABC news, у својој изванредној књизи *Не-свети ратови*.⁶⁾

Ангажована је својевремено и фирма KMS за плаћеничке активности разноврсне обуке. Зна се да је ту фирму у обуци авганистанских муџахедина водио британски пензионисани потпуковник Кејт Фарнс, као и бивши мајор SAS-а, Брајан Бати. На две локације, у Форт Миду, у Мериленду, као и у Челтенаму у Енглеској, америчка *Национална безбедносна агенција (NSA)* и британски *Генерални штаб комуникација (GCHQ)*, електронски су шпијунирали Русе у Авганистану, тактички и стратегијски. На основу тога су и прављени планови обуке, препоручивана ефикасна оружја против Руса у Авганистану.⁷⁾

Многи исламисти из европских земаља крајње су злоупотребљавали гостопримство више него толерантних Француза, Холанђана, Немаца. Када би додирнули тачку могућег хапшења, прибе-

6) Видети: John K. Cooley, *Unholy Wars*, Pluto Press, London, 1999.

7) Ibid.

гавали би-бегу у Енглеску. Деведесете године протеклог столећа означавају Велику Британију као сигурно уточиште за многе исламистичке терористе. То данас многима звучи као научна фантастика, али је истина о којој британска номенклатура нерадо говори и жели да се ова политика што пре заборави.⁸⁾ Доктор Калим Сидики је почетком Деведесетих проглашен за “најконтроверзнијег муслимана Острва”, а у свету је постао познат фатвом против “богохулника”, књижевника Салмана Рушдија, 1989. године. Окупио је “муслимански парламент” са 155 посланика усред градске већнице Кенсингтона, као да се све догађа негде у “демократским” исламским земљама Азије, или Блиског Истока. Др Сидики је, у својству директора Муслиманског института у Лондону, чак и претио енглеској држави: *“Јасно је да ће се муслимани супротставити, и пркосити, ако је потребно, сваком закону или политици ове земље које ће просудити супротним својим интересима”*.

Грађански рат у Југославији, који је почео 1992, само је олакшао њихов положај, а они су умели паметно да користе еуфоричну подршку британске владе и Круне муслиманима у Југославији. Организовали су многе групе добровољаца за рат против Срба у Босни и Херцеговини, а лагано улазили у пан-муслиманску исламистичку мрежу комбиноване хуманитарне и војне подршке босанским исламистичким лидерима. Најпре се открило да Сидики одржава врло тесне везе са Иранцима, који му и финансијски помажу. Индоктринација се успешно врши међу младим и урбаним муслиманима Велике Британије, а да ретко ко сме да подигне глас. Постоји потпуно несхватљиво понашање “политички коректног” комуницирања са радикализованим муслиманима, па је свака њихова одбрана, преко разних организација за људска права, увек била знатно гласнија од забринутих за тенденције међу муслиманима на Острву. Британски циници су сковали и врло тачан израз – престоницу су прозвали *Лондонистан*. Врхунац те наказне политике представљала је изјава британске владе из јануара 1999. године, у којој се признаје да на територији Велике Британије постоје центри за обуку исламиста, наводно под паском снага безбедности.

Опасни шеик Омар Бакри је, као лидер “Ал-Муцахирона”, чак у штампи признао постојање центара за борбену обуку. Пркосно је саопштио и да у његовој џамији у северном Лондону прикупљају фунте за исламске борце по Босни, Косову, Палестини, Кашмиру. Британска влада изговара се законима који омогућавају отварање оваквих центара. Абу Кутада, алијас Омар Абу Омар,

8) Овај рад спада и у покушаје незаборављања оваквих одурних политика Вашингтерне.

један од најжешћих фундаменталиста, спокојно обитава од 1994. године у Британији? Овај Палестинац био је оптужен од Јордана за везе са Ал-Каидом и да је човек од поверења Усама бен Ладена у Енглеској. Ништа није помогло, чак ни одличне везе енглеског и јорданског двора, да се спречи давање азила Кутади. Неколико година Кутада је био главни уредник “гласа цихада у Алжиру и читавом свету”, листа “Ал Ансар”.

У Британији је у нераскидивој вези са Абу Хамзом, Египћанином, такође врло популарним исламистом на Острву. Обојица су, иначе, “Авганистанци”, “Alumni”, прекаљени добровољци и обучени терористи из авганистанских логора бен Ладена. Као добровољац у Авганистану, Абу Хамза је изгубио у борбама руку и једно око, и као инвалид стекао у Британији право на Краљичину пензију(sic!).⁹⁾

По француским изворима, чак је и Усама бен Ладен долазио у Лондон, у време када се скривао код Мула Омара у Кандахару. Између 1996. и 1998, Усама је својим приватним “цетом” летео у Лондон, где се дискретно сретао са новинарима. Главни разлог овог храброг, чак дрског посећивања Лондона, јесте што су његови људи улагали његове паре у Ситију, на Берзи, и то у електронику, грађевинарство и извозно-увозне трансакције.

Британска служба *M15* открила је у фебруару и марту 2005. заверу бен Ладенових људи за коришћење Лондона као базе за серију бомбашких акција по Европи. На челу ухапшене групе био је мула Омар Махмуд Абу Омар. И поред две раније осуде у Јордану за терористичка дела, и поред доказаних веза са бен Ладеном, Омар је пуштен уз кауцију. Такође у фебруару 2001, један новинар “Њусвика” је усред Лондона у кафединици седео са Јасером ал-Ширијем, за кога је знао да је близак бен Ладену. Ал-Шири је новинару поносито саопштио да је у друштву са човеком кога је египатска власт осудила на смрт због терористичке делатности.¹⁰⁾

Исламистичка претња напредовала је сасвим лагано, попут канцера храњеног саучесништвом извесних финансијских група, каже бивши француски војни обавештајац, пуковник Бинел. Тероризам је начин ратовања који није новина. Исламистички тероризам на Балкану је очевидно ојачан ратовима у Босни и Херцегови-

9) Име је исто, али лондонски Абу Хамза није вођа муџахедина који су још 1992. стигли у Босну. Тај други, „босански“ Абу Хамза, муџахедински командант из Боћина, је годинама после рата уживао гостопримство БиХ, иако је припадник Ал-Каиде.

10) Видети: Z. Petrović Piroćanac, „AL QAIDA, Usama Ben Laden i ‘Islamska Kominterna’ protiv judeo-hrišćanske civilizacije“, EURO, Beograd, 2002.

ни и нападом на Србију 1999. Вашингтон је тиме дестабилизовао Балкан, а исламисти су представљали драгоцену помоћ за америчке акције.¹¹⁾

Поставља се тако и питање промене понашања западних земаља у објашњавању узрока рата у екс-Југославији. Када ће се открити још увек тајни досијеи? Вероватно тек по одласку политичара-саучесника у оваквој политици подршке исламистима на нашем простору.¹²⁾

ВАШИНГТЕРНА НИКАД НИЈЕ ЖЕЛЕЛА ДА ТОТАЛНО ПОРАЗИ ИСЛАМИСТЕ

Исламистичка жаришта и њихово непрестано напредовање и на тлу Балкана нису били ни до данас ликвидирана због стратегије Вашингтерне и њених потпуно аутономних политика према исламу генерално. Стога никаква успешна модерна стратегија није могућа у овој борби пре темељног установљавања чврстих операционих, али и политичких принципа водећих земаља света, пре свега САД и њених европских савезника. И Израелци и Французи су, месецима пре 11 септембра 2001, упозоравали на претње Ал-Каиде против САД. И наишли су на необјашњиви зид игнорисања.

У француској спољној обавештајној служби DGSE (*Direction Générale des services extérieurs*) је било чак 9 извештаја о томе између септембра 2000. и августа 2001. Још 5. јануара 2001, Французи су имали синтетизовану забелешку (*note de synthèse*) на пет куцаних страница, насловљену „*Пројекат отмице авиона од радикалних исламиста*“. DGSE извештава о тактичким расправама с почетка 2000. године, вођеним између Усаме бен Ладена и његових талибанских савезника, поводом операције отмице авиона на америчким линијама. Од јануара 2001, руководство Ал-Каиде је под будним оком француских шпијуна. И Французи уопште не сумњају да ће доћи до тога. До тих података долазили су у сарадњи са узбечком обавештајном службом генерала Рашида Достома, једног од племенских вођа у авганистанском рату, која их извештава: „*Пројекат отмице авиона изгледа да је расправљан почетком 2000. године, током састанка у Кабулу између представника организације и Бен Ладена*“.

11) Видети: Интервју аутора са Пјер - Анри Бинелом, , *Европа*, Београд, март 2005.

12) Видети: Marc Bonfou, *Défense Nationale*, 12/ 2001.

Достом је инфилтрирао извесне људе у покрет МІО (Узбекистански исламски покрет), чак до командних структура логора Ал-Каиде. Тако обавештава своје пријатеље у Ташкенту, знајући да информације иду потом у САД, Енглеску и Француску. Но, Французи поред ове технике ослањања на обавештајне податке пријатеља, додатно инфилтрирају своје људе које „преобраћају“ од кандидата за цихад, у агенте своје службе. Наравно, реч је о младим Арапима из предграђа француских градова, одакле се највише и регрутују млади за цихад.¹³⁾

Ехуд Барак, премијер Израела од маја 1999. до фебруара 2001., обрео се у Њујорку дан пре атентата 9/11. Барак и многи други Израелци, Нетанијаху такође, захтевали су већ пре тих догађаја светски фронт против тероризма. *„Време је да се започне светски рат против тероризма, на исти начин као што се Европа борила против поморског пиратства.“* Још 1995. је Ехуд Барак, искусни војни обавештајац, одржао предавање групи израелских руководилаца и заменику директора СІА. Било је то после атентата у Оклахоми и Токију, две године после првог напада на Светски трговачки центар у Њујорку. Барак им је говорио: *„Јесте ли свесни ресурса и енергије које је требало да се инвестира да овај атентат разори једну од кула? Зашто не инвестирати систематски 10% ресурса у борбу против тероризма. Та борба не сме да буде јудео-хришћанска борба против ислама, јер у арапско-муслиманском свету има велики број руководилаца који су разумни и умерени. Али, свако од њих треба да промисли и изабере свој табор. Тај напор не треба да циља само инфраструктуре које познајемо: Бен Ладена, Хезбала, Хамас, Исламски цихад и друге, већ и државе које им нуде уточиште. Време је да се колективно и сконцентрисано сарађује у обавештајној области, као и у другим: операционалној, економској и дипломатској.“*¹⁴⁾

У промишљањима модуса борбе против тероризма треба водити рачуна о *култури двоструког језика (double language culture)*, коју упражњавају припадници исламистичких кругова. Када је подметнута бомба у дискотеци у Тел Авиву, Арафат је оптужио за заверу Мосад. Али, истог дана, Израелци су „пресрели“ његов факс породици погинулог терористе-самоубице, величајући његово херојство. Класични пример примене *културе двоструког језика* је муслимански босански лидер Алија Изетбеговић. Како су га само Французи дочекивали! Чак је и славни католички свештеник

13) Видети: Z. Petrović Piroćanac, „AL QAIDA, Usama Ben Laden i 'Islamska Kominternа' protiv judeo-hrišćanske civilizacije“, EURO, Beograd, 2002.

14) Ibid.

хуманиста и заштитник сиротиње, л'Абе Пјер био горљиво уз њега. Такође и многи француски и светски интелектуалци, нарочито *Бернар - Анри Леви*, кога је Изетбеговић опсенио до те мере да је срамно фалсификовао сцене документарца о рату по Сарајеву, што је доказао париски сатирични недељник „*Оковани патак*“. До тада, Запад је од Изетбеговића гутао сваку понуђену пилулу, без икаквог премишљања. А Изетбеговић је још за живота спадао у ред највећих мислилаца и теоретичара, а потом и практичара, наметања исламске државе лаичкој Европи хришћанске традиције. Изетбеговић је само доследно примењивао тај принцип у комуникацији са не-муслиманима, а он и најдоследнијем вернику дозвољава притворност, завођење и обмањивање не-муслимана са којима се комуницира.

Француски генерал Кено говорио је да тероризам никада неће моћи да се потпуно избрише, већ га треба довести на разину на којој може да се њим управља. „*На техничком и практичном плану, тероризам не може да доведе у питање цивилизацију, или државу. Тероризам сада, у најбољим годинама, доноси 5.000 мртвих годишње. Истовремено у свету било 500.000 мртвих годишње због оружаних, етничких сукоба, чега све не. Има милион мртвих у саобраћајним несрећама. И има два милиона мртвих годишње у несрећама на раду. Већина данашњег тероризма, оног који је највише у медијима, јесте тероризам исламског порекла. Треба обрађивати последице, што Американци и чине, али треба обрађивати и узроке. А истински улог јесте да се избегне да муслимански свет зависи од интегритетског исламизма, или да склизне у њега, јер ипак свеукупни муслимански свет не може да се подведе под ту категорију, што је очито када се чита Кур'ан. Ова слабост ислама првенствено проистиче из сиромаштва муслиманских земаља и из света у развоју. Такође и из чињенице да је у многим муслиманским земљама власт концентрисана у олигархијама. Улог је најпре у економском развијању средње класе у свакој од муслиманских земаља. А чим имате развијену средњу класу, имате и приступ облику демократије. Сада нема демократије у муслиманским земљама, пошто нема средње класе. Треба донети и помоћ како сиромаштво не би људе бацало у загрљај радикалних мула и исламиста, који су добро проценили ситуацију, и који су развили социјалне системе локалне испомоћи који су добро начињени.*“¹⁵⁾

Британски поглед на проблем тероризма тумачи британски амбасадор у Паризу, Сир Џон Холмс у свом предавању војним

15) Видети: З. Петровић Пироћанац, Интервју са генералом Кеноом, *Национални интерес*, бр. 1, 2006.

стручњацима Француске 2004: „Ризици тероризма и прилиферације оружја масовне деструкције само ће се интензификовати. Није искључено ни прибегавање нуклеарном диспозитиву. Све софистикованија хемијска и биолошка оружја прете да се посеју у природу, уз ризике које то представља, у случају да она падну у руке терористичких организација. Био-тероризам и биолошки ризик: његов модус изражавања биће увек непредвидив, нарочито због малигнитета еволуције вируса, а посебно када је реч о шкодљивим околностима и о сукобу интереса (рат, тероризам, злочинарност, недостатак, хигијене и образовања, претерана социјална понашања, губитак мотивација.“¹⁶⁾

ИСЛАМИСТИЧКИ ФАКТОР КОД НАС - ЛОГИЧНА ПОСЛЕДИЦА ВАШИГТЕРНИНЕ *GRAND STRATEGY*

Француски председник Франсоа Митеран, који је важио за прилично „меко“ према Србима, а слободно можемо да кажемо како није скривао симпатије према српском народу као историјском савезнику Француске, био је информисан од француске војне обавештајне службе о истини о догађају на Маркалама у Сарајеву, о томе да тај злочин није дело Срба, већ муслиманских обавештајних служби, у сарадњи са либанским палестинским фракцијама. Ипак је положио цвеће у Сарајеву „жртвама српског злочина“. На самртној постељи признао је ову истину француској телевизијској новинарки Лор Адлер

Тај грађански раст у БиХ, са видним примесама сукоба радикализованог ислама Врха Изетбеговићеве државе, давно је окончан, 1995, али зашто Сарајево није до краја 2014 успешно окончао проблем присуства исламиста, који су у Босни и даље, и који су регрутовали нове борце за УМУ, који их успешно шаљу у борбе у Сирији и другде?

Зашто најпре Американци, али и Европљани, толеришу и даље исламистичко присуство у БиХ, Македонији, на Косову и Метохији, па чак и дефинитивно јасне заметке исламизма у Рашкој, где не треба занемарити вахабитске „пионирске манифестације“. На Косову и Метохији било је чак и трагова „Ал-Каиде“, што је и логично обзиром на њихово, од владе Албаније толерисано и помагано, присуство у нашем суседству. Американци су на КиМ-у најпре подјаривали сукобе, да би потом постали фингирано неефи-

16) Видети: John Holmes, „La Contribution de la grande - Bretagne a la construction politique et strategique de l'Union européenne“, *Défense nationale*, 2/2004.

касни у потпуној контроли над територијом. Да подсетимо на ту атмосферу једном убедљивом илустрацијом са Косова и Метохије, откривеном јавности 2001. Реч је о одломку из ратног дневника команданта муџахединске јединице “Абу Бекир Сидик”, Екрема Авдије “Абусухеиба”. „Идем у Босну да се обучим за рат... Тамо сам се обучао за руковање лаким пешадијским оружјем и вештинама војне тактике. У Зеници упознајем Абдулаха Духајмана из Саудијске Арабије, који је оснивач Исламског балканског центра... Директно из Ријада, почетком јула 1997. године, уместо на Косово, отишао сам у Босну. Тамо сам се састао са командантом јединице ‘Муџахедин’, чији је надимак Абу Маали. Циљ састанка био је да нам обезбеди паре и транспорт за убацивање оружја из Албаније на Косово... Одлуку о формирању јединице муџахедина донео сам почетком јуна 1998. године, а оформио сам је средином јуна. Место формирања, махала Кобра у селу Доњи Преказ, где је смештен и штаб јединице. Назив јединице Абу Бекир Сидик. Командант јединице сам ја, заменик Шпенд Коприва, Мухамед Авдија, мој брат, помоћник је за позадину, а у штаб су ушли још Сами и Алија Хоти, Адам Авдија и Неџмедин Лауша. Циљ формирања-борба муџахедина на Алаховом путу. У строју приликом формирања било нас је 70... У мојој јединици ‘Абу Бекир Сидик’ било је 40 странаца. Дошли су из Саудијске Арабије, Египта, Албаније, Ирске и Македоније. Долазили су разним путевима до Албаније. Неки преко Италије, други преко Турске и Бугарске, трећи преко Македоније, а било је и оних који су у Албанију ушли из Грчке.”¹⁷⁾

Као и у случајевима генезе Вашингтернине стратегије „сејања“ и свесрдног помагања исламиста широм планете, пре свега ради наношења губитака најпре СССР-у, а потом и другим земљама и регионима света, па тако и нашем простору, подсећамо на неколике индикативне догађаје исламистичке инфилтрације екс-југословенског простора. Гротескно је чак и што је хрватска Туђманова држава такође током грађанског рата имала фазе озбиљних војних сарадњи, уз помагање муџахединима и најљућим исламистима света, али и иранским ајатоласима и разног наоружања у транзиту до босанских војишта.

Др Ајман Ал-Завахири, бен Ладенов идеолог и први заменик, а после његове смрти и наследник на челу Ал-Каиде је, знале

17) Муџахединска јединица “Абу Бекир Сидик”, Екрема Авдије “Абусухеиба”, десеткована је и њени делови заробљени у српској акцији у Дреници, јула 1998. Овај драстичан пример присуства Ал-Каиде на нашем тлу илуструје активности др Ајмана Завахирија који има базу у Софији. Нико ни у Србији, а камо ли у свету, није гласно сигнализовао свету о каквој пошлости је реч. Досије је објавио београдски недељник “Телеграф”, из пера М. Антића, али тек септембра 2001.

су то све западне обавештајне службе, у више наврата је месецима боравио током рата у Југославији, па у Софији, координишући муџахединско учешће у рату против Срба у Босни и Херцеговини, потом и на КиМ-у. И нико га није хапсио. Чак ни Милошевићев режим није нашао за сходно да Завахирија једноставно отме, како би учинили, на пример, Израелци, кадгод им неки непријатељ затреба због националног интереса.¹⁸⁾

Американци су политички и обавештајно почели да подржавају терористичке албанске групе које су вршиле атентате, већ од априла 1996, на полицијске постаје српске провинције. Од 1999. године им ови терористи делимично измичу, зато што имају политички циљ стварања друге албанске државе. На Косову и Метохији, још увек прилично дискретне, делују мафијашке терористичке групе, са локалним политичким циљевима, које подржава тврда грана *Организације Исламске Конференције (ОИК)*.¹⁹⁾

Ако постоји привид политичке и финансијске координације, она се налази у *ОИК -у* и *Исламској банци за развој*. И како је ова банка једина финансијска снага кадра да се подигне против САД, тврда грана *Исламске конференције* може да дела. Међутим, ове групе су такође и партнери америчком крупном капиталу на власти у екипи Буш & соп., па Американци њих не оптужују отворено. Ал-Каидини борци су оперисали и унутар УЧК (KLA), али су истовремено исти Албанци финансирани и обучавани и од Американаца. Француски војни обавештајац Бинел придаје велики значај и исламским не-владиним организацијама, заправо активистима тврдог исламизма са Блиског истока на нашем тлу у то време. „*НВО томе доприносе, као што је то био случај током рата у Босни и Херцеговини. У књизи 'Ратни злочини у НАТО-у', ја дајем имена НВО и адресе на којима смо их налазили у Зеници. Е, па, то су исте НВО које делају на Косову! И треба бити поштен, неки од чланова ових НВО су поштени људи. Но, они су приморани да слушају.*“²⁰⁾

Швајцарска штампа објављује у октобру 2001. дужи извештај о активностима Ал-Каиде у Великој Британији и на Косову, које контролише НАТО. „*Према египатским и француским тајним*

18) Видети: Yossef Bodansky, *Offensive in the Balkans*, The International Strategic Studies Association, Alexandria, Virginia, 1995; Yossef Bodanski, *Neki to zovu mir: U iščekivanju rata na Balkanu*, Z. Petrović: Jugoistok, Beograd, 1998; Yossef Bodansky, *Bin Laden, The Man Who Declared War on America*, Forum, 1999.

19) Видети: Зоран Петровић Пироћанац, *Вашингтерна и Срби, од Труманових јаја, до Клинтоновог осиромашеног уранијума*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.

20) Видети: Разговор са Пјер - Анри Бинелом, *Европа*, Београд, март 2005

службама, Бен Ладен, који је био гост талибана истовремено кад и бројни други тражени исламисти, довео је око 500 арапских муџахедина у Тирану. Изгледа да су се они, раме уз раме са УЧК са Косова, борили и били умешани у дела најбруталнијих освета против српских цивила“.²¹⁾

На Косово и Метохији су тада боравили и исламистички терористи који су се тамо борили не само против Срба, већ су се припремали да то чине и против Американаца, када за то куцне час. Они су, говорили су обавештајни западни извори, имали и пуно новца и логистичку подршку.

Француска база у Јужној Митровици, *Belvédère* је за овог аутора била озбиљна индикација и илустрација страха од тероризма у нашем региону. И још прецизније: од исламског, а не српског тероризма. У то сам се лично уверио приликом посете бази. Упркос чињеници да у њу апсолутно ни птица не може да улети, а камо ли да продре нека оружана формација, у самој бази спаваонице су обезбеђене споља читавом дужином зидовима бетонских блокова високим метар и по. Овакве мере говоре о појачаном зазирању од околине, која се не сматра пријатељском, ма колико политичари европских држава увек желе да покажу супротно јавностима својих земаља.²²⁾

Иран, Саудијска Арабија и турски фундаменталистички кругови нису жалили пара за исламисте на КиМ-у. Новац и оружје непрекидно су и после 1999 стизали и стижу на Косово и Метохију. За то су били намењени бројни логори у Авганистану, поново активирани у зонама које не контролише НАТО, посебно крај границе са Ираном. Знамо и да су македонске, руске, француске и египатске обавештајне структуре својевремено потврдиле да је један од искуснијих вођа Ал-Каиде лично командовао током 2001. тренажним логором исламиста у косовском сектору под командом америчких трупа.²³⁾

Саудијска Арабија тврдоглаво је наставља своју мисију исламизовања муслимана где год их има. И на Космету имају исту политику. У Приштину је стигао и „Кинг Фахад културни центар“, једва именом замаскирани центар за исламистичку пропаганду. На представништву свих њихових „хуманитарних“ организација увек вијори зелена застава са поучном

21) Видети: *Neue Zuercher Zeitung*, 24. october 2001.

22) Видети : Досије „Чије је наше Косово“, З. Петровић Пироћанац, „Ћутање мржње“, *Статус* магазин, бр. 18. новембар 2003.

23) Видети: *Le Monde*, 12.04. 2007.

поруком из Курана. Зна се да је највећи део пара за градњу нових џамија такође долазио од Саудијаца. Мада се на КиМ-у тврдило да у већини џамија нема нешто много више верника, свуда су ницале као печурке. У Приштини су се обреле и неке од оних саудијских организација које су Американци у САД већ елиминисали са своје територије, или им пронашли недопустиве финансијске прекршаје. Ти које Америка проглашава финансијском и логистичком подршком “Ал Каиде” слободно раде по Космету.²⁴⁾

НЕМА УСПЕХА У БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА БЕЗ САД СА ЧВРСТИМ ЕТИЧКИМ СТАНДАРДИМА, (*CONTRADICTIO IN ADIECTO*)

Трећа и четврта генерација исламиста, окупљена је око кохерентног пројекта. Они желе да наставе са правом цихадистичком агендом, а она је панисламска, баш као и симбол Усаме бен Ладена. У таквом светлу управо треба, уверен сам, да посматрамо и групације које прилично скривено у овој фази, постоје на тлу бивше Југославије, у Србији, на Космету, у Босни и Херцеговини. Аутор је убеђен да те групације нису, по Блиском Истоку, у Европи, свуда у свету, засноване на „коминтерновском“ принципу централне контроле, већ управо супротно, на деструктуисаним и тотално аутономним високосвесним исламистичким групскулама, предвођеним изузетно интелигентним руководством. Њихова унутарња структура и метод борбе највише наликују организацији југословенских комуниста у периоду илегалних активности, на чијим искуствима су се бен Ладенови следбеници прилежно учили.²⁵⁾

Када је Алија Изетбеговић формирањем „Ханџар дивизије“ 1993. наставио злогласну фашистичку традицију истоимене прохитлеровске муслиманске формације из Другог светског рата, Американцима то није сметало. Ни то да су већ онда многи борци те дивизије били Албанци са Космета, из Македоније, Црне Горе, из Рашке. Када се Америка бори против исламизма, борбеног ислама, онда је недопустиво када прави изузетке, и баш код нас. Ни дугогодишње толерисање Ирану није довело до очекиваног америчког отопљавања односа са муслиманским земљама, на било којој тачки планете.

24) Видети : Досије „Није је наше Косово“, З. Петровић Пироћанац, „Ћутање мржње“, *Статус* магазин, бр. 18, новембар 2003.

25) Видети: Zoran Petrović Piroćanac, „AL QAIDA, Usama Ben Laden i ‘Islamska Kominterna’ protiv judeo-hrišćanske civilizacije“, EURO, Beograd, 2002.

Пре свега Америка, *prime mover* и на Југоистоку Европе, као и Велика Британија, а потом и друге развијене земље, морају да схвате како ће експанзија исламског света бити настављена и у овом столећу. То ће наставити да буде једна од кључних политичких, демографских и цивилизацијских фактора планете.

Како се успешно борити против тероризма у региону, ако политичке структуре Америке и Европе потпуно подржавају пројекат стварања интегралне државе Албанаца, преко независности КиМ-а. То води без сумње до откидања, аблације дела територије Србије, потом, у наредним фазама, до задовољавања историјских аспирација уједињене албанске нације на Балкану, и делова Македоније и Црне Горе, за тај циљ.

Подсетимо и на детаљ који није за потцењивање: матица Албанија је, као лаичка република, чланица Исламске конференције од 1991, и у тој моћној организацији заступа активно историјске интересе својих делова у Србији, Македонији, Црној Гори и Грчкој, негирајући савремене темеље државе, и чињеницу да њихова држава-матица одавно постоји. Такву чињеницу ни једна озбиљна геополитичка анализа не може да пренебрегне, а Вашингтон то упорно чини и 2014. Замислимо историјски развој ситуације која ће и наредних година ићи на руку великоалбанској идеји, тако упорно помаганој и од исламског света. А шта ако у једној тачки хришћанске земље региона дођу до закључка како је једини излаз политичко и војно удруживање хришћанских снага региона, дакле ефикасан, снажан и одлучан војни одговор, без обзира одобрава ли то НАТО, или не?

Глобална америчка стратегија, геополитика „*the lonely superpower*“ (Хантингтон) мора да се промени, готово из корена. САД немају више војну инфраструктуру да делају као империја. Укинуле су обавезну војну службу и тешко су у стању да спроводе своју *win-win доктрину*. Вашингтерна појачава антитерористичку борбу и снажну шпијунажу у сврху предупредивања тероризма. Америка и Запад треба да суспрегну своју вољу „наметања демократије“ западног типа, без поштовања локалних култура и традиција, и игнорисањем основне декларације УНЕСКО-а о Културној разноликости. То је коперникански обрт америчке политике, раван промени њиховог односа према Протоколу из Кјота. Без тога, ма како утопијски звучало Вашингтону, резултата иначе неће бити и свет ће задуго остати поприште бројних крвавих сукоба и хаоса.

Како су могле САД да свуда другде са Ираном буду у крајње затегнутим односима, а да на Југоистоку Европе, током читавог рата у экс-Југославији, готово отворено толеришу иранско мешање,

допремање оружја за муслимане и исламизацију хришћанског простора. Најцрње је то што је за америчку доктрину негде исламизам љути непријатељ, а другде перверзни савезник.

Аутор такође сматра да је за смиривања сукоба јудео-хришћанске цивилизације и ислама и дугорочно делотворна стратегија борбе против исламизма, једино могуће успостављањем цивилизацијског дијалога са водећим верским лидерима савременог муслиманског света, са највећим духовним вођама, које следи милијарда и три стотине милиона муслимана планете. Све више Запад прибегава доктрини *preemptive strike* (удар унапред, превентивно). Уместо тога, уверен сам да се треба преоријентисати знатно више на упорни дијалог цивилизација. Западна цивилизација није досад уложила довољно енергије за придобијање муслиманских верских и моралних ауторитета за квалитативно сасвим другачији, и вероватно врло дуги дијалог помирења, синергије и потраге за планетарном заједничком угроженом будућношћу човечанства. Обзиром на структурисаност већине муслиманских заједница и друштава планете, јасно је да се дугорочна решења и оздрављења односа цивилизација не може постићи без потпуног учешћа најмудријих религиозних муслиманских глава планете.

ЛИТЕРАТУРА

- Bodansky, Yossef, *Offensive in the Balkans*, The International Strategic Studies Association, Alexandria, Virginia, 1995.
- Bodansky, Yossef, *Neki to zovu mir: U iščekivanju rata na Balkanu*, Z. Petrović: Jugoistok, Beograd, 1998.
- Bodansky, Yossef, *Bin Laden, The Man Who Declared War on America*, Forum, 1999.
- Cooley, John K., *Unholy Wars*, Pluto Press, London, 1999.
- Kohlmann, Evan, *Al-Qaida's Jihad in Europe*, 2004.
- Petrović Piroćanac, Zoran, *AL QAIDA, Usama Ben Laden i 'Islamska Kominternu' protiv judeo-hrišćanske civilizacije*, EURO, Beograd, 2002.
- Петровић Пироћанац, Зоран, *Вашингтонска и Срби, од Труманових јаја, до Клинтонског осиромашеног уранијума*, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
- Petrović Piroćanac, Zoran, *Mali pojmovnik geopolitike*, Centar za geopolitičke studije „Jugoistok“, Institut za političke studije, Beograd, 2004.
- Samuel Huntington, „The Lonely Superpower“, *Foreign Affairs*, 2001.

Zoran Petrovic Pirocanac

**ISLAMISM ET ASSISTANCE DU WASHINGTON
CONTRE LES INTÉRÊTS SERBES**

Résumé

L'auteur analyse des stratégies modernes de lutte contre le terrorisme, qu'essayent d'appliquer l'OTAN et autres pays aujourd'hui. Cet essai affirme, à l'aide de nombreux exemples convaincants des champs de batailles ex-yougoslaves, que les Etats'Unis et ses alliés aidaient pendant les années de guerre civile en Yougoslavie, les forces islamique d'Alija Izetbegović. Même Oussama Ben Laden pouvait, sans aucun problème, participer dans la lutte contre les chrétiens serbes dans les batailles en Bosnie, par intermédiaire de sa Brigade „El Moudjahedin“. Les Américains veulent maintenant effacer ce comportement inadmissible, comme si rien n'y était. L'auteur considère qu'il ne peut pas être aucun combat efficace aux Balkans contre le crime organisé et le terrorisme, tant que la stratégie américaine ne change fondamentalement, au lieu de perséverer dans son cynisme de la „superpuissance solitaire“ (the lonely superpower), comme le dit Huntington. Il est nécessaire aussi un dialogue de longue durée et sincère interreligieux avec les leaders musulmans représentant les plus grandes autorités religieuses dans le monde musulman, pour apaiser les tensions dans le monde.

Mots - clés : *Al - Qaida, terrorisme, islam militant, Washington, frappe préemptive, guerre asymétrique.*

* Овај рад је примљен 1. децембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

Јованка Шарановић

Институт за стратегијска истраживања, Београд

Милован Суботић

Институт за стратегијска истраживања, Београд

ИСЛАМИСТИЧКИ ЕКСТРЕМИЗАМ НА БАЛКАНУ И ВОЈНИ АСПЕКТ ПРОБЛЕМА *

Сажетак

Последња декада двадесетог, а нарочито почетак двадесетпрвог века обележене су новим околностима у којима се на „пиједестал битности“, и то на велика врата, вратила религија. Поред несумњивог значаја који битне религије савременог света имају у артикулисању духовних потреба верника, чињеница је да су многе екстремистичке, а не ретко и терористичке организације, суштину свог залагања и деловања везале за „узвишене верске разлоге“. С тим у вези, главни циљ овог рада је да, почевши од дефинисања појма – екстремизам, преко појашњења појаве и етаблирања политичког ислама – исламизма, елаборира савремени контекст у којем се као доминантан вид верски инспирисаног насиља јавља исламистички екстремизам, као и да укаже на најважније екстремистичке групе у региону Балкана и начине њиховог деловања. Такође, овај рад говори и о могућностима војног одговора на ову пошаст савременог света, у светлу стратегијских и доктринарних докумената који дефинишу могућности истог.

Кључне речи: *религија, екстремизам, верски екстремизам, политички ислам, исламистичке организације, деловање исламистичких организација, војни одговор.*

* У раду саопштен део резултата истраживања на пројекту: „Рентабилни извор нових технологија и концентрација одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21 веку (III47029 МНТ РС)“ који финансира Министарство за образовање и науку Републике Србије.

„Бог је омаловажаван организованом религијом, посебно буквалистима међу екстремистима свих убеђења“⁽¹⁾

ПОЈАМ, УЗРОЦИ И ДЕФИНИЦИОНИ ОКВИР ЕКСТРЕМИЗМА

Приликом покушаја појмовног одређења екстремизма²⁾ већ у почетку наилазимо на изражене противречности и разлике у тумачењу ове појаве, што изискује одговарајућу елаборацију феномена. Корен речи *екстремизам*, латинског је порекла и потиче од речи *extremus*, (крајњи или крајност која је на самим границама одрживог, допуштеног и нормалног, нешто што је на крајњем врху или крајњем дну објекта, у сваком случају нека његова крајња граница).³⁾ Екстремизам, као понашање или тежња ка крајности, углавном бива лексички одређен као претераност, врхунски распон, нешто што је једва подношљиво – одрживо, али је и последње по важности и нешто последње што се може догодити.⁴⁾

Сликовит опис који иницијално детерминише екстремизам и указује на његове карактеристике даје Драган Симеуновић у својој књизи „Тероризам“, када каже: „Све што постоји има своје границе и распростире се до њих. Међутим, једно је свест о распрострањености до својих граница, па чак и повремена потреба да се оне провере протезањем до њих, њиховом контролом и опипавањем *Иног* и његове границе, а нешто је сасвим друго уколико се границе прогласе суштином ствари, а тежња ка њима и битисање на њима, смислом егзистенције. Таква усмереност ка крајности води, по правилу, њиховом преласку и угрожавању других, будући да је наша граница, чак и онда када изгледа да постоји празан међупростор, увек граница са неким или нечим“.⁵⁾

Турбулентне околности у временима економских криза, такође, неминовно утичу не бујање екстремистичких размишљања и чињења. Јасно је да криза и екстремизам скоро непогрешиво иду истим путем што, само по себи, не значи и да не постоје други

1) Husain, Ed: *Islamista*, Samizdat B92, Beograd, 2008.

2) *Екстремизам* – политичко понашање које се састоји у одбрани најрадикалнијих ставова: екстремизам левице, деснице.. у: *Општа енциклопедија Larousse у три тома*, књига 1. стр. 339. ЈРЈ-Земун, 2004. год.

3) Симеуновић, Драган: *Тероризам: општи део*, Правни факултет, Београд 2009. стр.146.

4) *Oxford Latin Dictionary*, Ed. by P.G.W. Glare, Oxford, Clarendon Press, str. 662.

5) Симеуновић, Драган: *Тероризам: општи део*, оп. цит. стр. 147.

окидачи његове појаве независни од кризе. Према Фолку (Richard A. Falk), „друштва из којих се регрутују озбиљнији екстремистички покрети представљају друштва у којима су синтетисане дубоке историјске и савремене неправде нанесене њиховим земљама и региону“.⁶⁾ Додуше, истиче он, „постоје мале екстремистичке групе и социопатолошки појединци који се развијају и у најдемократским и најпросперитетнијим друштвима, али њихово понашање је с оне стране друштвено прихватљивог понашања“.⁷⁾

Према многим својим манифестацијама и консеквенцама које из њих произилазе, а највише према могућем степену деструктивности и успешности у дестабилизовању политичких заједница, те могућношћу да елементе свог залагања и деловања угради у политички идентитет, екстремизам је у великој мери, мада не и увек, нераскидиво повезан са политиком.⁸⁾

Говорећи о најчешћим појавним облицима савременог екстремизма Д. Симеуновић истиче да се: “Екстремизам, као понашање које прелази границу дозвољеног и прихватљивог или које је пак на самој граници истог, у савременом политичком животу испољава у два вида:

- Заговарање екстремно обликованих политичких циљева прихватљивим методама (пример је долазак на власт Хајдерових нациста на власт у Аустрији путем парламентарних избора)
- Заговарање или покушај реализације социјално прихватљивих, као нормалних политичких циљева, коришћењем драстичних и социјално неприхватљивих метода.“⁹⁾

За овај други облик политичког екстремизма, дуго се сматрало да заувек припада прошлости. Међутим, појава нових видова екстремизма, међу којима неонацизма и цихадизма као облика исламистичког радикализма и клерикалног неофашизма, уверава нас “да је потенцијал варијетета десног екстремизма још увек значајан, и да он показује тенденцију, не само да се обнавља у истим

6) Folk, Ričard: *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003, str. 71.

7) Исто.

8) Милован Р. Суботић, *Екстремистичке тенденције као препрека у (пре)обликовању политичког идентитета Србије*, Култура полиса, Нови Сад, Култура полиса, год. X (2013), бр. 21 (163-181), стр. 169.

9) За време нацистичке Немачке, смањење броја ментално и физички оболелих особа је вршено њиховим масовним убијањем.

срединама, већ и да ниче на новом тлу¹⁰⁾. Да нема имуних народа на вирус неонацизма, потврђује и случај Израела где је 9. септембра 2007. године ухапшена прва група неонациста у историји Израела. „Млади Јевреји“, како себе називају припадници те организације, као и њихови истомишљеници из других држава и народа, вршили су насиље над страним радницима, хомосексуалцима и над другим уобичајеним метама нациста.¹¹⁾ Индикативна је и експанзија различитих огранака неонацистичких организација у бившим комунистичким земљама.

Као узроци екстремизма јављају се: недовршена урбанизација, специфични облици индустријализације и промена етнодемографске структуре друштва (нарочито у условима бурних и нерегулисаних миграционих процеса), наглашена склоност ка традицији и историји, национална и културна маргиналност. Ови набројани историјски фактори екстремизма сведоче о могућности његовог испољавања, практично у било ком друштву, у највећој мери у зонама концентрације процеса недовршене модернизације и културне маргиналности.¹²⁾

Према речима Стивена Еткинса (Stephen Atkins), „постоји тако мало ствари које је тако тешко дефинисати, као што је тешко дефинисати екстремизам“, и наставља: „Ма колико да је рецимо тешко дефинисати тероризам, то представља ипак лакши задатак од дефинисања екстремизма. Екстремизам тиња иза политичке сцене а може да произведе далеко теже последице од терористичког акта.“¹³⁾ Колики број људи има неки екстремистички став није лако проценити из простог разлога, „што они углавном не желе да се искрено изјасне из страха од последица“¹⁴⁾. Ове околности говоре о додатним тешкоћама које стварају одбојност према дефиниционом одређењу екстремизма.

Тако су многи покушаји дефинисања превише уопштени или пренаглашавају једно или два својства екстремизма као појаве. Прве обресе одређења тога шта је то екстремно, а шта није, налазимо још у старогрчким списима. Наиме, што се тиче крајности у понашању, она нимало није била популарна код старих Грка, те је Ари-

10) Суботић, Милован: „Одређење савременог екстремизма“, *Војно дело*, Београд, вол. 62. бр. 3, 2010, (297-313), стр. 301.

11) Симеуновић, Драган: *Тероризам, општи део*, оп. цит. стр. 156.

12) Пајин, Абрамовић, Емил: „Социјална природа екстремизма и тероризма“, у: *Република*, Београд, број 304. стр. 3.

13) Atkins, Stephen, *Encyclopedia of Modern Worldwive Extremists and Extremists Groups*, Greenwood Press, Westport, Connecticut. London, 2004. стр.25.

14) Суботић, Милован: *Одређење савременог екстремизма*, оп. цит. стр. 303.

стотел с правом тврдио како је умереност (*mesotes*) гарант доброг живота у политичкој заједници, за разлику од крајности (*akrai*), која је нарушавала хармонију полиса¹⁵⁾ (Аристотел, 1988: 17-25). Сматрало се да се хармонија може нарушити не само чињењем злочина и издајом државе, већ и прекомерним стицањем богатства, па је казна за такво понашање била изопштење из политичке заједнице, позната под називом - *остракизам*. Умереност и просечност су као врлине биле високо позициониране на аристотеловој моралној скали, па он у *Политици* истиче „да је срећан живот онај који почива на ничим спречаваној врлини и да је врлина средина (између две крајности)”¹⁶⁾.

Код неких савременијих покушаја дефинисања, екстремизам је једино и ексклузивно „криминализован“ (пример дефиниције Томаса Кофија /Thomas Coffey/ по којој је „политички екстремиста онај који користи насиље и криминалне активности како би реализовао свој политички циљ“. По Нозику, екстремизам, сем што гледа на непријатеља као на зло, има за своје основно обележје изазивање стреса и неприхватање компромиса. Постоји и значајан број стереотипних размишљања од којих тек нека имају употребну вредност за даља истраживања екстремизма. Примера ради, Лакеров (Walter Laquer) став да људи са ауторитарним карактером обично прилазе екстремној десници, не може се сматрати посебно оригиналним, а ипак се његова употребљивост у одређењу екстремизма не може оспорити.¹⁷⁾

Како све ове набројане дефиниције садрже само одређене фрагменте широког појма какав је, несумњиво, екстремизам, тек одређени делови ових дефиниција у виду сублимације истих, дале би нам „грађу“ за свеобухватно дефинисање овог феномена.

Најобухватнију и најпрецизнију дефиницију (прим. аут.) даје Драган Симеуновић, када каже: „*Екстремизам је комплексна друштвена појава заснована на пренаглашеним биолошким потребама самозащите и ксенофобичној варијанти идентитетног механизма, које служе формирању и оправдању тешко дозвољивих ставова и агресивног понашања којима се, као непријатељска, угрожава нека расна, верска, етничка или друга група. Екстремизам одликују вигилантни формално-заштитни став према сопственој групи који подразумева претерану ревност у изналажењу непријатеља и „право“ на нетрпељивост, мржња и агресивност према правом или претпостављеном непријатељу, као и тенден-*

15) Аристотел: *Nikomahova etika*, Globus, Zagreb, 1998. str 17-25.

16) Аристотел: *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003. стр. 112.

17) Laqueur, Walter: *Fascism*, New York: Oxford University Press, 1996. str.6.

ција преузимања вођства у својој групи или скупини ради њеног мобилисања са немером систематског преласка граница друштвено дозвољеног понашања, а све у име очувања вредности, идентитета и перспективе своје групе“.¹⁸⁾

По многим својим манифестацијама и консеквенцама које из њих произилазе, а највише по могућем степену деструктивности и успешности дестабилизовања неке политичке заједнице, екстремизам је у великој мери, мада не и увек, нераскидиво повезан са политиком. У општем оквиру дефинисања, политички екстремизам представља мишљење и понашање крајње политичке деснице, левице или (чест пример у савременом свету) неке радикалне верске групе. С тим у вези, екстремизам је могуће класификовати¹⁹⁾ као:

- политички екстремизам (у задње време најчешће у сфери радикалне деснице);
- верски екстремизам;
- етнички екстремизам;
- етнички екстремизам са јасно израженим елементима етносепаратизма;
- екстремизам који обухвата све наведене варијетете – комбиновани екстремизам

ПОЛИТИЧКИ ИСЛАМ – ЗАЧЕЦИ И ЕТАБЛИРАЊЕ ИСЛАМИЗМА

С правом се може рећи да, као политика и идеологија, исламизам није подударан, или бар не у потпуности, са исламом као религијом или с муслиманским заједницама и њиховим културама. Исламизам је идеологија до које се долази избором и свесном одлуком. Исламизам обухвата различите политичке покрете. Он није стање ствари. Као такав сазревао је у отпору политици и вредностима западних либералних демократија, а исламистичко разумевање теократске државе дошло је као одговор на доминацију, пре свега у међународним односима, и у самом муслиманском свету, западне нације-државе.²⁰⁾

18) Симеуновић, Драган: *Тероризам, општи део*, оп. цит. стр.158.

19) Subotić M, Štrbac K, Milosavljević B: „Extremist Trends in the Western Balkans and the Republic of Serbia“, *Journal on Law, Economy and Management* , STS Science Centre Ltd, Vol 2/2012, London, str 89-97, str. 94.

20) Суботић Милован: „Исламистички екстремизам као парадигма верски фундираног насиља“, *Култура полиса*, Нови Сад, год. X (2013), бр. 20, (21-39), стр. 30.

Корене исламизма као модерне политичке идеологије налазимо већ у XVIII веку, у предмодерним реформистичким покретима попут вахабизма. Ипак, мада неспорно има порекло у ранијим списима и мишљењу, исламизам је у свему савремена појава. Покрете који су захтевали успостављање исламских теократија најавило је „Муслиманско братство“ у Египту 1928, а умножили су се и раширили након арапског пораза у јунском рату 1967. године против Израела, када су се могли приметити почеци повлачења арапског секуларног национализма.²¹⁾

Ислам можда обезбеђује схему друштвене и верске интеракције, одређујући односе између људи и односе људи и Бога, али не указује на пожељне опипљиве облике тих односа нити на идеалан облик владавине. Исламисти се зато као на основе исламске државе позивају на корпус правних аката које су формулисали рани јуристи. Модерни концепт исламистичке државе развио се као одговор на британску окупацију Египта 1882. и распуштање Калифата и на све већи утицај западних колонијалних сила, као и појаву ционистичког покрета. Египћани су имали потребу да националистичким, па и религиозним порукама одговоре не само на чин британске окупације, него и на остале европске идеје. Концепт државе који се у западним земљама развијао од ренесансе преко просветитељства и капитализма, нарочито је истицао индивидуализам, слободу и право. У том смислу држава је постајала гарант индивидуалних слобода човека. Исламистички концепт је одговорио појмом државе као гаранта колективне правде, обухватајући пространство питања од политичких, војних и друштвених тумачења појмова правде, па до искорењивања корупције и ослобођења Палестине. Покретачка снага у иранској Исламској револуцији била је потреба за новим друштвеним, економским и политичким поретком који би управо истицао првенство једнакости.²²⁾

Политички ислам који је крајем XIX и почетком XX века постао познат и као исламски модернизам, ислам је сматрао довољно прилагодљивом основицом свих облика живота. Појам модернизма потиче од суочавања са растућом западном техничком надмоћи у таласу друге индустријске револуције, а кореспондира и са западном окупацијом муслиманских земаља. Тај сусрет отворио је питање компатибилности ислама и модерности, и муслиманских одговора на западне изазове. Исламски модернисти (који су се, захтевајући унутрашње реформе, често могли назвати и реформи-

21) Исто.

22) Суботић Милован: „Исламистички екстремизам као парадигма верски фундираног насиља“, оп. цит. стр. 31.

стима), радили су на ослобађању муслиманске заједнице од традиционалних слабости како би се развијале и усвајале савремене технологије.²³⁾

Модернистички ислам се од својих почетака надметао с оно-временим секуларним националним идеологијама које су неминовно продирале и у муслимански свет. Током прве половине XX века национализам је постао основна политичка снага у муслиманском свету. Тек пошто су секуларне националистичке идеологије, у времену које је наступало, пропуштале да испуњавају дата обећања, политички ислам добио је простор да се наметне као веродостојна алтернатива. До Јунског рата 1967. Арапи су сматрали да ће њихови национализми бити основа јединства, пре свега у односу на потребу да ослободе Палестину. Како се то осећање није заснивало на стварности међународних односа, Израел је добио рат и увећао територију готово четири пута. Критике које су уследиле обрушиле су се на морално банкротство панарабизма. Уверење да су секуларизам и арапски национализми опонашање туђинских идеологија, и да би се требало вратити на праведан исламски пут, сваког дана је добијало све више присталица. Очигледан неуспех секуларног национализма одразио се и на унутрашње прилике арапских држава. Многе од нових независних исламских држава (Египат, Сирија, Алжир, Ирак) определиле су се за политику арапског социјализма, обећавајући једнакост и напредак. Због тога су, седамдесетих година XX века, њихове плански вођене економије, као и у низу земаља Источне Европе, почињале да пропадају. Животни стандард је доживљавао суноврат, а у неким приликама недостатак хране изазивао је „хлебне побуне“. Околности су се нарочито пореметиле у осамдесетим и деведесетим услед опадања богатства у нафти, демографског раста и нарастајуће незапослености. Неспособност државе да се стара о економији, између осталог, отворила је широм врата исламистима. Тако је политички ислам постао нови, алтернативни модел развоја заснован на начелима „једнакости и правде“.²⁴⁾

На исламизам можемо гледати и као на појаву која је пресудно утицала на стварање и обликовање модерног колективног идентитета муслимана, као и на обликовање политика које су произашле из њега. Користимо га и као појам за означавање низа политичких идеологија које ислам не сматрају само религијом него и политичким чиниоцем. Исламисти сматрају како шеријат (исламски верозакон) мора бити основа за све законе у друштву, а мусли-

23) Исто, стр. 32.

24) Исто, стр. 33.

мани се морају вратити изворним учењима и првобитним моделима ислама. Надаље, они сматрају како је западни војни, економски, политички, друштвени и културни утицај у муслиманском свету, заправо, неисламски.

Коначни циљ исламиста политичке је нарави. Реч је о освајању/преузимању власти у друштвима у којима делују и/или о обликовању друштва према њиховом идеолошком моделу, оном који тумачи и користи ислам као религију. Потврду за то налазимо у чињеници да се исламизам јавља као алтернатива владајућим порецима чак и у друштвима која свој легитимитет баштине на исламу попут Саудијске Арабије, Јордана и Марока.²⁵⁾

Потражимо ли разлику између муслимана и исламиста на индивидуалном нивоу, можемо рећи како се муслиман постаје рођењем и значи транс - генерацијско преношење породичне традиције. Муслиман, међутим, постаје исламиста свесном одлуком. Избор исламизма као модерног идентитета за муслимана је последица свесне одлуке појединца. Исламизам омогућује артикулацију идентитета који обједињују егзистирање у садашњем свету и истовремену припадност традицији. То нам помаже у разумевању мотива појединаца који се одлучују за исламистичку интерпретацију своје муслиманске припадности. Исламизам стога, осим као политичку идеологију, посматрамо и као модерни муслимански идентитет, колективни и индивидуални, који је највидљивији у политичкој и културној сфери муслиманских друштава, али и муслиманских заједница у немуслиманским друштвима.²⁶⁾

Корени савременог исламистичког екстремизма управо кореспондирају са искључивим ставовима исламиста у модерном муслиманском друштву. Наиме, док су у традиционалном муслиманском друштву сви становници били муслимани, а на богу је било да просуди да ли су добри или лоши, модерна муслиманска друштва обележавају исламисти који претендују на то да су они једини исправни муслимани. Сходно томе, једини исправан ислам је управо онај који проповедају исламисти. Наметање тог „једино исправног пута“ и стварање ексклузивитета у одлучивању ко је правоверац а ко кривоверац, широм је отворило врата бујању екстремизма под плаштом ислама.²⁷⁾

25) Kulenović, Tarik: *Politički islam: osnovni pojmovi, autori i skupine jednog modernog političkog pokreta*, Zagreb, 2008, стр. 5.

26) Исто.

27) Суботић Милован: „Исламистички екстремизам као парадигма верски фундираног насиља“, оп. цит. стр. 34.

ЕКСТРЕМНЕ ИСЛАМИСТИЧКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ НА БАЛКАНУ

Вероватно најдетаљнију листу терористичких организација чије се деловање везује за БиХ (значајан број се може довести и у везу са приликама у Рашкој области), направио је хрватски новинар и публициста Домагој Маргетић. Он је у свом делу *Исламистички тероризам на југу Европе*²⁸⁾ објавио листу од 46 организација за чију се повезаност са исламским тероризмом зна. Овај списак је фебруара 2010. године, а на иницијативу заменика министра безбедности БиХ из реда хрватског народа Мије Крешића, предат Савету безбедности Уједињених нација. Поред Ал Каиде и њене „операционализације“ у виду одреда Ел Муџахедин, које се с правом класификују као отворено терористичке, као најзначајније исламистичке организације, које су активне или су биле активне на простору Федерације БиХ, истичу се следеће:

- *Хезболах (Hezbollah)*. Према листу Глас Српске²⁹⁾, ова терористичка организација је новембра 1992. године, из Либана у Федерацију БиХ послала 50 инструктора за обуку муџахедина. Међу члановима ове организације било је и активних муџахедина на простору Федерације БиХ.
- *Хамас*
- *Муслиманска браћа*
- *Кашимира Лашкар е Тауба*
- *Браћа у молитви*
- *Харакат ул Алса*
- *Џама ал исламија (Al Jama'a Al Islamiya)*
- *Ал Харамеин Ал Харамејн (Al Haramain)*
- *Ал Фуркан (Al Furqan)*
- *Таибх интернешнел (Taibah International)*
- *Такфир ва Хиџра*
- *Ал Масџид Ал акса*
- *Фондација за људска права и слободе и хуманитарну помоћ (ИНН)*
- *Активна иламска омладина*

28) Margetić, Domagoj: *Islamistički ekstremizam na jugu Evrope*, Samozaložba, Zagreb, 2006.

29) „Несвети терор – Поход са Кураном и калашњиковом у руци“, Глас Српске, 25.08. 2009.

- *Беневоленс интернешнел (Benevolence International Foundation - BIF).*
- *Босанска идеална футура*
- *Муслиманска обавјештајна служба (МОС).* Ова организација је тајно основана у Бечу 1991. године на препоруку Фатиха ал Хасанеина. Организација је била састављена од функционера СДА који су представљали тврду исламистичку струју.
- *Third World Relief Agency (TWRA).* Наводно хуманитарна, ова организација се суштински бавила кријумчарењем оружја, а такође је финансирала Изетбеговићеву Странку демократске акције до 1998. године.³⁰⁾
- *Равасин медија продакшнс (Rawasin Media Productions).*
- *Фонд за помоћ муслиманима у Босни.* „Сестринска фирма“ (TWRA) блиска тадашњем руководству СДА. У управном одбору су се налазили: Фатих ал Хасанеин, Хасан Ченгић, Хусеин Живаљ, Дервиш Ђурђевић и Ирфан Љеваковић. Организација се бавила финансирањем „светог рата“.
- *Ал Киџах (Al Khifah).* Организација је имала седиште у Бруклину, и њом је управљао Омар Абдел Рахман (Omar Abdel-Rahman) звани „крвави шеик“ који је учествовао у бомбашком нападу на Светски трговински центар, фебруара 1993. и био уско повезан са, тада другим човеком Ал Каиде, Ајманом ал Завахиријем. Он је путем ове организације прикупљао исламисте из целог света за одлазак у БиХ. Поред њега у овој организацији је био активан и ветеран муџахединског покрета у Авганистану, Клемент Родни Хамптон-Ел (Clement Rodmey Hamilton-El). Клемент Родни Хамптон-Ел је, као стручњак за експлозив, такође учествовао у бомбашком нападу на Светски трговински центар 1993. На суђењу 1995. године, признао је учешће у бомбашком нападу и учешће у дихаду у БиХ.³¹⁾
- *Међународна исламска организација за помоћ (International Islamic Relief Organisation - IIRO).*
- *Америчка радна група за Босну.* Као и скоро све остале, и ова организација је регистрована као добротворна, а сматра се да је финансирао лично Осама бин Ладен. Орга-

30) „Несвети терор - У Сарајеву се ствара европски Исламистан“, Глас Српске, 04.09.2009.

31) „Несвети терор - Отварање дихадског фронта у срцу Европе“, Глас Српске, 26.08.2009.

низација је активно учествовала у лобирању Америчког конгреса и осталим пропагандним кампањама за потребе СДА.

- *Исламска група и алжирска Оружана исламска група (Groupe Islamique Arme - GIA)*. Сматра се да је то организација која је окупила највећи број муџахедина за директно учешће у рату у БиХ.
- *Global relief Foundation*
- *Al Muwafag*
- *Hamas Turabe*
- *Harakat Takfir Wal Hijra*
- *Bedr-Bosna*
- *Elbard Bosnia*

Савет безбедности Уједињених нација је 1999. године донео резолуцију 1267 којом се ово међународно тело бори против тероризма, у првом реду Талибана и Ал Каиде. Резолуцијом 1267 Савет безбедности је основао Комитет 1267 и при њему посебно тело састављено од стручњака за праћење активности терористичких организација. Према извештају Уједињених нација, односно Комитета 1267 донесеног 24. јануара 2011. године, у Федерацији БиХ постоји седам исламских организација и појединаца који могу бити претња миру у свету.

На листи организација и појединаца који могу бити претња миру у свету налази се Сафет Дургути, који је рођен у Ораховцу у Србији, али је држављанин БиХ и поседује пасош који му је издат у Травнику. Дургути је наведен међу запосленим и сарадницима Исламске фондације “Ал харамејн”, која се, такође, налази на листи објављеној на интернет страници УН. Осим Дургутија, који предаје и на медреси у Травнику, међу сарадницима ове фондације наведен је и Нациб Бен Мухамед Бен Салем Ал Ваз. На листи, која је обновљена 24. јануара, уврштена је и организација “Ал фуркан”, регистрована у БиХ као удружење грађана под називом “Грађанска асоцијација за подршку и превенцију лажи - Фуркан”. Организација “Ал фуркан” престала је са радом одлуком министарства правосуђа БиХ и Федерације БиХ и не постоји од децембра 2008. године. Међу терористичким организацијама је и Хуманитарна фондација “Ал харамејн и Ал масид Ал акса”, која је прекинула рад одлуком Министарства правосуђа Федерације БиХ и званично не постоји од 28. децембра 2008. године. Просторије ове организације и хуманитарне активности преузела је нова фондација “Сретна будућ-

ност”, чији рад надзиру власти. На листи је и Фондација “Беневоленс интернешнел”, као и “Босанска идеална футура” у БиХ, која је преузела њене просторије. Међутим, и “Босанска идеална футура” у БиХ званично је угашена децембра 2008. године. Међу терористичким организацијама је и “Таибах интернешнел”, регистрована у БиХ као огранак хуманитраног удружења “Таибах интернешнел ејд асосијејшн”. Организација “Таибах интернешнел” користила је просторије Дома културе у Хаџићима. И ова организација престала је са радом одлуком Министарства правосуђа ФБиХ.³²⁾

Агенција Срна у МУП-у ФБиХ сазнаје да Федерална управа полиције располаже списком на којем су имена 600 људи, потенцијалних терориста који представљају опасност за БиХ. Срнин саговорник каже да домаће полицијске агенције у сарадњи са страним обавештајним службама сачињавају листе и размењују податке о лицима која представљају опасност за БиХ. Члан Експертског тима југоисточне Европе за борбу против тероризма и организованог криминала Џевад Галијашевић недавно је упозорио да вехабијски покрет представља озбиљну терористичку претњу БиХ.³³⁾

Осим наведених организација чије се деловање везује за територију Босне и Херцеговине (делом и и Рашке области – Санџака јер постоји значајна комплементарност по овом питању између БиХ и овог дела Србије), постоје и организације чије се деловање везује искључиво за локалитет Косова и Метохије. Према подацима „Јавног тужилаштва Косова“ у току је провера више од 60 разних регистрованих невладиних организација због сумње да се њиховим активностима промовише и подржава тероризам као и исламистичке терористичке организације, пише дневник „Зери“, а преноси Танјуг. Према досијеу, који је обезбедио лист, евидентно је да им је циљ преузимање „власти“ на Косову прокламујући законе исламског шеријата. У досијеу јавно државно тужилаштво наводи детаље о појединцима и разним невладиним организацијама регистрованим на Косову, а које се финансирају из Кувајта, Саудијске Арабије, Катара, Ирана.³⁴⁾

У тексту се помињу и имена разних НВО и појединаца као што су Фуад Рамићи, испред покрета „Уједините се“, потом НВО „Kosovo Aid and Development“, за коју се у досијеу каже да даје

32) Агенција Срна, извештај преузет са <http://rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=35110>, приступ 12.10.2014

33) Исто.

34) Цитати из листа „Зери“ преузети из: <http://www.nspm.rs/hronika/pristinski-zeri-mnoge-ne-vladine-organizacije-na-kosovu-su-u-sluzbi-islamistickog-terorizma.html?alphabet=1>, приступ 16.10.2014.

помоћ у регији Подујева и да функционише као микрофинансијска институција која даје кредите до 3.000 евра без камата сиромашним породицама. Директор ове организације је Раћид Ђароум. У досијеу се наводи да Раћид често посећује Београд где „наводно има регистрован факултет и да због тога иде у Београд“, наводи „Зери“. Такође, овде се помињу се и многобројне НВО за које се сумња да промовишу или подржавају исламистички тероризам као сто су: Културно удружење „Нектарија – Хе“ из којег је највећи број активиста отишао у Сирији, потом НВО „Трагови“, „Путоказ“, Институт за културу и савремене студије и слично. „Неколико организација које су дошле на Косово из исламских земаља у мисији су ширења њихове идеологије. Данас видимо који су резултати њихових активности, а то је девијација традиционалног ислама који код нас вековима постоји. Проблеми по џамијама, физичко малтретирање хоџа, одлазак у рат у Сирији и Ираку. То су њихови резултати, финансираних од одређених кругова“, рекао је хоџа Осман Муслиу за „Зери“.³⁵⁾

НАЧИН ДЕЛОВАЊА ИСЛАМИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И УГРОЖАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ БАЛКАНСКИХ ДРЖАВА (СЛУЧАЈЕВИ БИХ И КОСОВА И МЕТОХИЈЕ)

Случај БиХ

Ситуација у којој се Босна и Херцеговина нашла почетком деведесетих година XX века, као и позив Алије Изетбеговића и његових следбеника, који су годинама уназад припремали погодан терен за стварање БиХ као муслиманске државе у срцу Европе, омогућила је долазак хиљада муџахедина у БиХ, али и у остале земље Балкана. Муџахедини су, по правилу, користили прилику у којој муслимани, једне средине или земље, воде рат против других вера да би проглашавањем џихада, помогли „браћи“ у невољи. Муџахединско присуство је карактеристично у два појавна облика. Реч је о мрежи разних „хуманитарних организација“ које су служиле као параван за припрему неопходне логистике за деловање терористичких група и, други облик кроз огољени тероризам поменутих терористичких група, које су се током сукоба у одређеним случаје-

35) Исто.

вима трансформисале у активне војне јединице Армије БиХ, када је реч о Босни и Херцеговини, или у јединице терористичке организације ОВК на Косову и Метохији.

Један од кључних експерата из области верске индоктринције у БиХ и припадник самог врха „Глобалне терористичке мреже“ исламских фундаменталиста јесте *Ајман ал Завахири*³⁶⁾, којег су САД ставиле на листу од 21 најтраженијег терористе у светским размерама. Он је један од оснивача египатске терористичке организације *Исламски цихад*, чији је припадник *Haled al Istambuli* убио египатског председника Садата. Његов главни човек за подручје Босне и Херцеговине био је шејх Енвер Шабан, иначе припадник одреда *Ел Муџахид*.

Осама Бин Ладен и његови следбеници дуго су и брижљиво планирали изградњу терористичке мреже исламистичких фанатика за рат у Босни и Херцеговини. Догађаји са почетка деведесетих, свакако нису били плод случајности. То доказују и материјали које су амерички истражни органи приликом упада у просторије, већ поменутих, тзв. хуманитарних организација у Чикагу и Њу Џерзију. У једном од ових докумената којима располаже канцеларија тужиоца у Чикагу наводи се да је извесни Абдел Абу Азиз саветовао Џамала ал Фадла, да је почетком 1992. године, Осама Бин Ладен лично наредио кључном човеку Ал Каиде из Судана, Џамалу Ахмеду ал Фадлу, да путује у Загреб, где се сусрео са главним арапско-авганистанским лидерима који су словили као емисари Ал Каиде у БиХ. То су били: Емир Абу Абдел Азиз, Енан Арнаут (познатији као Абу Махмуд ал Сури) и Абу Зубаир ал Мадани.³⁷⁾

Догађаји који су обележили почетак грађанског рата у Босни и Херцеговини сведоче о значајном присуству најрадикалнијих исламистичких формација на просторима Балкана и, нарочито, БиХ. Кроз два, већ помињана, манифестациона облика (латентни – хуманитарни и отворени – терористички), велики број исламских фундаменталиста легално је боравио, а неки још увек бораве на територији БиХ. Циљ њиховог боравка је првенствено даља радикализација муслиманског становништва, како у БиХ, тако и у осталим Балканским земљама. Чињеница је и да ова мрежа не би могла функционисати да неки њени чланови нису обављали др-

36) Ајман ал-Завахири је један од вођа Ал Каиде. Многи га сматрају за заменика Осаме бин Ладена. Рођен је 19. јуна 1951. у Египту. По образовању је доктор медицине. Био је лидер терористичке организације Исламски Цихад до 1998, када је дошло до уједињења са Ал Каидом. Од 2001. је на листи најтраженијих терориста коју је објавио ФБИ. Након ликвидације Осаме бин Ладена 2012. године, сматра се новим вођом Ал Каиде.

37) Kohlmann, F. Evan, *Al-Qaida s Jihad in Europe: The Afghano-Bosniak Network*, BERG, Oxford, UK, 2004. p.20.

жавне функције и у највишим органима власти Босне и Херцеговине. На овај начин обухваћени су сви сегменти друштва у којима делују исламски фундаменталисти. Управо, њихово присуство у највишим органима власти, омогућавало им је да несметано обављају све своје активности, које су укључивале редован контакт са припадницима мреже исламистичких екстремистичких група широм света. Ово је најчешће подразумевало давање нових идентитета (пасоша) или прикривање лица за којима постоје међународне потернице, као и регрутовање, обуку и слање цихадских ратника са свих меридијана на ратишта широм света где долази до сукоба између исламиста са припадницима других религија. Сведочење Али Хамада³⁸⁾, документовано открива широко разгранату мрежу Ал Каиде у БиХ.

Припадници одреда *Ел Муџахид*, која је био у саставу Армије БиХ, нису скривали да је њихова борба заправо представљала „цихад“. Тек после напада на Светски трговински центар у Њујорку 11. септембра 2001. године, те напада на железничку станицу у Мадриду 11. марта 2004. године, велики број медија рећи ће за ову јединицу да је она практично била „база Ал Каиде током рата у Босни“. Бројна сведочења „инсајдера“ потврдила су ове наводе, а једно од најупечатљивијих потиче од Осаме Абе Цане, каснијег команданта терористичке групе „Џенд Ал Шам“, која је под врховном командом Абу Мусаба Ал Закарвија ратовала против америчких снага у Ираку.³⁹⁾

Крај рата у БиХ и идеолошки пораз поклоника „исламске босанске државе“ није значио и пораз идеје о успостављању исламских вредности у Босни. „Босна на крају мора бити муслиманска, јер уколико се то не догоди, цијели рат нема смисла и био би вођен ни за шта“, констатоваће једном приликом Фатих Ал Хасанеин, један од руководилаца већ поменуте TWRA, која је своје огранке у Сарајеву, Мостару и Бихаћу имала још за време рата. Сем ове, у муслиманском делу Федерације БиХ настављале су да раде и остале „хуманитарне организације“ за помоћ муслиманима, или су основане нове: „Везир“, „Фуркан“, затим „Активна исламска омладина“ (АИО), „Муслимански омладински савет“, па „Високи саудијски комитет“ (организација под покровитељством саудијске краљевске породице) и сл. То је време послератног преврата исламског ревивализма⁴⁰⁾ који је на тлу Босне и Херцеговине код већине

38) Више у: Али Хамад: *У мрежи зла, међународни тероризам и Ал Каида*, Уна прес, Београд, 2007.

39) *Вечерњи лист*, Загреб 11. јун 2005. год.

40) Dzon L. Esposito, један од водећих светских стручњака за ислам, у књизи *Исламска претња- мит или стварност?* пише : "У средишту ревивалистичког погледа на свет

хришћанског становништва изазвао право згражавање. Исламска „удружења грађана“ попут, рецимо, Фуркана („Удружење грађана за подршку истине и сузбијање лажи“), регистрована су с програмским документима у којима се као циљ отворено наводи: „стварање БиХ као државе уређене по шеријату и истинским исламским вредностима“. Оснивачи Активне исламске омладине из редова злогласног Ел Муцахида отварају своје канцеларије у скоро свакој већој општини са већинским бошњачким становништвом, сарађујући тесно са Фурканом. Ове организације у први план стављају „верско образовање младих“, а подршку налазе углавном код сиромашног муслиманског становништва.

Након терористичких напада 11. септембра почиње да расте притисак америчке администрације на власти у Сарајеву да ограниче и строго контролишу сва постојећа тзв. удружења грађана, па тек након поменутог датума почиње да се отворено говори о „увезеном исламу“ у БиХ и улози муцахедина у укоренивању вехабизма међу босанским муслиманима. Када су власти у БиХ, на захтев америчке администрације, биле принуђене да изруче ше-сторицу Алжираца са пасошима Босне и Херцеговине због сумње да су „имали контакте“ са терористима, ревивалистичке органи-зације су изазвале немире у Сарајеву, тако да је полиција морала да интервенише. На захтев Вашингтона, поједина ревивалистичка „удружења грађана“ су затворена, и то под сумњом да су имала фи-нансијске трансакције са панисламистичким групама ван Босне и Херцеговине, осумњиченим за терористичке активности.

Исламска заједница у БиХ ће, углавном, оштро протество-вати увек када се помене исламски радикализам у Босни и Хер-цеговини, али никада неће оштро осуђивати имама који, рецимо, проповедају *вахабизам* и величају његове следбенике. Тек када би се догодио верски инспирисан злочин, попут убиства троје като-лика на Божић 2002. године у Коњицу, које је починио локални следбеник вехабиста Муамер Топаловић, Исламска заједница би се одлучно оградилa од тог „неисламског чина.“ Са друге стране, кад год би се медији, а повремено и полиција, заинтересовали за мале изоловане вахабистичке енклаве, као што су *Горња Маоча* код Брч-ког или већ „чувена“ *Бочиња* код Маглаја коју су населили „свети ратници“ и њихови следбеници, вође Исламске заједнице обавезно би апеловале да им се не угрожавају људска права.

Број вахабиста је релативно мали. Ипак, процењује се да на сваких стотину муслимана долази најмање један вахабиста, те да је

јесте веровање да је муслимански свет у стању пропадања. Узрок томе је удаљавање од праве стазе ислама, а лек повратак исламу у личном и јавном животу, што ће омогућити обнову исламског идентитета, вредности и моћи“.

у Босни и Херцеговини све видљивије присуство конзервативних мисионара који практикују вахабизам. У извештају о верским слободама у БиХ у 2004. години који је објавила амбасада Сједињених Држава у Сарајеву примећује се следеће: „Вахабизам полако добија присташе у великом делу БиХ због економских проблема са којима се суочава осиромашено босанско становништво.“ Годину дана касније расте број упозорења да вахабизам све више пушта корене у Босни и Херцеговини.

Случај КуМ

Националистичке покрете савременог света, по правилу, одликује одређено религијско опредељење које извесно може постати извориште екстремних верских осећања. Обрнут случај, тј. да екстремни верници постају националисти – екстремисти, приметно је ређи управо из разлога што њих, недвосмисленим нераскидивим везама, већ повезује фанатична вера.

С тим у вези, трансформација албанских екстремних организација од национализма ка верски инспирисаном екстремизму, иако то можда неким другачије изгледа, не представља новост. Наиме, још током Другог светског рата, албански националистички покрет, утемељен на програму већ помињане тзв. Друге призренске лиге, направио је значајне искораци ка верском фанатизму. Злочини СС дивизије „Скендербег“, од 1944. године, па до краја Другог светског рата, не могу се подвести као искључиво вид борбе албанских националиста у корист Немаца. Напротив, може се рећи да је и овом приликом било елемената верског рата (обраћање тадашњег албанског лидера Сокоља Доброшија који је чак и на крају рата позвао у „свети цихад“, као и чињеница да су припадници дивизије „Скендербег“ приликом ступања у њене редове полагали заклетву верског садржаја користећи Куран и сл.⁴¹⁾).

Последња деценија XX века изнедрила је *par excellence* етносепаратистичку организацију ОВК која је, осим изворног (и примарног) утемељења на етничкој албанској основи, имала и своју исламистичку компоненту. Везе са међународном исламистичком терористичком мрежом бројне су и очигледне. Према подацима до којих је дошао професор Симеуновић, о овој тесној вези „по најбоље сведоче бројни албански подаци, рецимо изјава високог функционера албанске обавештајне службе Фатоса Кљосија који је, потврђујући податак да је Осама бин Ладен посетио Албанију 1994. године, уједно и навео да је бин Ладен тада „оформио теро-

41) Видети шире у: Симеуновић, Драган: *Тероризам: општи део*, оп. цит. стр. 230.

ристичку мрежу која оперише из Албаније, и да је Ладен регрутовао и борце за сукобе на Косову 1999. године“, истиче Симеуновић и наставља: „Мало се зна да је происламистичкој оријентацији ОВК највише допринео „Исламистички оружани покрет који је на Народној арапској исламској конференцији (ПАИС) 1995. у Картуму направио стратегију исламистичког тероризма на Балкану. За организовање Албанаца на Косову за цихад најзаслужнији је тада исламистички центар у Карачију“.⁴²⁾ Утицај иранског исламизма на Косову такође се не може занемарити. Преко мреже тзв. хуманитарних организација, а такође и путем илегалних канала пристизао је новац за ОВК. Ирански модел уређења држава као Исламске републике, нарочито је промовисан у исламистичком крилу ОВК. Присуство „светих ратника“ ислама на Балкану (изван територије БиХ), постало је очигледно након формирања јединице муџахедина по називом „Абу Бекир Садик“⁴³⁾, 1998. године у селу Доњи Преказ на Косову.

Догађаји са почетка XXI века донели су вишеструка поткрепљења става о исламистичком карактеру који је карактерисао ОВК деведесетих година прошлог века. Октобра 2001. године у Авганистану је откривена документација везана за Дамира Шабанија, косовског Албанца, који је попуњавајући приступни формулар истакао: „Заинтересован сам за самоубилачке операције. Имам борбено искуство у УВК против српских и америчких снага“⁴⁴⁾.

Бројни су примери организовања и деловања радикалних исламиста пореклом са Косова у земљама западног света, нарочито на тлу САД. Истиче се пример групе радикалних исламиста из Јужног Џерзија коју су чинили косовски Албанац Аргон Абулаху, македонски Албанци браћа Дритон, Ељвир и Шаин Дука, турчин Сердар Татар, легално настањен у САД и Мохамед Шневер, амерички држављанин рођен у Јордану, који су током 2006/07 године обављали припреме за терористичке нападе на америчке касарне како би „убили што више америчких војника“. Реч је радикалним исламистима који су се надахњивали пропагандним материјалом Ал Каиде, и себе доживљавали као ратнике цихада. Када је реч о происламистичким организацијама чије је деловање доказано на

42) Исто, стр. 231

43) Језгро ОВК чинили су искусни припадници терористичких група са простора Космета, али и извесан број страних плаћеника и добровољаца, муџахедина из исламских земаља. Крајем јула 1998. године, припадници МУП-а Србије у Дреници разбили јединицу муџахедина под називом «Абу Бекир Садик». У њој се налазило 70 муџахедина, од којих 40 странаца, највише из Саудијске Арабије, Египта, Албаније и Македоније.

44) Симеуновић, Драган: *Тероризам: општи део*, Правни факултет, Београд 2009. стр. 233.

територији Косова и Метохије, означене су: „Абу Бекир Садик“ из Косовске Митровице, „Алахова војска“ из Призрена и „Селафисти“, такође из Призрена.⁴⁵⁾

Чињеница је да је последња деценија прошлог и прва декада XXI века на Косову, као и уосталом у Албанији и Македонији обележена значајном обновом религиозности, која се јасно очитује у стотинама подигнутих нових џамија и других сакралних исламских објеката. Истовремено, у исто време на територији Косова и Метохије дошло је до рушења, оштећења и скрнављења великој броја хришћанских верских објеката и споменика, из чега се недвосмислено може извући закључак да обнова религиозности има и своју милитантну димензију, те да не представља само пуко право на исповедање вере у једном грађанском друштву. Очигледно је да се ова верска обнова кроз повратак исламским коренима, код једног дела становништва доживела као учешће у својеврсном верском рату.

МОГУЋНОСТИ УПОТРЕБЕ ВОЈНОГ ОДГОВОРА НА ЕКСТРЕМНО ИСЛАМИСТИЧКО ДЕЛОВАЊЕ – СТРАТЕГИЈСКИ ОКВИР ПРОБЛЕМА

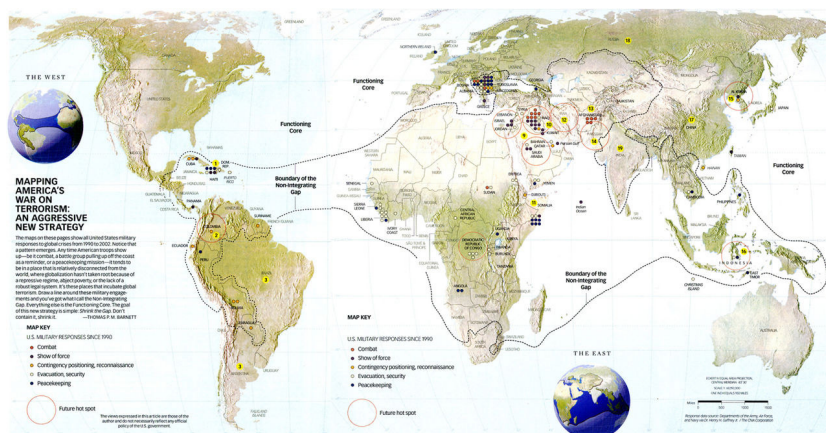
Сагледавајући проблеме националне безбедности Ерих Едер (Erich Eder), указује на непрецизност у примени појма стратегије, те истиче како би се та непрецизност могла превазићи кроз оквир безбедносне и спољне политике. Проширивање концепта безбедности у последње време је општепризнато. Област примене иде од преговора о политици безбедности, одржавању мира и мирнодопске политике, прикривеног вођења рата, ограниченог рата и великог конвенционалног рата до нуклеарних (регионалних и глобалних) сукоба и садржи све међустепене.⁴⁶⁾

На основу нових чињеница у безбедносном миљеу, као и семантичке анализе, значење синтагме *стратегија националне безбедности* може се одредити као скуп исказа у форми опредељења, правила, принципа и норми, који се користе у доношењу дугорочних управљачких акција у систему безбедности државе. Синтагма - стратегија националне безбедности не одређује њен карактер, већ имплицитно указује на циљ тог највишег и најопштијег документа у области безбедности и заштите највиших националних вредно-

45) Исто

46) Eder, Erich: *Definition und Gebrauch des Begriffes „Strategie“*, Österreichische Militärische Zeitschrift, Wien, No. 2, 1998, str. 121-128.

сти. Стратегија националне безбедности се постепено редефинише, сходно променама исходишта на којима се заснива, а често је њена промена условљена променом изборне власти.

Сл. 1. Пентагонова стратешка мапа рата против тероризма 2010. (Mapping America's War on Terrorism: an aggressive new strategy ("Pentagon's New Map")⁴⁷⁾

Руководство државе својим политичким ставовима и опредељењима битно утиче на формирање кључних исказа у стратегији националне безбедности. Свака стратегија, треба да уважи анализу чинилаца који је детерминишу и да се базира на исходиштима која непосредно утичу на садржај и карактер опредељења.

Четири традиционална оруђа националне стратегије⁴⁸⁾ - национално богатство, јавно (а све више и међународно) мњење, савезници и оружане снаге – остају релевантни. Међутим, у међународном окружењу које се континуирано мења и у којем је вероватноћа глобалних међудржавних ратова смањена, а расте утицај недржавних глобалних актера, њихов међусобни однос и примена су се променили. На пример, када је реч о коалицијама, оне су све више „способне“, уместо „вољне“, а као резултат се јавља велики број политичких учесника, али мали укупан број војних снага. Ипак, коалиције „вољних“ ће и даље бити важне у ситуацијама где је учешће значајније од војних способности.

47) Major General Darren W. McDew, USAF, Vice Director, *Strategic Plans and Policy*, J-5, the Joint Staff –http://www.ifpafletcherconference.com/2010/powerpoint/Air_and_Space_Maj-GenMcDew_for%20release.ppt приступ 17.10.2014.

48) Према опису: Ser Michael Howard, *Defence Studies*, Vol 1, No. 1 (Spring 2001), str 1-10.

Приоритетан циљ сваке земље је да заштити своју безбедност, и у том контексту свака држава предузима широк спектар политичких, економских, трговинских, војних и низ других различитих мера. Најбољи резултати постижу се када се све те мере користе на координиран начин и као део «кохерентне националне стратегије», ради испољавања утицаја на ставове и деловање других држава и утицајних фактора у тзв. међународној заједници.

Од самог почетка, рат против тероризма био је истовремено борба оружјем и борба идејама – борба против терориста и против њихове смртоносне идеологије. Краткорочно, борба обухвата употребу војне силе и других инструмената националне моћи на убијању и хватању терориста, ускраћивању њихових уточишта или контроле било које државе; спречавање да терористи дођу у посед оружја за масовно уништење, као и пресецање њихових извора подршке. Дугорочно, победа у рату против тероризма значи победу у борби идејама, због тога што су то идеје које безвољне претварају у убице вољне да убијају невинне жртве.

Док је рат против тероризма борба идеја, то није борба између религија. Транснационални терористи са којима се данас суочавамо злоупотребљавају праву религију (у овом случају, конкретно Ислам), како би служили насилној политичкој визији: успостављању (кроз тероризам и субверзију), тоталитарног царства које не прихвата политичке и религијске слободе. Ови терористи претварају идеју цихада у позив на убијање оних које сматрају одметницима или неверницима – укључујући хришћане, јевреје, хиндусе, друге религијске традиције, и све муслимане који се с њима не слажу.⁴⁹⁾

Повећана међузависност држава на глобалном плану умањује опасности од традиционалних војних претњи. Упркос томе, свет се данас суочава са комплексном безбедносном ситуацијом коју карактеришу брзе и тешко предвидиве промене, што рат и оружане сукобе и даље чини константом међународних односа. Тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење, етнички и верски екстремизам, илегалне миграције, као и прекомерна експлоатација енергетских ресурса и њихов све израженији дефицит представљају динамичан сплет узрока ризика и претњи безбедности у многим државама и регионима света.⁵⁰⁾

Према Стратегији одбране Републике Србије, заштиту суверености и територијалне целовитости држава у региону додат-

49) Исто, стр. 14.

50) *Стратегија одбране Републике Србије*, доступно на: http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategija%20odbrane%20Republike%20Srbije.pdf стр. 4, приступ 18.10.2014.

но угрожавају присутне сепаратистичке тежње, етничке и верске тензије, тероризам, организовани криминал, првенствено илегална трговина наркотицима, трговина људима и корупција. Такође, безбедност држава у региону може бити угрожена настанком природних и техничких и технолошких катастрофа. Неадекватно решавање питања повратка избеглих, прогнаних и интерно расељених лица додатно успорава процес стабилизације стања на просторима Балкана.⁵¹⁾

Национални и, посебно апострофиран, верски екстремизам, као и распиривање националне и верске мржње, нетрпељивости и искључивости, који имају корене у сукобима на етничкој и верској основи, у ближој и даљој прошлости, представљају претњу националним интересима Републике Србије. Такође, Стратегија одбране Републике Србије истиче како „спорост у политичким и економским реформским процесима може знатно допринети порасту социјалних и међуетничких тензија и њиховом потенцијалном прерастању у сукобе“⁵²⁾.

Опасност од терористичких дејстава спада у групу невојних изазова и претњи. Према Доктрини Војске Србије, Војска не развија посебне снаге намењене за пружање подршке цивилним властима, већ се ангажују постојеће, које, сходно својој основној намени, могу успешно извршавати те задатке. У борбеним дејствима против терористичких снага ангажују се наменске противтерористичке јединице у складу са својим задацима и у функцији подршке другим снагама система безбедности.

Носилац планирања и реаговања на ову врсту опасности су противтерористичке снаге МУП-а. С обзиром на то да су последице терористичких аката разноврсне и сложене по људе, животиње, материјална добра и животну средину, неопходно је обезбедити и допунске капацитете за реаговање, заштиту и спасавање. Нарочито је потребно обезбедити снаге за преговарање, медицинске екипе, противпожарне екипе, екипе за рашчишћавање терена, екипе за РХБ деконтаминацију, разминирање, итд.⁵³⁾ Снаге МУП-а поседују капацитете у свим сегментима до одређеног средњег нивоа ангажовања. У случају потребе за већим капацитетима могуће је ангажовати војне капацитете у смислу подршке и допуне ангажованих снага.

51) Исто, стр. 6.

52) Исто.

53) Кековић Зоран и др: „Улога Војске Србије у одговору на невојне претње“, *Војно дело*, 2011, вол. 63, бр. 4, (228-250), стр. 235.

У случају наступања терористичких опасности, војне снаге се, начелно, могу ангажовати извођењем две врсте операција. То су⁵⁴⁾:

1) Операције превентивног размештања снага, које се изводе у миру и ванредном стању да би се испољио повољан утицај на елиминисање безбедносне претње од тероризма без употребе оружане силе, обезбедило правовремено поседање положаја за извршавање задатака и пружање подршке надлежним државним органима у случају потребе за применом оружане силе. Успешност операција превентивног размештања у великој мери зависи од поседовања правовремених и тачних обавештајних информација. Током извођења операција војна сила се примењује само у крајњој нужди, али се не искључује њена примена у случају ескалације оружаног насиља према јединицама Војске Србије или партнерима у операцији.

2) Противтерористичке операције – борбене операције које се изводе у миру и оружаном сукобу ради пружања подршке и помоћи цивилним властима у онемогућавању терористичке делатности. У случају напада на војне објекте и ескалације терористичких дејстава, Војска Србије може да буде употребљена за разбијање и уништење терористичких снага, независно од снага МУП-а.

У случају испољавања терористичких активности, потреба за ангажовањем војних јединица се креће од високе до ниске. У највећем броју случајева неопходно је брзо и снажно ангажовање војних специјалних противтерористичких јединица, нарочито када су угрожени војни објекти или се ради о већим терористичким актима. Иако су носилац таквих дејстава специјалне антитерористичке јединице МУП-а, војне јединице представљају веома озбиљну снагу у превентивном смислу, као и у самим противтерористичким дејствима.⁵⁵⁾

ЗАКЉУЧАК

На екстремизам се у сваком друштву које пледира да буде названо демократским, гледа као на изразито непожељан облик политичког мишљења и поступања. Како сваки појавни облик екстремизма обележава агресивност наступа уз обавезан мањак или потпуно одсуство толеранције, а врло често га карактерише и деловање у име тзв. „узвишених циљева“, тако и екстремисти себе

54) Исто, 236.

55) Исто.

првенствено доживљавају као ексклузивне чуваре свог колективитета и као брану од „великих опасности“ по свој колектив. Ове „опасности“ се најчешће очитују изражене кроз расу, нацију или верску припадност. Плодним тлом за успостављање и ширење екстремистичких идеја и чињења јављају се: недовршена урбанизација, специфични облици индустријализације и промена етнодемографске структуре друштва, наглашена склоност ка вери, традицији и историји, национална и културна маргиналност и сл. Овим напред набројеним факторима у сваком тренутку је могуће придодати ултимативно одсуство плурализма и толеранције.

Препознавање екстремизма, његово одређење и дефинисање, појавни облици, као и свест о опасности са којима нас ова савремена „пошаст“ суочава, од највећег су значаја за свако друштво које претендује ка интеграцији у модерне и демократске токове данашњице. Такође, суштинско разумевање овог феномена, најважнији је услов успостављања стратегије за борбу против овог облика насиља.

Деловања исламистичких организација су описана на примеру Босне и Херцеговине. Случај Рашке Области није анализиран посебно из разлога што постоји исувише комплементарности са приликама у БиХ, док испољавање исламистичког екстремизма на КиМ има своје специфичности, те је разматрано одвојено.

Коначно, када је реч о могућностима војног одговора на исламистички инспирисану претњу безбедности, а уважавајући доктринарна начела преточена у важећа стратегијска документа, треба истаћи да опасност од терористичких дејстава спада у групу невојних изазова и претњи. С тим у вези, Војска Србије не развија посебне снаге намењене за пружање подршке цивилним властима, већ се ангажују постојеће, које, сходно својој основној намени, могу успешно извршавати те задатке. Такође, у конкретном случају, војне снаге се начелно могу ангажовати извођењем две врсте операција, и то кроз а) операције превентивног размештања снага и б) противтерористичке операције У случају напада на војне објекте и ескалације терористичких дејстава, Војска Србије може да буде употребљена за разбијање и уништење терористичких снага, независно од снага МУП-а.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамович, Пајин, Емил: „Социјална природа екстремизма и тероризма“, у: *Република*, Београд, број 304.

2. Atkins, Stephen, *Encyclopedia of Modern Worldwiwe Extremists and Extremists Groups*, Greenwood Press, Westport, Connecticut. London, 2004.
3. Aristotel: *Nikomahova etika*, Globus, Zagreb, 1998.
4. Аристотел: *Политика*, БИГЗ, Београд, 2003.
5. Esposito, John L: *Islamska prijetnja-mit ili stvarnost?*, Živinice, Selsebil, 2001.
6. Eder, Erich: „Definition und Gebrauch des Begriffes ‘Strategie’ ”, *Osterre-ichische Militarische Zeitschrift*, Wien, No. 2, 1998, str. 121-128.
7. Kulenović, Tarik: *Politički islam: osnovni pojmovi, autori i skupine jednog modernog političkog pokreta*, Zagreb, 2008.
8. Кековић Зоран, Ненад Комазец, Момчило Милиновић: „Улога Војске Србије у одговору на невојне претње“, *Војно дело*, 2011, вол. 63, бр. 4, (228-250), стр. 235.
9. Laqueur Walter: *Europe In Our Time: A History, 1945–1992*, New York: Viking, 1992
10. Laqueur, Walter: *Fascism*, New York: Oxford University Press, 1996.
11. Margetić, Domagoj: *Islamistički ekstremizam na jugu Evrope*, Samozaložba, Zagreb, 2006.
12. Nozick, Robert: *Anarchy, State, and Utopia*, Basic Books, New York, 1974.
13. *Општа енциклопедија Larousse у три тома*, књига 1, ЈПЈ-Земун, 2004.
14. Симеуновић, Драган: *Тероризам: општи део*, Правни факултет, Београд, 2009.
15. Суботић Милован: „Исламистички екстремизам као парадигма верски финансираног насиља“, *Култура полиса*, Нови Сад, год. X (2013), бр. 20, (21-39).
16. Суботић, Милован: „Одређење савременог екстремизма“, *Војно дело*, Београд, Војно дело, Београд, вол. 62. бр. 3, 2010, (297-313).
17. Суботић Р. Милован: „Екстремистичке тенденције као препрека у (пре) обликовању политичког идентитета Србије“, *Култура полиса*, Нови Сад, год. X (2013), бр. 21, (163-181).
18. Subotić M, Štrbac K, Milosavljević B: „Extremist Trends in the Western Balkans and the Republic of Serbia“, *Journal on Law, Economy and Management*, STS Science Centre Ltd, Vol 2/2012, London, str 89-97.
19. Ser Michael Howard, “Defence Studies“, Vol 1, No. 1 (Spring 2001)
20. *Стратегија одбране Републике Србије*, 2009.
21. Folk, Ričard: *Veliki teroristički rat*, Filip Višnjić, Beograd, 2003.
22. Husain, Ed: *Islamista*, Samizdat B92, Beograd, 2008.
23. Хамад, Али: *У мрежи зла, међународни тероризам и Ал Каида*, Уна прес, Београд, 2007.

Jovanka Saranovic, Milovan Subotic

**ISLAMIC EXTREMISM IN
THE BALKANS: MILITARY ASPECTS**

Resume

Recognizing extremism, its determination and defining, its manifestations as well as the consciousness about the dangers this modern "pestilence" represent, are of the utmost importance for any society that pretends to integrate into modern and democratic trends of our time. Therefore, fundamental understanding of this phenomenon is the most important precondition for creating a strategy against this particular form of violence. The last decade of 20th and especially the beginning of 21st century were marked by new circumstances "the grand return" of religion on the pedestal of importance. Beside unquestionable importance that "great religions" of the modern world have in articulating the spiritual needs of their believers, that fact is that many extremist and terrorist organizations base their devotion and action on "divine reasons". Bearing that in mind, the main goal of this article is to elaborate the contemporary context in which Islamic extremism, as a form of religiously inspired violence, dominate the global scene, first by defining the concepts of extremism, political Islam – Islamism, as well as to point out the most important extremist groups in the Balkans and shed some light on their methods of operating. Operations of Islamist organizations will be described on the example of Bosnia and Herzegovina. The case of Raška oblast was not separately analyzed because there are many commonalities with the case of Bosnia, but the case of Islamist extremism on Kosovo has its own specificity and was separately analyzed. This article is trying to answer the question of effectiveness of military response to this contemporary global problem, taking in mind strategic and doctrinal documents that define that possibility.

Keywords: *religion, extremism, religious extremism, political Islam, Islamist organizations, action of Islamist organizations, military response.*

* Овај рад је примљен 20. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

Младен Лишанин*Институт за политичке студије, Београд*

ИСЛАМ И ИСЛАМИЗАМ: ПОРЕКЛО, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВЕ*

Сажетак

Циљ аутора је да у раду представи основне токове настанка и развоја, као и могуће перспективе ислама као политичког израза – другачије одређеног као исламизам. Док су културолошки, географски и политичко-економски извори исламизма у великој мери познати, они се морају константно изнова истраживати, имајући у виду трансформације кроз које, нарочито у последњих неколико деценија, пролази сам концепт исламизма као политичког израза ислама. Унутар-исламске верске па тиме и политичке поделе, однос ислама према западном свету и модерности као једном од најупечатљивијих обележја запада, као и положај религије у политичкој историји муслиманских друштава, неки су од фактора најчешће истицаних у савременој литератури као значајних за формирање савременог исламизма. Питање прибегавања употреби силе, посебно у виду савременог, транснационалног, тероризма, представља посебну област у савременим исламским студијама а од одговора на ово питање у великој мери зависи не само судбина ислама и исламске политике већ и глобалних политичких односа.

Кључне речи: *ислам, исламизам, тероризам, модерност, цивилизација*

Питање ислама као религије, али посебно његових различитих политичких манифестација, једно је од централних питања данашњих међународних и глобалних односа. Ово је разумљиво, има-

* Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“, бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

јући у виду пре свега бројност муслиманског становништва¹⁾ али и геополитички положај и економски значај великог броја исламских земаља. Међутим, значај ислама превазилази демографске, геополитичке и економске параметре. Реч је о религији која је, више него ма која друга, свакодневно присутна као део агенде промишљања али и праксе глобалних политичких односа.

Разуме се да разлози за то нису чисто, па ни превасходно, верске природе. Реч је о транспозицији ислама из верске у политичку сферу, што у свом најекстремнијем, насилном облику – облику исламистичког тероризма – производи тешко мерљиве последице у готово свим деловима глобалне политичке арене.

Елементарна дистинкција између ислама и исламизма је она коју прави Ендрју Хејвуд, када каже да се термин „ислам“ односи на религију, а „исламизам“ на „политичка уверења заснована на исламским идејама и принципима, или на политички покрет инспириран тим уверењима“. ²⁾ Као што ће се видети, политички циљеви исламистичких покрета могу бити одређени на различите начине, међутим, Хејвуд издваја три, како их назива, средишња циља исламизма: остваривање панисламског јединства, „прочишћење“ исламског света успостављањем аутентичних исламских друштвених поредака, као и одстрањивање западног – пре свега америчког – утицаја из исламских друштава.³⁾

Питер Демант издваја четири димензије, односно појавна облика исламизма: исламизам се, према његовом суду, јавља као идеологија, као покрет, као израз трибалистичког светоназора, или као одговор на друштвене (урбане, генерацијске или класне) кризе.⁴⁾

Већ из ова два наведена одређења исламизма уочљива је релативна неухватљивост овог појма. Оно што га у сваком случају карактерише јесте чињеница да он представља политички израз исламске вере, односно, другачије постављено, употребу ислама и његових принципа и симбола у политичке сврхе.

1) Реч је о другој најбројнијој религији на свету (након хришћанства), са око 1,6 милијарди верника што је готово четвртина светске популације.

2) Andrew Heywood: *Global Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011, p. 198; видети такође: Richard C. Martin and Abbas Barzegar: *Islamism. Contested Perspectives on Political Islam*, Stanford University Press, Stanford [CA], 2010.

3) Heywood: *Ibid*.

4) Peter R. Demant: *Islam vs. Islamism. The Dilemma of the Muslim World*, Praeger Publishers, Westport [CT] – London, 2006, pp. 180-184.

Међутим, Салва Исмаил, покушавајући да да још конкретније и прецизније одређење, прави и додатну дистинкцију: ону између „исламизма“ и „исламистичке политике“. При томе, исламистичка политика подразумева „активности организација и покрета који у политичкој сфери мобилишу и агитују служећи се знацима и симболима из исламских традиција, или политички активизам који укључује неформалне групације које (ре)конструишу репертоаре и референтне оквире исламских традиција“, док исламизам обухвата „како исламистичку политику, тако и ре-исламизацију као процес у коме се у различите области друштвеног живота уводе знаци и симболи повезани са исламским културним традицијама“⁵⁾ (попут, нпр. питања употребе хиџаба). За Исмаила је, дакле, исламизам генерички појам када је реч о увођењу исламских елемената у друштвени живот, док се коришћење елемената ислама у политичким борбама специфично одређује као исламистичка политика. Отуда његова дефиниција исламистичке политике у највећој мери одговара класичним дефиницијама исламизма какве срећемо у литератури, попут оне, већ наведене, Ендрјуа Хејвуда.

Исламизам, овако схваћен, има своју унутрашњополитичку и спољнополитичку димензију. Наравно да је настао у унутрашњим државним оквирима, као што су за савремену анализу буђења и развоја исламизма од највећег значаја проучавање унутрашњополитичких феномена попут отпора Муслиманске браће Насеровом режиму у Египту и, посебно, Исламске револуције 1979. године у Ирану. Како примећује Масимо Кампанини, „исламска револуција афирмисала се у шиитском окружењу, али је и за свет сунита била велики покретач са симболичким значењем. Она је показала да је у име ислама могуће направити корените промене политичких прилика и чак да је могуће успоставити исламску државу“.⁶⁾ Једном покренути на унутрашњем плану, исламистички механизми налазе путеве ка међународној арени, преливајући се најпре у регионалним оквирима, да би кроз неколико деценија стигли до оних глобалних захваљујући утицају различитих фактора – остајући, према Мохамеду Ајубу, у сржи увек унутрашњополитички феномени: „политички ислам у савременом добу је превасходно национални феномен и његове путање, иако подвргнуте међународном утицају, пре свега су одређене факторима ограниченим на појединачне кон-

5) Salwa Ismail: *Rethinking Islamist Politics. Culture, the State and Islamism*, I. B. Tauris, London – New York, 2006, p. 2.

6) Масимо Кампанини: *Историја Средњег истока* (1798-2006), Clío, Београд, 2011, стр. 156.

тексте“.⁷⁾ Ајуб опажа да, приликом национално-транснационалне „трансплантације“ ислама, он губи како на релевантности, тако и на аутентичности, што, како ће се видети, отвара простор за уплив радикалних и екстремистичких групација, попут терористичких организација.⁸⁾

Ипак, утицај поменутих међународних фактора био је, нарочито у последњим деценијама, толики да се данашњи исламизам промишља као међународни феномен у најмању руку у једнакој мери као и унутрашњи. У тим оквирима, кључно питање које се отвара јесте однос ислама према Западу – сматрајући Западом, у овом случају више систем вредности које се односе на либерално-демократски поредак, отвореност и модерност, него конкретне државе и географска подручја. Када је реч о разумевању западно-исламских тензија, постоје два доминантна погледа,⁹⁾ од којих један третира ислам као претњу западној цивилизацији, а други као (вишевековну) жртву¹⁰⁾ западне политике. Са становишта научног промишљања могућности како за унутар-исламску, тако и за исламско-западну дебату, могуће је идентификовати питања секуларизације и глобализације либерално-демократског пројекта као битна ограничења: „сам идентитет ислама већ је укаљан његовом наводном позицијом као ‘другог’ западне модерности а афирмација исламске вере неизбежно се повезује са одбацивањем уместо са прихватањем алтернативних идентитета заснованих на религији, вери и моралности“.¹¹⁾ Истовремено, неке тензије су ендемски присутне унутар ислама. Невзат Согук идентификује три: одсуство адекватне комуникације исламских друштава са сопственом историјом, питање сусрета и међуигре ислама и модерности, као и сукоб политичких тежњи са локалним, регионалним и глобалним економским потребама – конкретно, питања власништва, производње и (ре)дистрибуције.¹²⁾

7) Mohammed Ayoob: *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008, p. 152.

8) Ayoob: *Ibid.*, p. 131-132.

9) Heywood: *Ibid.*, p. 197.

10) Видети и: Sayyid, Bobby S.: *A Fundamental Fear. Eurocentrism and the Emergence of Islamism*, Zed Books Ltd., London – New York.

11) Shahrbanou Tadjibakhsh: 'International relations theory and the Islamic worldview', in: Amitav Acharya and Barry Buzan (eds.): *Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, Abingdon, 2010, p. 175.

12) Soguk, Nevzat: *Globalization and Islamism. Beyond Fundamentalism*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth, 2011, 192-194. Согук апострофира Турску и Индонезију као муслиманске земље које су нешто отвореније за глобалне токове од већине осталих. О исламској димензији турске политике и њеним амбицијама у регионима Балкана, Кав-

Упркос трагичним последицама које је, посебно у последње две деценије, оставио радикални исламизам – пре свега кроз деловање терористичких организација и покрета – што природно јача разумевање за западну страну овог спора, значајан део одговорности за погрешно међусобно разумевање Запада и ислама почива управо на страни Запада, о чему је Едвард Саид писао у чувеној књизи *Оријентализам*¹³⁾. Једна од предрасуда укореењених у великом делу западне мисли јесте она о исламу као јединственој цивилизацији и тиме потпуно монолитном систему.¹⁴⁾ Неуважавање бројних верских, културолошких, националних и политичких различитости унутар самог исламског корпуса од стране западних сила, поготово у периоду до половине двадесетог века, када је Запад имао готово потпуну политичку контролу и утицај над највећим делом територија настањених муслиманима, довело је до бројних проблема и у великој мери узроковало раст исламизма, па и оног екстремног. Постоје, наравно, и други фактори који чине да исламске државе постају плодно тле за развој исламистичког тероризма. Више од две деценије након Првог заливског рата, решење блиско-источне кризе још увек није на видику,¹⁵⁾ што доводи до пораста изневерених очекивања. Питање верских а тиме и шире друштвених ауторитета у исламу, односно „ко говори у име ислама“, отвара простор за манипулације – при чему један од одговора на ово питање пружају транснационалне терористичке групе.¹⁶⁾ На политичка, економско-социјална, културна, верска и друга друштвена питања одговара се у фундаменталистичком маниру. Исмаил, у том смислу, примећује да јачање фундаменталистичке димензије ислама и исламистичке политике подразумева „већу усредсређеност на шеријат него на нове политичке облике, друштвене моделе или агенду за светлију будућност“.¹⁷⁾

каза и Блиског Истока, видети: Дарко Танасковић: *Неоосманизам. Повратак Турске на Балкан*, Службени гласник – Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010, стр. 70-104.

13) Едвард Саид: *Оријентализам*, Библиотека XX век – Чигоја штампа, Београд, 2000.

14) Аyoob: *Ibid.*, p. 12. Анализирајући политичке манифестације ислама, Ајуб даје детаљно поређење двеју водећих исламских држава, доминантно сунитске Саудијске Арабије и доминантно шиитског Ирана, показујући само на овом једном примеру бројне суштинске различитости унутар онога што се често погрешно перципира као монолитни „исламски свет“ (видети: Аyoob: *Ibid.*, pp. 42-63.). Видети и: Доминик Мојси: *Геополитика емоција. Како културе страха, понижења и наде утичу на обликовање света*, Clío, Београд, 2012, стр. 75.

15) Ignacio Ramonet: *Geopolitics of Chaos*, Algora Publishing, New York, 1998, p. 120.

16) Аyoob: *Ibid.*, p. 131. Видети и: François Burgat: *Islamism in the Shadow of al-Qaeda*, University of Texas Press, Austin, 2008.

17) Ismail: *Ibid.*, p. 160.

Доминик Мојси, у својој популарној и врло успелој студији *Геополитика емоција*, износи тезу да савремени арапско-исламски свет¹⁸⁾ карактерише „култура понижења“ (насупротив „култури наде“, доминантно присутној у великом делу Азије и „култури страха“, преовлађујућој на Западу). Управо тај осећај понижења, заједно са другим факторима о којима ће бити речи, у великој мери индукује насиље које се на глобалном нивоу јавља у облику транснационалног исламистичког тероризма, будући да „понижење без наде изазива очајање и ствара тежњу за осветом која лагано прераста у деструктивни импулс“.¹⁹⁾ Радикална мисао која настаје у исламском окружењу, дајући потпору и оправдање фундаменталистичким групама и покретима, у сваком случају је дифузна и далеко од тога да је једнозначна. Масимо Кампанини, међутим, идентификује пет општих елемената исламске радикалне мисли: 1) схватање данашњег света као света у стању неверовања, 2) нуђење тзв. „ретроспективне утопије“ као одговора на изазове данашњице, 3) неопходност стварања исламске државе (у једнини – дакле, не већег броја засебних држава), 4) прихватање цихада као средства борбе, и 5) утемељење у исламским концептима божанског суверенитета, правде и верског саветовања.²⁰⁾ Дубоке вредносне поделе пресликавају се у политичко-безбедносну сферу у најрадикалнијем облику, при чему се отвореност западне цивилизације од стране фундаменталиста доживљава као слабост.²¹⁾ „Тај сегмент света изгледа да је мотивисан мржњом према западњачким вредностима толико дубоко, да су његови представници спремни на самоубиство и изазивање огромних страдања невиних, приликом уништавања наших друштава, у име нечега што они виде као сукоб међусобно искључивих вредности“.²²⁾

Комплексност односа радикалног исламизма према западњачкој модерности, огледа се у чињеници да се модерна средства,

18) Ова кованица довољно говори о појмовној конфузији када је реч о савременом промишљању ислама и исламизма, и може се тумачити у кључу Ајубове опаске о погрешно перципираном монолиту, јер неке од највећих и најважнијих муслиманских земаља, попут Индонезије, Ирана, Пакистана или Турске нису арапске, као што ни сви блискоисточни и северноафрички Арапи нису припадници исламске вере. Сличну кованицу („Arab/Muslim“) користи и Томас Фридман: Friedman, Thomas L.: *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Picador – Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.

19) Мојси: *Ibid.*, стр. 74.

20) Кампанини: *op. cit.*, стр. 158-160. Видети и: Jeffrey R. Halverson, H. L. Goodall, Jr. and Steven R. Corman: *Master Narratives of Islamist Extremism*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.

21) Friedman, *op. cit.*, p. 422-425; 557-563.

22) Кисинџер, Хенри: *Да ли је Америци потребна спољна политика? У сусрет дипломатији XXI века*, Клуб плус, Београд, 2011, стр. 328.

технике и инструменти од стране радикалних исламиста прихватају, док се, истовремено, одбацује модернистички *ratio*: „Идеологија радикалног исламизма, ..., сасвим је савремена и нимало није ‘средњовековна’, а за то постоји мноштво врло прецизних разлога“: 1) чињеница да је радикални исламизам великим делом производ напетости савременог света; 2) чињеница да радикални исламисти обилато користе савремена средства пропаганде, те 3) чињеница да се константно и предано ради на модернизовању, тј. прилагођавању поруке средњовековне теологије актуелним изазовима и политичким циљевима.²³⁾ Сложена међуигра исламизма и модерности добија свој специфичан израз управо кроз деловање фундаменталистичких и терористичких организација и група.

Када је реч о западно-исламским односима, вреди се подсетити Семјуела Хантингтона и његовог концепта сукоба цивилизација, представљеног почетком последње деценије двадесетог века, затим донекле запостављеног и одбаченог у наредним годинама, а посебно реактуелизованог након терористичких напада Ал Каиде на Сједињене Америчке Државе у септембру 2001. године. Према Хантингтону, ислам је, као једна од неколико великих цивилизација (уз афричку, јапанску, кинеску, латиноамеричку, православну, Хинду, и западну), омеђен „крвавим границама“. Овом фразом, која делује контроверзно и у великој мери претерано, Хантингтон се служи тврдећи да постоји инхерентна склоност ислама према примени групног насиља и учешћу у насилним политичким сукобима. Он је утврдио да се „велика већина сукоба због неодговарајуће границе догодила [се] широм Евроазије и Африке, дуж границе која раздваја муслимане од немуслимана. Док је на макро или глобалном нивоу светске политике примаран сукоб цивилизација између Запада и остатка, на микро или локалном нивоу то је сукоб између ислама и других“.²⁴⁾ Хантингтон се, међутим, не задржава на овој констатацији, већ покушава да, анализом различитих фактора, објасни претпостављену муслиманску склоност ка групним сукобима. Он ове сукобе посматра дуж две линије раздвајања: између сукоба у савременој и историјској димензији, и између унутар-исламских и спољашњих сукоба. Шест фактора којима се може објаснити муслиманска склоност ка групном насиљу су следећи: 1) инхерентни милитаризам – ислам као „религија мача“; 2) близина и директан додир са немуслиманским групама кроз историју; 3) „несварљивост“ муслимана – проблем односа немуслиманских већина са муслиманским мањинама и обратно, муслиманских већина

23) Кампанини: *Ibidem*.

24) Семјуел Хантингтон: *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица – Романов, Бања Лука, 2000, стр. 283.

са немуслиманским мањинама; 4) статус жртве, посебно у односу на западни империјализам у деветнаестом веку; 5) одсуство доминантне државе – недостатак центра као извор нестабилности; и 6) демографска експлозија у муслиманским друштвима, при чему постоји велики број незапосленог становништва узраста петнаест до тридесет година.²⁵⁾

Као што је већ речено, исламистички тероризам представља најрадикалнији израз насиља којим се служе радикални исламисти.²⁶⁾ Од стране различитих фундаменталистичких група, примена насиља се посматра као једини начин очувања традиције и вредности од „културног цунамија“ западних производа и материјализма.²⁷⁾ Према речима Мохамеда Ајуба, транснационални цихад представља глобални напад у циљу локалне одбране онога што се доживљава као аутентични ислам.²⁸⁾ Озбиљност терористичке претње у литератури али и безбедносним праксама држава доживљава се на различите начине.²⁹⁾ Проблем једног дела литературе, поготово оне државоцентричне, јесте неадекватно сагледавање размера и озбиљности терористичке претње: „Терористи јесу безобзирни, али нису тако бројни. Они немају територију под сталном контролом. Уколико би њихове активности онемогућавале снаге безбедности или административни органи њихових потенцијалних жртава – уколико им ниједна земља не би пружала уточиште – они би постали отпадници од закона који све више морају да се баве сопственим преживљавањем. Уколико покушају да успоставе контролу над делом земље, као што се у извесној мери догодило у Авганистану,³⁰⁾ пораз им се може нанети војном операцијом. Кључ антитерористичке стратегије је, дакле, елиминација њихових упоришта.“³¹⁾ Мада је опаска о елиминацији упоришта тероризма исправна, јасно је да у време писања ових речи Хенри Кисинџер није могао претпоставити појаву једног потпуно новог феномена у

25) Хантингтон: *op. cit.*, стр. 291-294.

26) О феномену тероризма као облика угрожавања безбедносних капацитета државе, видети: Гаџиновић, Радослав: *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013, стр. 262-281.

27) Steven L. Lamy, *et al.*: *Introduction to Global Politics*, Oxford University Press, New York, 2011., p. 267. Видети и: Desai, Meghnad: *Rethinking Islamism. The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, London – New York, 2007.

28) Ayoob: *op. cit.*, p. 132.

29) Robert Jackson and Georg Sorensen: *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp. 252-254.

30) О специфичном геополитичком положају Авганистана и Пакистана, видети: Parag Khanna: *The Second World. Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008, pp. 108-114.

31) Кисинџер: *op. cit.*, стр. 330.

сфери транснационалног тероризма: тзв. Исламске државе Ирака и Леванта (*Islamic State of Iraq and the Levant – ISIL*), која у погледу бројности, организованости, економске независности и величине територије представља потпуну безбедносну новину и оповргава највећи део Кисинцевих теза из наведеног пасуса. Када је реч о озбиљности претње и могућности адекватног одговора на њу, треба уочити и „разлике у структури вредности“, будући да „секуларне државе не могу на кредибилан начин да материјално угрозе оно што терористи спиритуално вреднују“.³²⁾

Након терористичких напада Ал Каиде на Сједињене Америчке Државе у септембру 2001. године, угледни амерички научник, публициста и телевизијски водитељ Фарид Закарија (иначе пореклом из угледне муслиманске породице из Индије), објавио је у часопису „Њузвик“ есеј под називом „Политика беса: Зашто нас мрзе?“³³⁾ покушавајући да проникне у узроке успона исламског фундаментализма у најагресивнијем облику и порекло његове нетрпељивости према западном свету. Констатујући да је језгро антизападног сентимента пре свега на Блиском истоку³⁴⁾ а не у целом исламском свету, те да велику улогу игра арапски осећај понижења, пропадања и очаја, као и опкољености модерним светом који симболизују Сједињене Америчке Државе, Закарија је покушао да одреди факторе који су пресудно утицали на генезу насилне ескалације дубоких муслиманско-западних тензија. Он је том приликом издвојио три групе фактора: 1) некомпетентна и корумпирана власт, односно слаба државност у великом делу муслиманског света у последњим деценијама, што је у склопу са 2) пропашћу модернистичких идеја и пројеката, попут секуларизма, национализма и социјализма и 3) религијом која се, у фундаменталистичком облику јавила као алтернативни извор легитимитета, довело до стварања својеврсних друштвених и политичких околности које су индуковале склоност ка насилном решавању исламско-западних напетости и спорова. Тринаест година касније, у нешто краћем есеју названом „Зашто нас још увек мрзе, 13 година касније?“³⁵⁾ и објављеном у „Вашингтон посту“, Закарија је кориговао и допу-

32) Steven L. Lamy, *et al.*: *op. cit.*, p. 270.

33) Fareed Zakaria: 'The Politics of Rage: Why Do They Hate Us', *Newsweek* [online], доступно на: <http://www.newsweek.com/politics-rage-why-do-they-hate-us-154345> [приступљено 20.11.2014.].

34) О безбедносној динамици Блиског истока видети: Lynch, Mark: 'Globalization and Arab Security', in: Jonathan Kirshner (ed.): *Globalization and National Security*, Routledge, London – New York, 2006, pp. 171-200. Такође и: Вјачеслав Авијуцки, *Континеналне геополитике*, Clio, Београд, 2009, стр. 189-217.

35) Fareed Zakaria: 'Why They Still Hate Us, 13 Years Later', *The Washington Post* [online], доступно на: <http://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-why-they-still-hate-us->

нио неке своје увиде, али је остао при ставовима изнетим у наведеној анализи.

У светлости наведених налаза, намеће се питање о перспективама ислама и исламизма, како на унутрашњем плану, тако – можда у још већој мери – када је реч о исламско-западним односима. Питер Демант, раније цитиран као аутор четворочлане дефиниције исламизма, идентификује пет дилема чије би разрешење у великој мери могло да одреди ове перспективе.³⁶⁾ Оне се односе на начине како ће се ислам одредити према неким од суштински важних феномена данашњице, односно на: 1) однос ислама према муслиманским сакралним изворима; 2) однос ислама према сопственим унутрашњим поделама; 3) однос ислама према научном разуму; 4) однос ислама према демократији;³⁷⁾ као и 5) однос ислама према новим импулсима који долазе од тзв. „западног ислама“.³⁸⁾

Уочљиво је да Демантове дилеме о будућности ислама представљају – природно – само једну страну исламско-западних односа. Несумњиво да је, уколико перспективе конструктивног развоја ових односа уопште постоје као циљ, и на страни Запада неопходно одговорити на бројна питања и дилеме. Међутим, чини се да је западни свет, упркос сопственој дифузности и хетерогености, ништа мањој од исламске, ипак у већој мери одговорио на сложената питања свог идентитета или барем пронашао начине за организацију мирног суживота унутрашњих различитости. Разуме се да су неопходни време и промена бројних пракси и политика обеју страна, али може се рећи да ће перспективе ислама и његових односа са Западном цивилизацијом постати светлије када у погледу унутрашње консолидације решавања дилема о сопственом политичком идентитету ислам постане равноправан саговорник.

13-years-later/2014/09/04/64f3f4fa-3466-11e4-9e92-0899b306bbea_story.html [приступљено 20.11.2014.].

36) Demant: *op. cit.*, pp. 221-226.

37) Видети и: Caroline Cox and John Marks: *The 'West', Islam and Islamism. Is Ideological Islam compatible with Liberal Democracy?*, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, London.

38) Видети и: Ramadan, Tariq: *Western Muslims and the Future of Islam*, Oxford University Press, New York, 2004; Saggar, Shamit: *Pariah Politics. Understanding Western Radical Islamism and What Should be Done*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

ЛИТЕРАТУРА

- Авијужки, Вјачеслав: *Континенталне геополитике*, Clio, Београд, 2009.
- Ayoob, Mohammed: *The Many Faces of Political Islam. Religion and Politics in the Muslim World*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2008.
- Burgat, François: *Islamism in the Shadow of al-Qaeda*, University of Texas Press, Austin, 2008.
- Demant, Peter R.: *Islam vs. Islamism. The Dilemma of the Muslim World*, Praeger Publishers, Westport [CT] – London, 2006.
- Desai, Meghnad: *Rethinking Islamism. The Ideology of the New Terror*, I. B. Tauris, London – New York, 2007.
- Гафиновић, Радослав: *Угрожавање капацитета безбедности државе*, Филип Вишњић, Београд, 2013.
- Zakaria, Fareed: 'The Politics of Rage: Why Do They Hate Us', *Newsweek* [online], доступно на: <http://www.newsweek.com/politics-rage-why-do-they-hate-us-154345> [приступљено 20.11.2014.].
- Zakaria, Fareed: 'Why They Still Hate Us, 13 Years Later', *The Washington Post* [online], доступно на: http://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-why-they-still-hate-us-13-years-later/2014/09/04/64f3f4fa-3466-11e4-9e92-0899b306bbea_story.html [приступљено 20.11.2014.].
- Ismail, Salwa: *Rethinking Islamist Politics. Culture, the State and Islamism*, I. B. Tauris, London – New York, 2006.
- Jackson, Robert and Georg Sorensen: *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Кампанини, Масимо: *Историја Средњег истока (1798-2006)*, Clio, Београд, 2011.
- Кисинџер, Хенри: *Да ли је Америци потребна спољна политика? У сусрет дипломатији XXI века*, Клуб плус, Београд, 2011.
- Khanna, Parag: *The Second World. Empires and Influence in the New Global Order*, Random House, New York, 2008.
- Lamy, Steven L. et al.: *Introduction to Global Politics*, Oxford University Press, New York, 2011.
- Lynch, Mark: 'Globalization and Arab Security', in: Jonathan Kirshner (ed.): *Globalization and National Security*, Routledge, London – New York, 2006, pp. 171-200.
- Martin, Richard C. and Abbas Barzegar: *Islamism. Contested Perspectives on Political Islam*, Stanford University Press, Stanford [CA], 2010.
- Мојси, Доминик: *Геополитика емоција. Како културе страха, понижења и наде утичу на обликовање света*, Clio, Београд, 2012.
- Ramadan, Tariq: *Western Muslims and the Future of Islam*, Oxford University Press, New York, 2004.
- Ramonet, Ignacio: *Geopolitics of Chaos*, Algora Publishing, New York, 1998.
- Saggar, Shamit: *Pariah Politics. Understanding Western Radical Islamism and What Should be Done*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

- Саид, Едвард: *Оријентализам*, Библиотека XX век – Чигоја штампа, Београд, 2000.
- Sayyid, Bobby S.: *A Fundamental Fear. Eurocentrism and the Emergence of Islamism*, Zed Books Ltd., London – New York.
- Soguk, Nevzat: *Globalization and Islamism. Beyond Fundamentalism*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth, 2011.
- Tadjbakhsh, Shahrbanou: 'International relations theory and the Islamic worldview', in: Amitav Acharya and Barry Buzan (eds.): *Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and Beyond Asia*, Routledge, Abingdon, 2010, pp. 174-196.
- Танасковић, Дарко: *Неоосманизам. Повратак Турске на Балкан*, Службени гласник – Службени гласник Републике Српске, Београд, 2010.
- Friedman, Thomas L.: *The World Is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century*, Picador – Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.
- Halverson, Jeffry R., H. L. Goodall, Jr, and Steven R. Corman: *Master Narratives of Islamist Extremism*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.
- Хантингтон, Семјуел: *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица – Романов, Бања Лука, 2000.
- Heywood, Andrew: *Global Politics*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.
- Cox, Caroline and John Marks: *The 'West', Islam and Islamism. Is Ideological Islam compatible with Liberal Democracy?*, Civitas: Institute for the Study of Civil Society, London.

Mladen Lisanin

ISLAM AND ISLAMISM: ORIGINS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

Resume

The goal of the author is to present basic trajectories of the occurrence and development, as well as possible perspectives of Islam as a political expression – otherwise defined as Islamism. While cultural, geographical and political-economic origins of Islamism are largely known, they must be repeatedly researched, bearing in mind the transformations that Islamism, as the political expression of Islam, has undergone over the last several decades. Intra-Islamic religious and thusly political divisions, relation of Islam to the Western world and modernity as one of the West's most significant properties, as well as the position of religion in the political history of Islamic societies, represent some of the factors which are seldom stipulated, in the contemporary literature, as significant in the formation of contemporary Islamism. The issue of the use of force represents a distinctive area within contemporary Islamic studies, and the answer to this question is what

the prospects of not only Islam and Islamic politics, but also global political relations depend on.

Keywords: *Islam, Islamism, Terrorism, Modernity, Civilization.*

* Овај рад је примљен 27. новембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

ПРИКАЗИ

УДК 327(560)(049.3)

Приказ

Политика националне безбедности
година V vol. 7
број 2/2014.
стр. 151-156.

Дејан Бурсаћ

*Институт за политичке
студије, Београд*

НЕООСМАНИЗАМ*

*Дарко Танасковић, Неоо-
сманизам: Повратак Турске
на Балкан – друго допуњено
издање, Службени гласник,
Београд, 2011, 164 стр.*

Актуелност ове теме, усл-
овљена данашњом геополити-
чком ситуацијом и развојем дог-
ађаја како на подручју Блиског
Истока, тако и у самој Турској,
даје императив за поновни
осврт на значајно дело проф. др
Дарка Танасковића, професора
Универзитета у Београду, орије-
нталисте и дипломате. Књига
„Неоосманизам“ је већ својим
првим издањем постала попу-
ларно штиво у широј јавности,
али то нимало не умањује њен
значај и бриткост анализе са
којом аутор приказује дугоро-
чне тенденције модерне турске
политике, те упозорава на њих-
ове манифестације и последице
на регионе у којима Турска дел-
ује и пројектује своју моћ. Др-
уго, допуњено издање, изашло
је из штампе како због велике
популарности оригиналне књ-
иге, тако и због нужних допуна
које је изазвао актуелни геоп-
олитички моменат, а који аутор
као да је предвидео када је „те-
мпирао“ писање првог издања.
Наиме, штампарске пресе се
још нису ни охладиле, а отпоч-
ело је тзв. „Арапско пролеће“ –
талас демонстрација, немира и

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр.
179009, који финансира Министарство
просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије.

оружаних сукоба, који је из тем-
еља уздрмао исламски свет.

Разумевање политичких
догађаја који су уследили и који
су још увек актуелни, како у Тур-
ској, тако и широм исламског
света (у коме Турска има своје
важно место), практично је нем-
огуће без разумевања и проучав-
ања тенденција неоосманизма,
идеолошког и програмског ст-
уба међународног „повратка“
Турске на место значајног геоп-
олитичког играча.

Али, шта је то уопште
неоосманизам? Већ у првом
поглављу, аутор настоји да одр-
еди овај појам, те нас води кроз
историјску еволуцију идеје, уз
осврт на Балкан и ефекте ове
идеологије на наш регион. Нео-
османизам, сматра Танасковић,
уствари исходи из сталног про-
цеса разградње секуларизма и
кемализма у Турској, који је на
снази готово од смрти Мустафе
Кемала Ататурка, творца моде-
рне и лаичке турске републике.
Упоредо с тим, у Турској је пр-
исутна константна политичка
емоција империјалне носталг-
ије, односно жала за изгубљ-
еном позицијом коју је уживало
Отоманско царство. Танасковић
врло успешно распетљава пон-
екад замршену турску полити-
чку сцену, коју, уз еволуцију
и нестајање разноврсних пол-
итичких партија, карактерише
и дуга историја војних удара и
политичког уплитања војске,
тако нетипичног за – макар

декларативно – демократске
државе уређене по западном
моделу. Он тако презентује чит-
аоцу јасан развојни пут идеје
неоосманизма и њен уплив у
главне токове турске политичке
и геополитичке мисли данашњ-
ице. Аутор, закључно, дефин-
ише неоосманизам као комбин-
ацију исламизма, (пан)туркизма
и отоманског империјализма, уз
стално одрицање најважнијих
принципа кемализма и повећ-
ање присуства Турске у међ-
ународној арени. Свеукупно,
овај процес добија свој замајач
након пада Берлинског зида,
када Турска, престанком блоко-
вске поделе, добија нешто комо-
тнију маневарску позицију за
остваривање сопствених интер-
еса у суседним регионима који
западају у пост-хладноратовски
хаос. Сукоби на нестабилним
маргинама (Балкан, Блиски
Исток, Кавказ), што су све обл-
асти са којима Турска има ист-
оријске, културне или етничке
везе, свакако су омогућили ову
тежњу за пројекцијом моћи пре-
ко граница Ататуркове републ-
ике. Дакле, крај Хладног рата
и процеси који су уследили су
били нужан, спољни подстицај
успону неоосманистичке иде-
ологије. Унутрашњи подстицај
је дошао са Партијом правде и
развоја (АКП) и њиховом ко-
нсолидацијом на власти, која је
почела са изборима 2002. год-
ине.

За разумевање неоосманизма неопходно је разумети његове идејне творце, односно људе који су овај идејни тренд заокружили и превели у платформу за конкретно, пре свега спољнополитичко деловање. Танасковић правилно истиче значај Ахмета Давутоглуа (од августа 2014. године премијера Турске!) у формирању неоосманизма као спољнополитичке доктрине. Наредни део Танасковићеве књиге представља анализа „Стратешке дубине“, Давутоглуовог програмског дела, веома утицајне књиге која је још 2001. године одредила спољнополитичку оријентацију неоосманиста.

Стратешка дубина, појмовно дефинисана, има две кључне одреднице: историјску и географску дубину, а обе проиилазе из наслеђа Отоманског царства. Напори неоосманиста су, на темељима ове две координате, оријентисани ка томе да Турску више не представљају као мост, периферног играча који прикладно повезује исток и запад, већ да ова држава заузме своје место као срце Евроазије, централна земља и кључни геостратешки играч новог поретка у овом делу планете. Аутор преноси Давутоглуове препоруке о полугама остваривања ових циљева: то су, поред геополитичких и геоекономских фактора, култура, демографски фактор (младо и динамично турско становништво), стабилна

средња класа, образовање, технологија и наука, као и динамични привредни раст. Поред тога, Давутоглу истиче и три субјективна фактора, који се тичу пре свега одлучилаца: стратедијско размишљање, стратедијско планирање и политичка воља. По њему, инструменти су на располагању, позорница је постављена, а једина препрека остварењу геополитичких циљева је вољни моменат политичке елите!

Важно је међутим приметити да се у Танасковићевој анализи, као и у оригиналном Давутоглуовом делу, релативно мали значај даје безбедносним инструментима, односно војној сили. Овом приликом не треба заборавити на међусобно подорење неоосманиста и војске, која у турској републиканској историји представља кључног браниоца секуларизма. Ипак, претпоставимо да ни употреба војних средстава у остваривању геостратешких циљева није до краја искључена. Не треба изузети из вида да је Турска чланица НАТО и земља која поседује значајну војну силу (по величини копнене војске се, у зависности од критеријума, убраја у 10 до 20 највећих војних сила на планети).

Турска се, упркос овим војним предностима, окренула ширењу утицаја кроз културу, економску политику и дипломатију. Давутоглу је формулисао

тзв. „политику нула проблема“ са суседима, која налаже да је, за ширење утицаја, неопходно имати „чист рачун“ са свим земљама у сфери интереса. Међутим, може се поставити питање успешности ове политике, нарочито у контексту паралелне тежње за решавањем проблема и улоге коју отоманско наслеђе има у концепцији неоосманизма. Наиме, пантуркизам, улога заштитника исламских интереса и нарочито заштите етнички и културно „сродних“ народа, често су доводили Турску у сукоб са појединим државама. Сетимо се само запаљивих и мобилизаторских говора које су највиши турски званичници својевремено одржали у Сарајеву или на Косову. Народи које Турци виде као незаобилазне у остваривању својих геополитичких интереса, нарочито на Балкану (пре свега, Бошњаци, Албанци и Турци у Бугарској), често се налазе у мањинском положају у низу држава нетурског и неисламског наслеђа, те овакве турске изјаве и стремљења могу само погоршати односе са владама поменутих земаља. Политика „нула проблема“ стога у својој основи садржи парадокс, те је и питање колико је то уопште успешан концепт за пројекцију меке моћи неоосманиста.

Турској је мешање у политичке односе у суседним регионима донекле омогућено међународним односима снага,

како објашњава проф. Танасковић у поглављу о „глобалним координатама неоосманизма“. Аутор истиче лагодну позицију коју Турска ужива због чланства у НАТО и савезништва са САД (мада би се та позиција данас могла довести у питање, највише турским несналажењем и одсуством смислене акције у Сирији и Ираку, што је пре свега условљено унутрашњим страхом од курдског сепаратизма). Русија и Кина, иако претендују на сличне сфере интереса, данас зачуђујуће добро сарађују са Турском, можда и из разлога што Кавказ (осим традиционално Анкари наклонењеног Азербејџана) и азијске наследнице СССР (Киргистан, Казахстан, Туркменистан, Узбекистан и Таџикистан) никада нису били превише атрактивни за турску демонстрацију спољнополитичке моћи. Односе ЕУ и Турске карактерише све веће удаљавање, те и поједине чланице ЕУ ангажман на Балкану потенцијално виде као једну врсту компензације Турској за њена латентна европска стремљења, сматра аутор.

И овде долазимо до најважнијег дела књиге, односно регионалног аспекта неоосманизма, који се остварује у три већ поменута геополитичка региона. Првом, кавкаском, ни аутор ове књиге, ни сами неоосманисти не посвећују много пажње. Ситуација на овом „фронту“ је

релативно јасна: Азербејџан је савезник, Грузија представља руско двориште, а ангажман у Јерменији је проблематичан због питања геноцида с почетка 20. века, те може само да наштети глобалном имиџу Турске. Утицај Анкаре на Блиском Истоку је актуелизован Арапским пролећем и консеквентним догађајима који су разорили деценијске обрасце владања и јасне границе овог дела света. У новонасталој ситуацији, Турска се готово самоизолирала и угрозила сопствену репутацију, како пред западним савезницима, тако и пред остатком арапског и исламског света, те се њено место у овом контексту још увек преиспитује.

Коначно, Балкан је не-обично значајан за неоосмански поглед на свет. Како Танасковић оцењује, на Балкану се налази упориште турског европског идентитета. За разлику од често мистичних и идентитетски слабо утемељених аспеката пантуркизма и панисламизма, европско културно наслеђе Турске је опипљиво и јасно видљиво. Уз то, на западу се очигледно и даље верује у важност улоге коју Турска има на Балкану, те се њено присуство сматра и легитимним и корисним. Неоосманисти стога осећају одговорност не само за милионе муслимана на Балкану, него и за цело полуострво, које покушавају да презентују

као продукт отоманског наслеђа. Поред тога, Балкан је практично једино место неоосманистичког геополитичког успеха, односно једини регион где је турско присуство легитимизовано како од стране локалних актера, тако и од стране кључних геополитичких играча.

То је и један од закључака аутора ове књиге. На неоосманизам треба гледати као на реалан геополитички фактор и у складу с тим се према њему одређивати, како би се за своју државу остварила корист. У томе је и велика прескриптивна вредност ове књиге. Србији су неопходне подробне анализе покретачких мотива и стремљења спољнополитичког деловања свих држава са којима наша земља дели геополитичко поље. Оне би свакако унапредиле наше спољнополитичко деловање, али и опште знање јавности о појединим, не тако далеким, државама и регионима.

Што се Турске данас тиче, пред њом су нови изазови. Чини се да Анкара, после значајног оклевања у сузбијању последица сиријске и ирачке кризе, те избегавања сукоба са Исламском државом, остаје све више усамљена. Исходи ових сукоба, ставови западних савезника и ново позиционирање Турске након завршетка кризе, као и унутрашње манифестације владавине дуготрајног премијера, а сада и председника Реџ-

епа Тајипа Ердогана, одредиће будућност неоосманистичке идеје. Остаје нам да се надамо да ћемо тада, када ситуација како на унутрашњем, тако и на спољном плану Турске буде јаснија, бити у прилици да прочитамо неко ново дело проф. Дарка Танасковића, које ће додатно ући у суштину ове тематике.

* Овај рад је примљен 2. децембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

УДК 28-67(049.3)

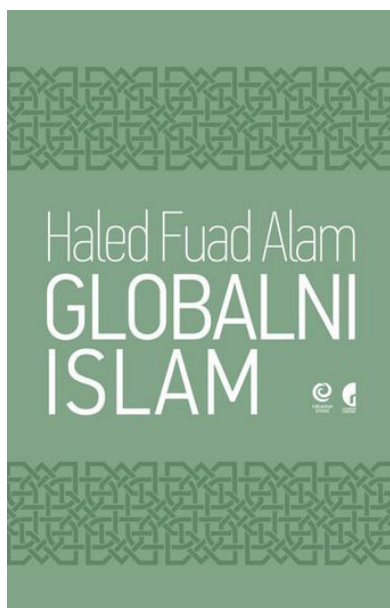
Приказ

Политика националне безбедности
година V vol. 7
број 2/2014.
стр. 157-160.

Адријана Грмуша
*Институт за политичке
студије, Београд*

ГЛОБАЛНИ ИСЛАМ*

*Халед Фуад Алам, Глобал-
ни ислам, Службени гласник,
Београд, 2012, 156 стр.*

Из пера аутора књига:
Писмо једном камикази (2004),
Усамљеност запада (2006), *Во-
дич за самоодбрану од расизма*
A-3 (2010), италијанског пу-

блицисте алжирског порекла и угледног светског исламолога и социолога Халеда Фуада Алама, изашла је још једна значајна књига, *Глобални ислам*. Ово дело представља представља свеобухватан увид у проблематику савременог ислама. Наиме, књига је плод ауторовог вишегодишњег промишљања о турбулентном времену у коме се исламски свет суочава са драматичним збивањима на међународном плану, а која су праћена трауматичним последицама: почевши од Заливског рата па све до терористичког напада на зграде Светског трговинског центра 11. септембра 2001. године. Кроз осам поглавља, Алам настоји да пружи што сажетији преглед многобројних аспеката савременог ислама, као што су однос ислама и политике, однос муслиманског света и Запада, појава идеја антизападњаштва (антиокцидентализма), значај идеје евроазијства у данашњем исламу, па све до питања тероризма, данашњих милитантних интелектуалаца у савременом исламу, појма цихада, улоге информатичке технологије и нових средстава информисања у исламистичким покретима, проблема глобализације, као и питања интеграције муслимана у Европи. Посебно је значајан ауторов осврт на однос муслимана и за-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

падне цивилизације, који он дефинише као противречан скуп привлачности и одбојности.

У уводним поглављима, Алам промишља питања данашње напетости између традиције Истока и културе Запада из теолошке, историјске, социолошке, а затим и културолошке перспективе. Надаље, аутор у циљу расветљавања односа ислам-Запад, наводи да су поједини муслимански интелектуалци са једне стране, сковали појам „окциденталитис“ како би указали на болест која је захватила муслиманско друштво, док су са друге стране бројни аутори понудили различите „терапије лечења“ исламског друштва од наведене болести. У складу са тим, радикални исламизам представља једну од инвазивних терапија. Алам сматра да представљање исламског света као „оболелог од Запада“ од стране бројних муслиманских мислилаца, подстиче тероризам бинладеновског типа, тако што њихове организације трансформише, односно преображава их од група револуционарног типа у милитантне секте. Последично, идеја „окциденталитиса“ изнедрила је очајничке потезе новог хипертероризма, који су допринели даљем неразумевању ислама и запада.

Временски посматрано, процес окцидентализације, односно идеје да Запад представља кључни рушилачки фактор

за исламски идентитет, започео је у моменту у коме је ислам престао да се такмичи са Западом. Како би илустровао општу збуњеност муслиманског друштва као последицу процеса окцидентализације, аутор, ослањајући се на мисли египатског писца Мухамеда ал-Мувејлихија, наводи да се источњаци понашају као слепи људи, не покушавају да сазнају нешто више о најновијим достигнућима, опонашају западњаке у свим животним ситуацијама, одричу се свих својих светих начела. „Будући да су ишчупали своје културне корене, они бауљају у мраку и живе у лажи“, наводи аутор (стр. 30).

У геополитичком смислу, Заливски рат представља тачку прекида између ислама и Запада будући да је изазвао поделу света на „крсташе“ и „бранитеље нације“. Такође, код одређеног дела муслиманског света, Заливски рат буди свест о двоструком поразу: унутрашњем (Заливски рат као перцепција раздора солидарности међу муслиманима) и спољашњем (Заливски рат буди свест о војној и технолошкој надмоћи Запада).

У средишту поимања дихотомије ислам-Запад, која је током 20. века изнутра раздирала муслиманско друштво, лежи фигура муслиманског интелектуалца, који је представљен као врсни познавалац Запада, његов „тумач и преводилац“.

Стога, интелектуалац у муслиманском свету концепира идентитет Ислама помоћу „филтрираног поретка“ који рефлектује одређену културну и друштвену дистанцираност од нових урбанизованих слојева исламског друштва. Примера ради, изградња новог културног поретка у случају иранског друштва, почивала је, како аутор објашњава, на реисламизацији друштва која је иницирана од стране државе и која на целокупно друштво преноси исламска начела. У циљу сликовитог приказа процеса реисламизације у контексту глобализације, снажног споја антиимперијализма и реисламизације, Алам наводи пример параде иранских жена-војника са калашњиковима у рукама испод хиџаба.

На културном плану, глобални ислам, слично глобализму, утиче на развијање културне хомогености, односно постаје нетолерантан према културним разноликостима исламског – али и спољног – света. Концепт савременог ислама, Алам изједначава са „концептом варијабилног интезитета“ исламског идентитета, сматрајући да дефинисање исламског идентитета варира у инверзивном односу према повећању разлика између ислама и културе, ислама и друштва, ислама и политике. Другим речима, концепт „варијабилног идентитета“ који се односи на ислам-

ски идентитет пружа појединцу могућност да своју припадност исламском идентитету искаже кроз различите форме, односно да је дефинише као социолошки идентитет (исламски идентитет искључиво као културни), идентитет неофундаменталистичког типа (који појединца осликава у оквиру строгог поштовања верске и етичке праксе) и политички идентитет (успостављање свеобухватне исламске власти). Како би објаснио комплексност овог феномена, Алам надаље објашњава функцију коју верски дискурс има у исламском друштву.

У ери глобализације, ислам се суочава са бројним изазовима, арапски свет се креће ка неком облику „исламонациоализма“, а кључни проблем је нерешен однос између религије и политике. При томе, аутор скреће пажњу да се политички ислам налази на раскршћу: или ће се „преформулисати“ или ће се радикализовати и одустати од демократије. Затим, Алам, желећи да муслиманском свету, сломљеном под утицајем модернизације, врати способност самоспознаје, анализира религијску и културну припадност савремених муслимана у условима глобализације и секуларизације. Такође, полазећи од анализе улоге коју је у појави ислама имао Мухамед, преко разумевања Куранске истине, аутор настоји да објасни генезу

исламског учења наглашавајући примарне облике његовог постојања и утицаја у складу са духом времена (глобализација и технолошка револуција).

Халед Фуад Алам, у књижи невеликог обима, бави се питањима дубинског смисла односа између традиционалног и модерног спознајног хоризонта, односно разматра феномен изненадног сусрета два света која су се до јуче међусобно игнорисала. Алам анализира дубоке кризе које су потресале

ислам у протеклом веку. Према аутор не настоји да пружи готова решења и дефиниције, књига ће отворити мноштво питања, пробудити знатижељу и подстаћи мишљење како стручне, тако и лаичке јавности. Како наша средина последњих деценија има комплексан однос са исламом, књига *Глобални ислам* је нарочито значајна и за разумевање дешавања на просторима Балкана, где су хришћанска и муслиманска популација у блиском суседству.

* Овај рад је примљен 4. децембра 2014. године, а прихваћен за штампу на састанку редакције 12. децембра 2014. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

На левој страни у заглављу се налази име, средње слово и презиме аутора, звање аутора, назив установе, факултета и седиште. Наслов рада куцати на средини великим словима – Bold (фонт 14). Поднаслови се пишу на средини, великим словима - Bold (фонт 12) и нумеришу се арапским бројевима. Уколико поднаслов садржи више целина, оне се такође означавају арапским бројевима, и то: 1.1. – малим обичним словима Bold (фонт 12). Сви текстови на српском језику треба да су куцани ћирилицом. У тексту су италиком (курзивом) истакнуте речи на страном језику. Обим рада не сме бити већи од 1 ауторског табака, (односно 16 страница или 36300 карактера са размаком). Текст треба писати у фонту Times New Roman, величина слова 12, са увученим пасусима и проредом 1,5.

После ових података следи **сажета**к који треба да садржи од 100 до 250 речи. Иза сажетка иду **кључне речи** чији број не може бити већи од 10, док њихова употреба у тексту треба да буде што већа. У **сажетку** треба да стоји предмет анализе, циљ рада, коришћени теоријско-методолошки приступи, резултати, закључак или одређене препоруке. На крају текста, после **литературе**, треба написати **резиме** на енглеском језику чија дужина мора бити око 1/10 дужине чланка, након кога треба да стоје преведене кључне речи. Такође, пре резимеа требало би да стоји наслов на енглеском језику. Аутор би у **резимеу** у структурираном облику требало да истакне најважније резултате и закључке истраживања до којих је дошао у свом раду знатно шире него у сажетку. Текст за часопис не садржи посебан увод и закључак. Ако је рад на енглеском или неком другом језику, сажетак и резиме морају бити на српском језику.

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте су истог фонта као основни текст и треба их куцати са командом Insert – Reference – Footnote, а не намештањем разних оквира, јер једино на тај начин можемо гарантовати, да ће се и у прелому фусноте појавити на добром месту. Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- када се ради о **монографији** фуснота мора садржати: име и презиме аутора, наслов рада у италику, издавач, место, година издања и број стране (на пример: Зоран Аврамовић, *Родомрсци*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 15; Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54);

- када се ради о **чланку**, име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа у италику, издавач, место издавања, број, година излажења и број страница (на пример: Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67);
- када се ради о **зборнику радова**: име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника италиком, онда у загради написати приређивача зборника, издавач, место издања, година издања, број стране (на пример: Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239);
- **извори са Интернета**, који не смеју прећи више од 10% коришћене литературе, треба да садрже име аутора, наслов чланка у италику, пуну интернет адресу и датум приступа. (на пример: Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013.)
- **архивска грађа**, мора да садржи наслов (одређује се тако да од говори на питања: ко? коме? шта?) и где се налази (креће се од навођења највеће целине, а завршава са навођењем најмање целине) (на пример: Извештај Министарства иностраних дела од 19. априла 1888. о постављењу конзула. Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894).

Литература треба да се налази на крају рада, испред резимеа, поређана по азбучном реду, са следећим елементима:

- **књиге**: презиме и име аутора, наслов књиге италиком, издавач, место издања, година (на пример: Суботић, Момчило: *Српско питање данас*, Институт за политичке студије, Београд, 2008);
- **зборници**: презиме и име аутора, назив рада под наводницима, назив зборника италиком, онда у загради написати приређивача зборника, издавач, место издања, година издања (на пример: Марковић, Драган, „Демократизација власти и управљања у Србији“, у зборнику: *Србија – по-*

литички и институционални изазови (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008);

- **чланак**: презиме и име аутора, назив рада под наводницима, назив зборника италиком, онда у загради написати приређивача зборника, издавач, место издања, година издања (Кнежевић, Милош, „Варка европске хармоније“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2008);
- **литература са Интернета**, која не сме прећи више од 10% коришћене литературе, треба да садржи пуну интернет адресу (на пример: <http://sh.wikipedia.org/wiki/Revolucija>);
- **архивска грађа**, мора да садржи наслов (одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?) и где се налази (креће се од навођења највеће целине, а завршава са навођењем најмање целине) (на пример: Извештај Министарства иностраних дела од 19. априла 1888. о постављењу конзула. Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894);
- литература треба да садржи само изворе који су наведени у фуснотама.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, а посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима. Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј. да рад није аутоплагијат или плагијат. Текстовете слати у електронском облику на адресу: redakcijapnb@gmail.com.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.862/.863(497.11)

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ
= /The Policy of National Security / главни и
одговорни уредник Радослав Гађиновић. - 2013,
бр. 1- 178. - Београд : Институт за политичке
студије, 2013- (Београд : Eseloge). - 24 cm

Годишње

ISSN 2334-959X = Политика националне
безбедности
COBISS.SR-ID 203583500